

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÖÇLE DÖNÜŞEN YENİ ERKEKLİK İNŞASI:
ANKARA'DA YAŞAYAN EVLİ SURİYELİ ERKEKLER**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SAEİD MOZAFARİ**

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Ankara – 2022

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÖÇLE DÖNÜŞEN YENİ ERKEKLİK İNŞASI:
ANKARA'DA YAŞAYAN EVLİ SURİYELİ ERKEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SAEİD MOZAFARİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

PROF. DR. HALİME ÜNAL REŞİTOĞLU
DANIŞMAN

Ankara – 2022

ONAY SAYFASI

Saeid Mozafari tarafından hazırlanan “Ankara’da Yaşayan Kent Yoksulu Evli Suriyeli Erkeklerin Erkeklik Halleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurum	İmza
Prof. Dr. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU (Danışman)	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi / Sosyoloji Bölümü	
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÖZBEK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü	
Dr. Öğr. Üyesi Yelda ÖZEN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi / Sosyoloji Bölümü	

Tez Savunma Tarihi: 01.07.2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

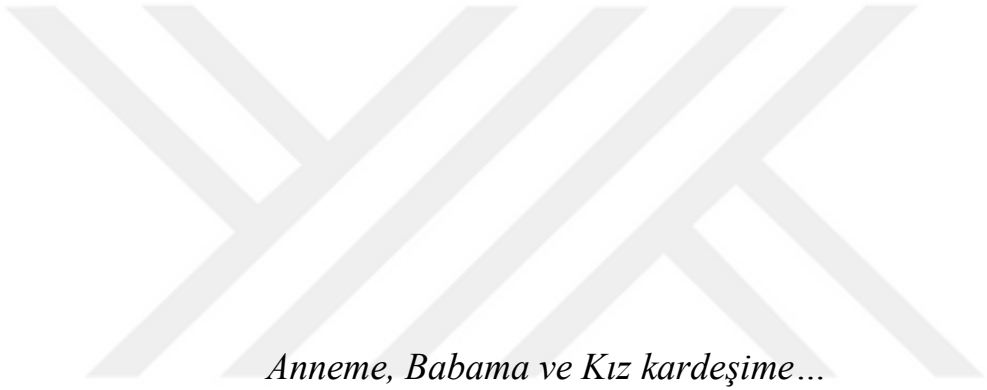
Unvan Adı Soyadı

.....

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.
01/07/2022

Saeid MOZAFARİ

Anneme, Babama ve Kız kardeşime...

TEŞEKKÜR

İlk başta, lisans eğitimimden itibaren bana çok katkısı olan, bu araştırmanın fikrinin bende oluşmasının zeminini hazırlayan ve tez çalışmam boyunca karşılaştığım farklı engeller ve zorluklar karşısında beni motive edip gösterdiği çıkış yolları ile araştırmamı bitirebilmem için destek sağlayan danışmanım Prof. Dr. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Tez Jürimde bulunarak bana katkı sağlayan ve değerli yorumlarını paylaştan kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÖZBEK ve Dr. Öğr. Üyesi Yelda ÖZEN hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Bu araştırma fikrinin ilk nüvelendiği süreç içerisinde değerli yorumları ile beni cesaretlendiren ve bu çalışmayı tez konum seçmemde önemli bir katkısı olan Dr. Öğr. Üyesi Besim Can Zırh hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez çalışmam başta olmak üzere hayatımın her aşamasında hep bana güvendikleri ve yanımda oldukları için ve her türlü maddi ve manevi desteği bana sağladıkları için annem ve babama ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Hem akademik anlamda hem de hayatımda çok değerli katkıları olan, bana güvenen ve beni hep motive eden, kendisinden sayısız şey öğrendiğim Öğr. Gör. Murat Öztürk hocama da teşekkür etmeyi borç bilirim.

Son olarak, tez yazma serüvenimde sürekli fikir alışverişi yaptığım ve bana zihinsel anlamda katkılar sağlayan değerli yoldaşım Mehrdad Emami'ye, katılımcılara ulaşmakta zorluk yaşadığım süreçte bana ciddi anlamda kolaylık sağlayan Tuğçe Uygun'a ve çalışmam boyunca hem dil engelini aşmamı mümkün kılan hem de Suriye hakkında birçok bilgiyi tarafıma aktaran Firas Alfadel'e ve Rawan Kahwaji'ye teşekkür etmek istiyorum.

ÖZET

Göçle Dönüşen Yeni Erkeklik İnşası: Ankara’da Yaşayan Evli Suriyeli Erkekler

Günümüz dünyasının temel karakteristiklerinden birinin ‘krizler ve göçler çağı’ olması hasebiyle göç çalışmalarının kapsamı, bir ihtiyaç olarak giderek artan bir biçimde genişlemektedir. Bu doğrultuda, son dönem içerisinde gerçekleşen göç çalışmalarının toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında zorunlu göç ve mültecilik/göçmenlik süreçlerinin erkeklik yapısında şekillendirdiği dönüşüm ve kırılmalara odaklandığı görülmektedir. Fakat, bu gelişime rağmen yerlerinden edilerek sert yaşam koşullarına maruz bırakılan erkekliklerin dönüşüm dinamikleri ve krizli hallerinin derinlikli olarak anlaşılması ve irdelenebilmesi için halen ciddi bir ihtiyacın olduğu anlaşılmaktadır. Buna istinaden, halihazırdaki araştırma Ankara’da yaşayan kent yoksulu Suriyeli erkeklere odaklanarak savaş, zorunlu göç, göçmenlik ve yoksulluk olgularının erkeklik deneyimi üzerindeki etkisini anlamayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, Altındağ’ın Önder, Ulubey, Hüseyingazi ve Battalgazi mahallelerinde yaşayan 17 Suriyeli evli erkek ile kendi evlerinde yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek veri toplanmıştır. Buna ek olarak, araştırmanın odaklandığı sorunsalın kapsamlı bir biçimde anlaşılması için savaş, zorunlu göç ve yoksulluğu deneyimleyen 2 Suriyeli genç kadın ve 3 Suriyeli genç erkek ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve veri toplanmıştır. Ayrıca hem mahallelerde ve hem de katılımcıların özel alanında gerçekleşen saha gözlemleri ve notları, bu çalışmanın önemli bir veri kaynağı olmuştur. Bu bağlamda elde edilen veriler, ilk olarak savaş koşullarının Suriyeli erkeklerde derin bir ‘korku’ ve ‘çaresizlik’ hissine yol açarak kendini yeniden üretemeyen ‘aciz erkeklik’ deneyimine neden olduğunu göstermektedir. Bir erkeklik krizine işaret eden bu erkeklik deneyiminin zorunlu göç ve özellikle yeni ekonomik, toplumsal, kültürel ve hukuksal karşılaşmaları içeren göçmenlik yaşam şartları ile pekiştiği ve derinleştiği gözlemlenmiştir. Katılımcılar, geleneksel erkeklik ilişkilerinde deneyimledikleri kayıplara karşı, ait oldukları nesil ve bununla ilişkili olarak dindar muhafazakâr değerlere bağlılıklarına göre farklı erkeklik inşası ve yeniden üretim mekanizmalarına başvurmaktadır. Bu anlamda, orta yaş ve üstü olan katılımcıların dini değerler üzerinde inşa edilmiş geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerini referans göstererek eril iktidarlarını yeniden üretme çabasında oldukları görülmüştür. Öte yandan, orta yaş ve altı olan katılımcılar ise deneyimledikleri erkeklik kayıpları ve içinde bulundukları zor

koşullar sonucu geleneksel yapıdan uzaklaşmış ve bu grubun daha eşitlikçi ‘alternatif’ bir erkeklik temsili oluşturdukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Erkeklik Krizi, Kentsel Yoksulluk, Suriye, Ankara

ABSTRACT

Construction of New Masculinities Transformed by Migration: Married Syrian Men Living in Ankara

Migration studies due to one of the characteristics of our world i.e. ‘the era of crises and migrations’, has gradually been extended and developed. Accordingly, over the recent years the focus of migration studies in terms of gender relations has dealt with the effects of forced migration on the process of transformative changes in masculinities. In spite of this development in migration studies there is still a need to do researches about the transformative dynamics and crisis-ridden forms of refugees’ masculinities. Based on this, this study by focusing on urban poor Syrian refugee men living in Ankara seeks to understand the effects of war, forced migration and poverty on the experiences of Syrian men. In this way, we interviewed with 17 Syrian men living in such neighborhoods as Önder, Ulubey, Hüseyingazi ve Battalgazi in Altındağ district. We conducted face to face in-depth interviews with married Syrian men in their homes. In addition, in order to further our understanding of research problematic we also conducted some interviews with 5 more interviewees including young men and women. In addition, field observations and notes, both in the neighborhoods and in the participants’ homes, have been an important source of data for this study. Our data firstly show that the war conditions cause a deep sense of ‘fear’ and ‘desperation’ in Syrian men, resulting in the experience of ‘helpless masculinity’ that cannot reproduce itself. It has been observed that this experience of masculinity has been consolidated and severed by forced migration and especially the life conditions of refugees consisting of new economic, social, cultural and legal encounters. Accordingly, the crisis of masculinity which contradicts with the traditional masculinity differs with regard to the factors such as generation and the degree of religiousness. In this sense, we observed that the middle-aged and older participants have tried to reproduce their masculinity by referring to traditional gender relations based on religious values. On the other hand, another observation shows that middle-aged and younger participants indicated a more egalitarian ‘alternative’ representation of masculinity as they distanced from the traditional gender roles as a result of the loss of masculinity they experienced during the forced migration.

Key Words: Forced Migration, Crisis in Masculinity, Urban poor, Syria, Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma İsteğinin Doğuş Süreci	3
1.2. Savaş, Göç ve Kent Yoksulluğu Kıskaçındaki Erkeklikler.....	4
1.3. Araştırmanın Problem ve Alt Problemleri.....	5
2. SURİYELİ GÖÇ AKININI ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR VE GÖÇ BAĞLAMINDA HUKUKİ STATÜLER.....	6
2.1. Suriye İç Savaşı’nın Kısa Arka Planı	6
2.2. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı.....	7
2.3. Savaş ile Oluşan Zorunlu Göç Dalgası ve Yoksulluk	8
2.4. Göç ve Hukuki Statüler	10
2.4.1. Göçmen.....	10
2.4.2. Sığınmacı.....	10
2.4.3. Mülteci.....	11
2.4.4. Şartlı Mülteci	11
2.4.5. İkincil Koruma.....	12
2.4.6. Geçici Koruma.....	12
2.4.7. Göç İdaresi Başkanlığı.....	13
2.5. Suriyelilerin Genel Durumuna Bir Bakış	13
3. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA SAVAŞ, GÖÇ VE KENTSEL YOKSULLUK TARTIŞMALARI	16
3.1. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Göç Çalışmalarına Eleştirel Bir Giriş	16
3.1.1. Suriyeli Mültecilerin Yoğun Bulunduğu Ülkelerdeki Göç Çalışmalarına Kısa Bir Bakış	19
3.1.2. Türkçe Literatür: Göç Sorunsalının ‘‘Erkeklik Körü’’ Olma Hali....	21
3.2. Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları	23
3.3. Erkeklik Tartışmaları.....	26
3.4. Erkekliğin Krizli Halleri.....	33

3.5. Erkekliğe Karşı Üçlü İttifak: Savaş, Göç, Yoksulluk ve Erkeklik	
Literatürleri	35
3.5.1. Savaş ve Çatışma Koşullarının Toplumsal Cinsiyet ilişkileri	
Bağlamında Yarattığı Erkeklik Kırılmaları	35
3.5.2. Zorunlu Göç ve Mültecilik Deneyiminin Erkeklik Krizindeki	
Temel Rolü	39
3.5.3. Erkekliğin Kent Yoksulluğu Halleri.....	45
4. YÖNTEM	51
4.1. Ankara'yı Saha Araştırması için Önemli Kılan Hususlar	51
4.2. Mega Getto İlçesi Altındağ.....	53
4.3. Suriyelilerin 'Küçük Halep'i: Önder Mahallesi	54
4.4. Suriyelilerin Maduniyeti ve Kesişimsellik	55
4.5. Araştırma Alanlarının Belirlenmesi, Örneklem ve Veri Toplama Süreçleri	57
4.6. Araştırma Sürecinde Yaşanan Güçlükler	59
4.7. Türkiye'de İranlı Araştırmacı Olmak Üzerine Bir Not	61
5. SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI.....	62
5.1. Sahaya Giriş.....	62
5.2. Covid-19 Salgını Döneminde Saha Deneyimi.....	62
5.3. Saha Gözlem Notları	64
5.4. Bulguların Tartışılması	68
5.4.1. Suriyeliler Nezdinde Koşullu Makbuliyete Sahip Bir Kent olarak	
Ankara	69
5.4.2. "Korku", "Çaresizlik" ve "Gelecek Kaygısı" Kıskaçında 'Aciz	
Erkeklik' Halleri	72
5.4.2.1. 'Gerçek Suriyeli Erkek' Kimdir?	73
5.4.2.2. Savaş: 'Suriyeli Erkek'in 'Acizleşmesi'	74
5.4.3. Zorunlu Göç ve Kayıtsız Çalışma Koşulları: Erkeklik Krizinin	
Pekişmesi	76
5.4.3.1. Kaybetmiş Erkeklikler	77
5.4.3.2. Ekonomik, Toplumsal ve Hukuksal Dışlanma: 'Başarısız	
Erkeklikler'	78
5.4.3.3. "Eşim kızıyor, iş bul diyor, ama iş yok ki"	79
5.4.3.4. "Ben işsizim, oğlum benim yerime çalışıyor"	83

5.4.3.5. “Suriyeli isen yok sayılıyorsun, adam yerine koyulmuyorsun”	86
5.4.3.6. “Yabancı bir ülkede yabancı insanlarız”	87
5.4.4. Nesil ve Muhafazakârlık Etkenleri Bağlamında Tezahür Bulan İki Erkeklik Temsili: “Yaralı Erkeklikler” ve “Alternatif Erkeklikler”	91
5.4.4.1. “Yaralı Erkeklikler”: Erkeklik Kırılmalarını Onaran Etkenler Olarak Din ve Geleneğe Başvurmak.....	92
5.4.4.2. İkrar, Hesaplaşma ve Dönüşümler: ‘Alternatif Erkeklikler’	102
5.4.5. Rol Değişimi Sonrası Bekâr Suriyeli Gençler ile Babaları Arasında Oluşan İktidar Mücadelesi.....	109
5.4.5.1. “Evin erkeği biz olduk burada”	109
5.4.5.2. Kimin sevdiği yemek yapılacak?.....	113
6. SONUÇ.....	117
7. KAYNAKÇA	122
EKLER	134
Ek 1: Soru Formu: (Türkçe- Arapça)	134

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Fotoğraf katılımcıların yaşadığı mahallede ikamet eden ve katılımcılara ulaşmada kolaylık sağlayan bir bağlantı tarafından sağlanmıştır.....	98
---	----

1. GİRİŞ

Savaş, göç ve yoksulluk olguları tarihsel olarak farklı biçimleriyle toplumları etkilemiştir. İkinci dünya savaşından 1990'lı yıllara kadar hâkim olan Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle dünyanın farklı coğrafyalarında özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde savaş, yoksulluk, göç, doğal afetler ve politik krizler gibi sadece o ülkeyi değil küresel ölçekte farklı bölgeleri de etkileyen yeni sorunlar patlak vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda, özellikle 2000'li yıllardan itibaren dünya genelinde süreklilik arz eden bir biçimde yaşanan ekonomik, politik, toplumsal, çevresel vb. krizlerin (Irak Savaşı, Arap Baharı, Afrika'daki yoksulluk, çatışma ve kuraklık, Latin Amerika'da uyuşturucu kartellerinin şiddeti gibi) en önemli bileşeninin göç olduğunu görmekteyiz (Lindley, 2014: 1). Bu anlamda günümüz dünyasının temel karakteristiğinin 'krizler ve göçler çağı' olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Castles ve Miller, 1998). Buna istinaden, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bakıldığında yoğun ve katmanlı olarak yaşanan ekonomik ve politik problemlerin göçe neden olduğunun altında uygulanan ekonomi politikalarının olduğu görülmektedir (Tümtaş, 2020: 17). Bunun en somut örneklerinden biri ise Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da bulunan birçok ülkeyi kapsayan 'Arap Baharı'nın gerçekleşmesinde rol oynayan dinamiklerin başında ekonomik adaletin olmayışı ve yoksulluğun gelmesidir. Bu bağlamda, Suriye örneği, hem ekonomik ve politik krizin bir iç savaşa dönüştüğünü göstermesi açısından hem de dünya göç tarihinde benzerine pek rastlanmayan bir nüfusun zorunlu olarak göçüne yol açması bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin de fiilen farklı düzeylerde dâhil olduğu ve hem toplumsal ve hem de siyasal anlamda derinden etkilendiği Suriye'de yaşanan iç savaşın meydana gelmesinde (Saraçoğlu ve Belanger, 2018: 47) Esad rejiminin uyguladığı ekonomi politikalarının sonucu oluşan derin yoksulluk etkili olmuştur.

Suriye iç Savaşı'nın 15 Mart 2011'de başlaması ile tahmin edileceği gibi komşu ülkelere yönelik kapsamlı bir zorunlu göç dalgası başlamıştır. Lübnan, Ürdün, Mısır ve Yunanistan gibi Suriye'den göç alan ülkeler arasında Türkiye toplumsal, coğrafi ve siyasal niteliklerinden ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri iki ülke arasında var olan yakın tarihsel ve toplumsal ilişkilerinden dolayı, en fazla Suriyeli mülteciyi kabul eden ülke haline gelmiştir. Bu doğrultuda, Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2022 yılında yayınladığı istatistiklere istinaden Türkiye'de Geçici Koruma statüsüne sahip kayıtlı

Suriyelilerin sayısı 3,7 milyonu aşmaktadır.¹ Bu gelişmeler Suriyelilerin yaşamlarını derinden etkileyerek çeşitli travmatik deneyimler ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu kişiler, kendi can güvenliğini sağlamak, gidilen ülkede iş bulmak, kayıtsız işgücü pazarında çalışmak zorunda kalmak, yoksullukla mücadele etmek, toplumsal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmak, geline ülkede toplumsal problemlerin kaynağı olarak görülmek gibi birçok sorunla baş etmek zorundadırlar. Ağır tahribatlara neden olan bu koşullar Suriyelilerin makro ve mikro düzeydeki yaşantılarını ve toplumsallıklarını ciddi bir biçimde dönüşüme uğratmıştır. Bu çalışma bağlamında bakıldığında bu dönüşüm alanlarının başında toplumsal cinsiyet kimliği ve ilişkilerinin yeniden inşası gelmektedir. Zira, çatışma ortamı, zorunlu göç, mültecilik ve yoksulluk süreçleri başta toplumsal cinsiyet ilişkileri olmak üzere güvencesiz bir statü olarak erkeklik dinamiklerini de ciddi anlamda zedelemektedir (Donaldson, Hibbins, Howson ve Pease, 2009). Somutlaştıracak olursak, savaş ve erkekliği konu alan bazı çalışmalar, savaş öncesi ve sonrası koşulların erkeklik inşasını güçleştirdiği ve kırılganlaştırdığına işaret etmektedir. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemi ele alan bir araştırmada (Moblo, 2008) Fransız erkeklerin savaş sonrası koşullara uyum sağlayamadıkları gibi yaşadıkları travmalardan dolayı erkekliklerinin kırılganlaştığı açığa çıkmıştır. Öte yandan, savaş ve zorunlu göçü deneyimleyen göçmen ve mülteci erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine, Lübnan’da (El-Masri, Harvey, ve Garwood, 2013; Tuzi, 2020), Mısır’da (Suerbaum, 2018), Hollanda’da (Krabbe, 2017; Huizinga ve Hoven, 2020) ve İsveç’te (Gren, 2018) yapılan çalışmalar yerleşilen ülkenin toplumsal, ekonomik, kültürel ve hukuki yapılarından kaynaklı olarak erkeklerin erkekliklerini inşa etme sürecinde sorunlar yaşadıklarını ve farklı bağlamlarda bir dönüşüm deneyimlediklerini vurgulamıştır. Hatta Türkiye’de Suriyeli ve farklı göçmen ve sığınmacı gruplarından erkekler üzerine yapılan birkaç çalışmada da (Çarpar ve Göktuna Yaylacı, 2021; Yıldız ve Tekke, 2021; Şeker, 2019) benzer tespitler mevcuttur. Bu doğrultuda, saha çalışmasına dayanan bu araştırma, savaş, zorunlu göç ve kent yoksulluğu paydasında birleşerek Ankara’da yaşayan evli Suriyeli erkeklerin erkeklik hallerindeki değişim ve dönüşümlere odaklanmıştır. Başka bir ifade ile bu çalışma, Suriye savaşından dolayı Ankara’ya sığınan yoksul evli Suriyeli erkeklerin karşı karşıya kaldıkları meşakkatli ekonomik ve toplumsal koşulların etkisiyle ‘Suriyeli erkek’ olabilmenin temel nitelikleri olan babalık veya kocalık rollerinde deneyimledikleri kriz ve kriz eğilimlerini irdelemektedir. Bu doğrultuda ise savaş, zorunlu göç, mültecilik ve yoksulluk olguları ile

¹ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim tarihi: 07.03.2022)

erkeklik dinamikleri arasındaki çelişkili ve çatışmalı ilişkilerine dair bir tasvir çizmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, Türkiye’deki hukuksal, siyasal ve toplumsal yapıların bu süreç içerisinde oynadığı rolü de irdeleyecektir.

1.1. Araştırma İsteğinin Doğuş Süreci

Bir araştırma fikrine veya sorunsalına, akademik çalışmalar, gündelik hayattaki gözlemler, belgeseller, filmler, haberler vb. birçok farklı kaynak vasıtası ile ulaşabiliriz. Bu yürütülen araştırmanın fikrine ulaşmada Ankara’nın merkezinde yaşayan yoksul Suriyeli mülteciler ile gündelik hayattaki karşılaşmalarda edinilen deneyimler ve gözlemler etkili olmuştur. Örneğin bu araştırma fikrinin doğmasına neden olan gündelik karşılaşmalardan birisi Gaziosmanpaşa ve Kırkkonaklar’ın kesiştiği noktadaki trafik ışıklarında dilencilik yapan 5 kişilik bir Suriyeli ailenin rutin olarak görüş alanıma girmesiyle gerçekleşmiştir. Gündelik olarak kullandığım rotamın üzerinde oldukları için bu aileyi gözlemleme fırsatı buldum. Bu gözlemlerim sonucunda geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinden farklılaşma olduğunu erkeğin geleneksel olarak kendisinden beklenmeyen bazı pratikleri gerçekleştirdiğini fark ettim. Bu pratikler, aile babasının en az anne kadar çocuklar ile ilgilenmesi, tahminen 4-5 yaşlarında olup yürüyebilen çocuklarından birini kucağında dolaştırması ve bu şekilde kırmızı ışıkta duran arabalara para istemek amacıyla yönelmesi, çocuğun altını değiştirmesi, çocuklarına yemek yedirmesi vb. şeklinde özetlenebilir. Bu olgular doğrultusunda, bende Suriyeli ailelerin zorlu yaşam deneyimlerinin geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri ve pratiklerini dönüştürücü bir etkiye sahip olabileceği fikri uyandı. Özellikle, ışıklardaki erkeğin geleneksel olarak kendisinden beklenmeyen, kadınlıkla ilişkilendirilen gündelik pratikleri gerçekleştiriyor olması gelinen bu yeni coğrafyada erkekliğin daha önceki erkeklik deneyimlerinden daha farklı olarak inşa edilebilecek ve deneyimlenebilecek olma imkânı ve bunun sorgulanmasının gerekliliği konusunda kafamda çeşitli soruların doğmasına yol açtı. Bu bağlamda, yapılan akademik çalışmalar sonucunda şu temel sorulara odaklanılmıştır: Erkeklik, savaş, göç ve yoksulluk koşullarında nasıl bir hale bürünmektedir? Kırılgan bir niteliğe sahip ve kendini her an yeniden üretmeye muhtaç eril iktidar bir kriz mi yaşamaktadır? Savaş ortamı, göç süreci, ‘yabancı’ statüsü ve yoksulluk durumunun kesiştikleri noktada erkekliği yeniden üreten mekanizmalar sekteye mi uğramaktadır? Geleneksel toplumsal cinsiyet rejiminin belirlediği rollerde bir dönüşüm mü yaşanmaktadır? Suriyeli ailelerin zorunlu bir şekilde içine savruldukları yeni ve meşakkatli yaşam sürecinde Suriyeli erkekler nasıl bir erkeklik hali deneyimlemektedirler? Şekillenmekte olan yeni bir erkeklik mi söz konusudur? Bu

bağlamda, bu araştırmanın amacı savaş, zorunlu göç, mültecilik ve yoksulluk olgularının hem ayrı ayrı ve hem de kesişimsel bir biçimde geleneksel erkekliğin dinamikleri üzerinde sahip oldukları kırıcı ve dönüştürücü etkiyi aydınlatmaya ve anlamaya çalışmaktır.

1.2. Savaş, Göç ve Kent Yoksulluğu Kıskaçındaki Erkeklikler

Savaş ortamı farklı boyutları ile kendi içinde hem yapısal hem de bireysel düzeyde buhranları içermektedir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik düzeni alt üst eden savaş, patriarkal rejim üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir. Kırılgan bir yapısı olan toplumsal cinsiyet düzeni kendini yeniden üretebilmek için eril değerler üzerine inşa edilmiş toplumsal ve ekonomik kurumların ayakta durmasına ihtiyaç duymaktadır. Fakat savaşın var olan düzen üzerindeki yıkıcı etkileri doğrultusunda toplumsal cinsiyet ilişkileri ciddi bir biçimde dönüşüme uğratmaktadır. Erkekliğin inşa edildiği ekonomik, siyasi ve hukuki yapıların çözülmesiyle beraber erkekliğin temellerinin sarsılması gündelik hayatta erkeklerin kendilerinden beklenen erkeklik pratiklerini de yerine getirmekte zorlanmasına yol açmıştır. Savaşın yarattığı koşullar hem erkeklik imgesi hem de erkeklerin deneyimlerinde kırılmaları ve krizleri doğurmaktadır. Savaşın erkekliklerde ortaya çıkardığı bunalımların bir benzerini zorunlu göç ve mültecilik yaşam şartlarının sınırlandırıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici niteliğinin erkekliklerde oluşturduğu kayıplarda görmekteyiz. Yani, savaş dolayısıyla maddi ve manevi olarak ciddi kayıplara maruz bırakılmış bir erkeklik haline zorunlu göç ve mültecilik yaşam şartları eklenildiğinde erkeklik dinamikleri açısından önem arz eden işsizlik, güvencesizlik, belirsizlik, yoksulluk, dışlanma vb. olgular ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise erkekliğin yeniden üretim mekanizmalarını sınırlandırdığından erkeklik sorgulamalarına yol açarak geleneksel erkeklik tasvirini zedelemektedir. Başka bir ifade ile savaş, zorunlu göç ve yoksulluk sonucu patriyarkal düzendeki kırılmalar erkekliği inşa eden mekanizmaların sekteye uğramasına yol açtığından hem toplumsal cinsiyet düzeni hem de bireysel düzeyde deneyimlenen erkeklik, farklı hallere bürünerek ve dönüşerek yeniden inşa edilmektedir.

Dolayısıyla, bu araştırma savaş koşullarında gerçekleşen zorunlu göç ve erkeklik arasındaki ilişkiyi yoksulluk ve mültecilik bağlamında anlamaya çalışarak Ankara’da yaşayan evli Suriyeli erkeklerin erkeklik dinamiklerindeki kırılmalara, çatışmalara, yeniden üretim stratejilerine, statü kayıplarına ve aile içindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl yeniden şekillendiğine odaklanmıştır. Bu araştırma, Türkiye’de Suriyeli ve diğer göçmen grupları bağlamında gerçekleşen çalışmalardan farklı olarak birkaç özgün

boyuta sahiptir. Bu özgünlükler, göç sonrası erkeklik kırılmalarının ortaya çıkardığı iki erkeklik temsilinin dinamiklerinin neler olduğu, toplumsal cinsiyet ve özellikle erkeklik yapısındaki dönüşümlerin ve yeniden üretim süreçlerinin söylemsel, davranışsal ve mekânsal tezahürlerinin nasıl şekillendiği, geleneksel erkekliğin iktidar kaybının aile içi toplumsal cinsiyet ilişkilerinde ortaya çıkardığı çatışma süreçlerinin şekillenmesinde rol oynayan öğelerin neler olduğu vb. sorulara cevap aramak ile mümkün olmuştur. Bu anlamda, bu araştırma erkeklik, savaş, göç ve yoksulluk çalışmalarına bir katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Ayrıca, zorunlu bir göç sürecine tabi tutulmuş Suriyeli mültecilerin farklı ülkelerde toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamındaki deneyimleri üzerinde gerçekleşen çalışmalar ile bir karşılaştırma zemini oluşturabileceği bakımından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bu araştırma saha çalışması sonucu elde ettiği veriler ışığında, Ankara’da yaşayan Suriyeli erkeklerin zorunlu göç, savaş ve kent yoksulluğu kıskacında erkekliklerinin büründüğü haller ve yaşadığı dönüşüm ve krizleri irdelemektedir.

1.3. Araştırmanın Problem ve Alt Problemleri

1. Savaş ve çatışma koşulları geleneksel erkekliğin dinamiklerini nasıl etkilemektedir?
2. Maddi ve manevi kayıpların yaşandığı bir savaş neticesinde gerçekleşen riskli zorunlu göç süreci erkekliğin yeniden üretim ve inşa mekanizmaları üzerinde nasıl bir etki alanına sahiptir?
3. Zorunlu göç sonrası oluşan yeni ekonomik, toplumsal, hukuksal ve kültürel karşılaşmaların geleneksel erkeklik kodlarında, pratiklerinde ve statüsünde ortaya çıkardığı kayıpların dinamikleri nelerdir?
4. Ankara’nın kent merkezinde yaşayan yoksul Suriyeli erkekler göç ettikten sonraki süreç içerisinde geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden inşasında bir kriz eğilimi ile mi karşı karşıyalar?
5. Deneyimlenmesi varsayılan bu erkeklik krizlerinin niteliğini, derinliğini, yeniden inşasını ve üretimini şekillendiren faktörler nelerdir?
6. Savaş, göç süreci ve kent yoksulluğu bir araya geldiğinde, Ankara’da yaşayan yoksul Suriyeli erkeklerin erkeklik buhranı yaşamalarına neden oluyor mu?

2. SURİYELİ GÖÇ AKININI ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR VE GÖÇ BAĞLAMINDA HUKUKİ STATÜLER

2.1. Suriye İç Savaşı'nın Kısa Arka Planı

Suriye İç Savaşı'nı ortaya çıkaran süreçlere bakıldığında genel olarak iki temel husus ile karşı karşıya kalınmaktadır. Birincisi, Suriye rejiminin ekonomi politiği ile ilişkilidir. Suriye Devrimi'ni tetikleyen ve hazırlayan asıl süreç en az yirmi senelik bir zaman dilimini kapsayan Suriye rejiminin ekonomik ve siyasal politikalarıdır. Baas Rejimi'nin ekonomi politikası sonucunda 1990'lı yıllardan itibaren vücut bulan ekonomik kriz, bir taraftan, ekonominin hızla liberalleşmesi ve özel sektörün yetersizliğinden zarar gören orta ve alt sınıfların kalıcı yoksullaşma sürecine maruz kalmasına diğer taraftan, Suriye halkının büyük bir kısmının yoksulluğa sürüklenmesine neden olmuştur. Bu politikaların sonucunda örneğin, 2007 yılında Şam'da çocuksuz bir ailenin ortalama aylık giderleri 600 doları geçerken, bir memurun maaşı 150-300 dolar bandında olup işçi maaşı ise 70 dolar civarındadır. Evini geçindirmekte güçlük çeken erkeklerin büyük bir kısmı yasa dışı bir biçimde ikinci ve kimi zaman üçüncü bir işte çalışmaya mecbur kalmışlardır. Ayrıca, bu ekonomik koşullar Lübnan'a doğru büyük bir işçi göçü dalgası yaratmıştır (Baczko, Dorronsoro, Quesnay, 2018: 46, 44). Toplumun önemli bir kesiminin proleterleşmesi ve giderek derinleşen ve kapsamı genişleyen yoksullaşmalarına karşın, rejimi destekleyen zengin gruplar rejimin sağladığı ekonomik kaynakları kullanarak giderek zenginleşmişler ve lüks tüketime yönelmişlerdir. Ulusal kaynakların küçük bir grubun elinde toplanması nedeniyle sınıflar arasındaki ekonomik ve toplumsal uçurum giderek derinleşmiştir. Bu bağlamda, devrim arifesinde, yani 2006 ile 2010 yılları arasında, işsizlik, yaşanan kuraklığın kötü yönetimi, kentleşme politikasının olmayışı, kaynakların yeniden dağıtım mekanizmalarının yetersizliği gibi sorunlardan dolayı ekonomik ve toplumsal koşullar daha da vahim bir hal almıştır ve sonuç itibarı ile rejimin köylerde ve kasabalardaki desteğini kaybetmesine yol açmıştır. (Baczko, Dorronsoro, Quesnay, 2018: 47). Dolayısıyla, Suriye iç savaşını hazırlayan sürecin ilk ve temel faktörlerinden birisi Suriye'deki liberal ekonominin hızlanması ile orta ve alt sınıfların fakirleştiği ve işsizleştiği dönem içerisinde rejime bağlı küçük bir zümrenin daha da zenginleşmesidir. Bu durum ise kuşkusuz proleterleşmiş muhalif bir halkın oluşmasına neden olmuştur. Diğer totaliter rejimlerde olduğu gibi Esad rejimi de toplumsal, ekonomik ve politik talepleri olan Suriye halkına karşı devletin baskı aygıtlarını daha da baskıcı ve sert hale getirmiştir. Bu

bağlamda, Suriye'nin 2001'den sonraki sürecine bakıldığında, Beşşar Esad hükümeti giderek hem ezilmiş ve yok sayılmış yoksul kesimleri denetim ve baskı altında tutmuştur hem de politik ve toplumsal alanları oldukça kısıtlamıştır. Bu baskıcı tavırlar, hapis ve bir bütün olarak güvenlik aygıtlarının toplumsal kontrolün temel mekanizması haline gelmesi, hukuksuz, keyfi gözaltılar ve sistematik bir biçimde gerçekleşen işkencelerin sıklıkla gerçekleşmesi vb. şeklinde tezahür bulmuştur. Ayrıca, Beşşar Esad hükümeti tam da bu doğrultuda, 1969'dan itibaren istihbarat çalışanlarının işkence uygulamasını suç saymayan kanunu, polis dâhil tüm güvenlik güçlerini kapsayacak bir biçimde genişleterek halk avını başka bir seviyeye ulaştırmıştır. Bunlar ise Suriye'deki politik ve toplumsal baskının en bariz göstergesidir (Yassin Kassab ve Al-Shami, 2016).

Suriye Devrimi'ni şekillendiren ve bir insani buhrana neden olan ekonomik, politik ve toplumsal unsurlara ek olarak temel bir rol oynayan ikinci husus ise kuşkusuz Arap Baharı'nın yok sayılan, yoksulluğa hapsedilen ve baskı altında tutulan halkta rejim değişikliğine giden yolun mümkün olduğu inancını yaratmasıdır. Bu iki etkenin belirli bir seviyeye ulaşması neticesinde, bozulmuş ve yıpranmış bir devlet ile cesaretlenmiş öfkeli geniş çaplı halk kitleleri arasında ölümcül bir savaş patlak verdi. Tüm bu gelişmelerle beraber bir taraftan farklı silahlı örgütlerin farklı ülkeler tarafından desteklenmesi diğer taraftan İran ve Rusya gibi ülkelerin Esad rejimini desteklemesi silahlı çatışmaların başlamasıyla iç savaşın alevlenmesine neden olurken Suriye'deki toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıların sarsılmasıyla sonuçlanıp Suriye halkını bir çıkmaza sürükleyerek göç dalgalarına yol açmıştır.

2.2. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı

Arap Baharı'nın etkisi ile Suriye'de patlak veren iç savaşın sonucu olarak Türkiye ve farklı Ortadoğu ülkelerine kapsamlı bir zorunlu göç dalgası başladı. Suriyeli sığınmacı erkeklerin hangi koşullarda göç etmek zorunda kaldıklarını ve bu sürecin mülteci erkeklerin deneyimlerini nasıl etkilediğini anlamak için savaş kavramını tartıştıktan sonra Arap Baharı hakkında kısa bir tartışma yürütmek gerekmektedir. Bu doğrultuda, savaş genel tabiriyle, “devletler veya devlet grupları tarafından, millî güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem” (Varlık, 2013: 119) şeklinde tanımlanabilir. Aynı zamanda savaş ve çatışmanın boyutu ve sürekliliği gibi kriterlerin de önemli olduğunu vurgulayan Levy ve Thompson savaşı şu şekilde tanımlarlar; savaşlar

insanları öldürmek ve yaralamak ve bunlara ek olarak bir coğrafi bölgenin temel askeri ve ekonomik kaynaklarını yok etmek için kuvvet kullanımını içermektedir (Levy, Thompson, 2010 aktaran, Sjoberg, 2014: 28). Bu çerçevede savaşı yalnızca politik tarafların silahlı çatışması olarak tarif etmeyen ve daha sosyolojik bir tanıma bakacak olursak; “Savaş, ırklar veya aşiretler, devletler veya daha küçük coğrafi birimler, dini veya siyasal taraflar ve sınıflar gibi organik birlikler arasında silahlı çatışmadır” (Dennen, 1980: 3). Dolayısıyla, farklı şekil ve boyutlarda vuku bulan savaşlar yukarıdaki tanımlarda da tezahür bulduğu üzere yaşam ve insanlığa dair olgu ve süreçler üzerinde derin tahribatlar yaratır.

Arap Baharı, devletlerin baskısı, elitlerin yozlaşması, yoksulluk ve eşitsizliğe karşı Tunus’ta patlak vererek Yemen, Umman, Fas, Libya, Bahreyn ve Suriye’ye sıçrayan büyük bir isyanı temsil etmektedir (Yassin Kassab ve Al-Shami, 2016: 35). Arap ülkelerinde eşitlik ve özgürlük talepleriyle tezahür bulan Arap Baharı, birçok ülkede yapısal değişimlere yol açmıştır. Arap Baharı isyanlarının Suriye’ye sıçramasıyla farklı aktörlerin oynadığı roller neticesinde Suriye bir iç savaşla karşı karşıya kalmıştır. Bu doğrultuda İç savaş; “bir ya da birçok silahlı hareket tarafından karşı çıkılan devletin geri çekilmesi ya da ortadan kalkması durumudur. Başka bir deyişle, bölgelere göre devlet tekelinin kısmen ya da tamamen ortadan kalkmasıyla tetiklenen devletin aksi yönde bir toplumsal doğuşu söz konusudur” (Baczko, Dorronsoro, Quesnay, 2018: 33). İç savaş, tam anlamıyla toplumsal ve ekonomik yapıların altüst olduğu ve dolayısıyla can ve mal güvenliğinin ortadan tamamiyle kalktığı bir ortamı yaratır. Suriye örneğinde, Esad rejiminin yozlaşması sonucunda ortaya çıkan yoksulluk, baskı ve korku ortamı, Arap Baharı’nın Suriye halkına verdiği cesaretle kırılmış olup rejime karşı protestolar 2011 Şubat ayında başlamıştır. Kısa süre içerisinde sona ermesi beklenen protestolar devletin taviz vermemesi ve şiddete başvurusu ile farklı muhalif grupların üçüncü aktörlerin yardımıyla silahlanması (Ülgül, 2017: 443) on yıldır devam eden bir iç savaş ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, insanlığa ve yaşama dair her türlü şeyi yok eden ve ölümcül bir nitelik taşıyan iç savaş ortamının ortaya çıkardığı ilk hususlardan birisi zorunlu göçtür.

2.3. Savaş ile Oluşan Zorunlu Göç Dalgası ve Yoksulluk

Uluslararası göç olgusu kadim bir tarihe sahip olsa da Türkiye’ye gelişi ve hem toplumsal ve hem de politik anlamda gündeme oturması Suriyelilerin geniş çaplı göç dalgası ile gerçekleşmiştir (Erbaş, 2019: 9). Suriye rejiminin sokak protestolarına sert

müdahaleleri milyonları içinde barındıran göç dalgasını ortaya çıkararak günümüz toplumlarını ‘mülteci krizi’ ile karşı karşıya bırakmıştır (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018: 8). Bu doğrultuda, en genel tabiriyle göç; “insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir ... göçün biçimi (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesel, vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde kendisine yer bulur” (Adıgüzel, 2019: 3). Fakat çalışmamız bağlamında Suriyelilerin Türkiye’ye göç etme biçimleri ve koşulları göz önünde bulundurulduğunda göç türlerinden olan zorunlu göç olgusu önem taşır.

Bir mecburiyet ve zorunluluk çerçevesinde vuku bulan göç, göç edenler açısından sancılı bir süreci temsil etmektedir. “Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi...” şeklinde tanımlanabilen zorunlu göç genellikle kendisi ile beraber şiddet, istismar veya hatta ölüm gibi ciddi durumları ortaya çıkarır (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013). Ayrıca, bu çalışmanın odaklandığı diasporanın deneyimlediği zorunlu göçün niteliğine daha yakın bir başka tanımlama ise zorunlu göçü; “Yönetim değişiklikleri, iç savaş ya da işgal, sınır ya da iklim değişiklikleri gibi nedenlerin yaşam şartlarını büyük oranda bozması ve maruz kalınan insan hakları ihlalleri “yaşam riski taşıyanların doğdukları ve büyüdükları yerleşkelerden farklı sosyokültürel yapılara sahip coğrafyalara zorunlu olarak” göç etmeleri...” şeklinde tasvir etmiştir (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018: 7). Dolayısıyla, bu çalışma ile bağlantılı olarak zorlu bir sürecin sonucunda yerlerinden edilerek Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin mültecilik deneyimleri ve sonuç itibarıyla etkileniş düzeyleri diğer göç biçimlerinden ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Kuşkusuz bu farklılaşmanın ilk tezahürlerinden birisi kentsel yoksulluk görünümüdür. Bu çerçevede, savaş ortamından kaçmak zorunda kalan Suriyeli mültecilerin büyük bir çoğunluğu Suriye’den gelirken ekonomik ve toplumsal sermayelerini yitirmektedirler. Öte yandan, mülteciler farklı bir sosyo-ekonomik ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları için resmi iş piyasasında yer bulamayıp mülteci statüsü taşımaları sebebiyle sömürünün en yoğun yaşandığı enformel sektöre mahkûm bırakılmaktadırlar. Bu kavrayış ise zorunlu göçün doğasında bir dışlanma ve yoksulluk olduğunu gösterir. Bu doğrultuda, mülteciler bir taraftan yoksulluğun üreticisi olan kapitalist ekonomik düzende ucuz ve sömürüye açık işgücü olarak çalıştırılmaktadırlar, diğer taraftan ise toplumsal alanda ‘Suriyeli mülteci’

söyleminin yarattığı dışlanma ve ayrımcılık süreçleri ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca, kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olduğu ekonomik ve toplumsal düzende göç ve yoksulluk birbirlerini tetikleyen niteliğe sahip olgulardır (Karadağ, 2018: 485).

2.4. Göç ve Hukuki Statüler

2.4.1. Göçmen

Evrensel bir tanıma sahip olmamakla birlikte göçmen kavramsal olarak göç eden kişiye tekabül etmektedir. Fakat göçmen tanımı, savaş, şiddet veya siyasi nedenlerden dolayı oluşan baskı ortamı ve doğal afetler gibi zorunlu etkenlerden bağımsız bir biçimde daha iyi bir hayat koşullarını hedefleyerek göç eden insanları içermektedir. Başka bir ifade ile göçmen statüsü taşıyan kişiler genellikle bir zorunluluğun söz konusu olmadığı bir ortamda ve ekonomik sebeplerle başka bir ülkeye göç etmiş kimselerdir. Bu doğrultuda, farklı ve kapsayıcı bir başka tanımlamayı Birleşmiş Milletler öne sürmüştür. “Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar” (Perruchoud, Redpath- Cross, 2013). Öte yandan Türkiye’nin İskân Kanunu’nda göçmen tanımına bakıldığında Suriyeliler göçmen olarak kabul edilmemektedir. Zira, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır” şeklinde 26 Eylül 2006 yılında resmileşen bu göçmen tanımı, Türk soyu ve kültürüne bağlı olanları kapsamaktadır. Dolayısıyla, Arap soyundan olan Suriyeliler resmi olarak göçmen sayılamazlar (Tümtaş, 2020: 116).

2.4.2. Sığınmacı

Sığınmacı, kendi ülkesinde taşıdığı farklı kimlikleri nedeniyle maruz kaldığı ayrımcılık, şiddet ve baskıdan dolayı başka bir ülkeye giderek mülteci statüsü kazanma başvurusunda bulunan ve bu başvurunun sonucunu beklemekte olan kişinin konumunu tanımlamaktadır (Adıgüzel, 2019: 6). Sığınmacılar, mültecilik statüsüne başvuruları olumsuz sonuçlandığı takdirde geri gönderme merkezlerine sevk edilerek sınır dışı edebilirler. Sığınmacılık sürecini tanımlayan en belirgin husus uluslararası veya ulusal mültecilik başvurusunda bulunmuş olmasıdır.

2.4.3. Mülteci

Türkiye’de yaşayan yabancıların tanımlanması ve statülerinin belirlenmesi bağlamında genel olarak bir karışıklığın olduğu bilinmektedir. Bu karışıklığın altında yatan nedenler ise hem konunun uluslararası bir boyuta sahip olması ile ilgilidir ve hem de Türkiye’nin göç dalgalarına karşı kendini koruyabilme tepkileri ile bağlantılıdır (Erdoğan, 2018: 43). Bu doğrultuda, Türkiye’deki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na (2013) istinaden Mülteci; “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”².

2.4.4. Şartlı Mülteci

Şartlı mülteci kavramı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu vesilesiyle mevzuata dâhil olmuştur. Göç İdaresi Başkanlığı’nın tanımına istinaden Şartlı Mülteci: “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.”³ Dolayısıyla, Avrupa dışı ülkelere Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış kişiler uluslararası koruma başvurusunda bulunarak üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de ikamet etmelerine izin verilir. Fakat, vurgulamak gerekir ki uluslararası koruma başvurusunun reddi halinde kişi geri gönderme tehlikesiyle karşılaşabilmektedir.

² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411.htm> (erişim tarihi 16.01.2021)

³ <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> (erişim tarihi 08.03.2022)

2.4.5. İkincil Koruma

Mevzuata eklenmiş bir diğer kavram ikincil koruma statüsüdür. Bu doğrultuda, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ikinci koruma statüsünü bu şekilde tanımlamıştır: “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen; ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir”⁴

2.4.6. Geçici Koruma

Bu çalışma bağlamı içerisinde diğer statü biçimlerine göre daha fazla önem taşıyan statü geçici korumadır. Çünkü Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin önemli bir kısmı ve aynı zamanda bu çalışmanın örneklemini teşkil eden katılımcılar Geçici Koruma statüsü ile yaşamaktadır. Geçici Koruma statüsünün Türkiye mevzuatına 6458 sayılı kanun çerçevesinde ilave edilmesi Suriye’de ortaya çıkan iç savaş neticesinde kapsamlı ve kitlesel göçlerin gelmesi sonucunda gerçekleşmiştir. 22 Ekim 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği doğrultusunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesi Geçici Koruma statüsünü, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanan koruma” şeklinde tanımlanmıştır. Fakat vurgulamak gerekir ki bu tanımlama geçici korumanın süresi ile ilgili net bir tavır sergilemediği için eleştirilmektedir. Başka bir ifade ile geçici koruma altına alınan kişilerin ne kadar bu statüyü taşıyabildikleri ile ilgili net bir bulgu olmamakla birlikte 10. maddede bu sürenin bitmesi veya devamı Bakanlar Kurulu kararına bağlanmıştır (Tümtaş, 2020: 121-122). Bu doğrultuda daha genel bir başka tanımlamaya bakacak olursak; Geçici koruma, devletlerin kitleler halinde ülkenin sınırlarına ulaşan

⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411.htm> (erişim tarihi 16.01.2021)

kişilere geri göndermeme yükümlülükleri doğrultusunda ve kişilerin haklarını koruyabilmek için verilen bir statü olup üç temel unsuru bulunmaktadır. Birincisi, güvenli bölgelere erişim hakkı ve dolayısıyla iznidir. İkincisi, kişilerin canlarının güven altına alınabilmesi açısından geri gönderme yasağının uygulanması ve sonuncusu temel ve acil insani ihtiyaçlarının karşılanabilmesidir (Adıgüzel, 2019: 17).

2.4.7. Göç İdaresi Başkanlığı

Göç İdaresi Başkanlığı kurulmadan evvel Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Şubesi'nin Türkiye'de ikamet etmek isteyen yabancılara farklı statüler ile oturma izni vermektedir. Fakat Suriye krizi ile birlikte Suriyelilerin milyonları kendinde barındıran kitlesel zorunlu göçleri ile göç edenleri denetim altında tutabilme, düzenleme ve kurumsal kapasitenin genişletilmesi amacıyla 2013 yılında Göç idaresi Genel Müdürlüğü adı altında yeni bir kurum inşa edildi. Bu doğrultuda, "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görevi; kanunda belirtilen göç alanına ilişkin politika ve stratejilerin uygulanması, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemlerin yürütülmesi olarak tanımlanmıştır (Adıgüzel, 2019:17).

2.5. Suriyelilerin Genel Durumuna Bir Bakış

Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre Türkiye'de geçici koruma statüsüne sahip kayıtlı Suriyelilerin Sayısı 3.747.734'dir.⁵ Bu sayının illere göre dağılımına bakıldığında Ankara 100.812⁶ kayıtlı geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı ile altıncı sırada yer almaktadır. Bu sayı, Ankara ilinin kendi nüfusuyla karşılaştırıldığında nüfusun yüzde 1,75'sine⁷ tekabül etmektedir. Bu sayısal verilere bakıldığında Türkiye'nin birçok bölgesinde yaşayan Suriyelilerin sığınmacılık deneyimlerinin hem toplumsal ve ekonomik yapıya etkileri hem de bununla ilintili olarak 'yabancı' damgası doğrultusunda siyasal, toplumsal ve ekonomik dışlanmışlık hali içerisinde olmaları önemlidir.

Yabancı kavramı toplumsal bir bağlam içerisinde insanların aidiyet duygularının farklılaşması ile 'biz' ve 'öteki' olanın sınırlarını çizerek birbirlerinin özniteliklerini inşa

⁵ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi 08.03.2022)

⁶ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi 19.01.2021)

⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi 19.01.2021)

etmek veya yeniden üretmek için çaba sarf ettikleri bir olguya işaret eder. Başka bir ifade ile insanların uyruk, etnik, kültür, görüş vb. kimlik aidiyetlerinin farklılaşması ile aynı paydayı paylaşmayanların kendilerini ‘öteki’ veya ‘onlar’ üzerinden tanımlamak için kullandığı bir terimdir. Toplumsal bir ‘sorun’ olarak karşımıza çıkan yabancı (Wilson, 2018: 25) kavramı kendi içinde önyargı, ayrımcılık ve düşmanlık gibi olumsuz duyguları da içerir. Bu doğrultuda, Bauman’ın tanımlaması ile bizden olmayan anlamına gelen yabancı kavramının (Bauman, 2014) günümüzdeki en yaygın sosyolojik tezahürüne bakıldığında özellikle zorunlu göç süreçlerinde kişinin içinde bulunduğu aidiyetsizlik hissini yaratmış olduğu ‘farklılaştırılma’ ve dolayısıyla ‘yabancı düşmanlığı’ durumu ile karşılaşırız (Erez, 2018). Özellikle kapsamlı ve kontrolsüzce gerçekleşen göçler hedef ülkeleri ciddi anlamda etkilediklerinden dolayı derinleşmiş bir yabancı düşmanlığına ve korkusuna ve tehdit olarak algılanmalarına yol açmaktadır (Ünal, 2014: 67). Tüm bu bilgiler ışığında Suriyelilerin Türkiye’deki sığınmacılık deneyimine odaklanıldığında ‘yabancı’ damgasının yarattığı olumsuzlukları ve ‘günah keçisi’ olma durumunu rahatlıkla görebiliriz. Bu iddianın somut örneklerine değinmeden önce Türkiye’deki Suriyelilerin diğer yabancı uyruklu sığınmacılara kıyasen ayrımcılık, nefret söylemi, suçlayıcı yaklaşım ve dışlanma gibi olumsuzlukları daha sert bir biçimde deneyimlediklerinin altını çizmeliyiz. Bu farklılaşmanın temel nedenlerinden birisi Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki popülasyonunun büyük olması ile ilintili olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıları ciddi biçimde etki altında bırakmasıdır. Suriyelilerin maruz kaldıkları dışlanma, ayrımcılık ve nefret söylemini şiddetlendiren bu etkilenişin ilk boyutu barınma ihtiyacı çerçevesinde özellikle Suriyelilerin yoğun yaşadığı kentlerde kira fiyatlarının ciddi artış göstermesidir⁸. Bu bağlamda önem taşıyan bir diğer etki alanı ise “emek piyasasında” yaşanmıştır. Türkiye’deki Suriyelilerin %58,5’inin (15-64 yaş aralığı) çalışabilir yaşta olması kapitalist ekonomik sistemin faydacı ve sömürücü niteliği ile birlikte yerli emek gücünü kayda değer biçimde etkileyerek işsizlik oranlarında artışlara neden olmuştur (Tümtaş, 2020: 107). Bu olguların bir bütün olarak yansması yerel halkta Suriyelilere karşı bir düşmanlık duygusunun daha da şiddetlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda, Transatlantik Eğilimler Araştırmasının verileri Türkiyelilerin %70’inin göçmenlerin ülke vatandaşlarının işlerini ellerinden aldıklarına inandıklarını göstermektedir. Öte yandan sadece %24’ü bu görüşe katılmamaktadır (Ünal, 2014: 72). Bu göstergelere istinaden genel tabloya bakıldığında Suriyeli sığınmacıların farklı zeminlerde çatışmalı ve dışlayıcı

⁸ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyeliler-sinir-illerinde-kira-ve-emlak-fiyatlarini-ucurdu-1846010> (erişim tarihi 08.03.2022)

bir deneyim yaşadıklarını rahatlıkla öne sürebiliriz. Farklı kent ve kasabalarda Suriyelilere karşı gerçekleşen linç girişimleri ve fiili saldırılar ve aynı zamanda basın ve sosyal medyada bariz bir biçimde görünen nefret söylemleri kimi araştırmalar tarafından da tespit edilmiştir. Örneğin, 2014 yılında Murat Erdoğan tarafından gerçekleştirilen araştırma, Türkiyelilerin %73'ünün Suriyelilerin sadece kamplarda yaşamaları gerektiğine inandıklarını göstermektedir. Ayrıca %76'sı ise Suriyelilerin uzun vadede ülkeye ciddi zararlar vereceklerine inanmaktadırlar (Erdoğan, 2014: 20-34, aktaran: Saraçoğlu ve Belanger, 2018: 48). Türkiye'deki Suriyeliler; Milliyetçi duygular ve farklı propaganda araçlarıyla 'yabancı' veya Suriyeli düşmanlığının sürekli yeniden üretilmesi ve yeri geldiğinde dış ve iç siyasete malzeme olabilmeleri ile bir taraftan sistematik ve yapısal bir ayrımcılık yaşarken, diğer taraftan, yüksek bir popülasyona sahip olmaları nedeniyle Türkiye'deki ekonomik ve toplumsal yapılarda dönüştürücü bir etkileri olduğundan dolayı toplumsal olarak 'bizim ekmeğimizi elimizden aldılar', 'ülkeyi pislettiler', 'devlet bunlara para veriyor' gibi ayrımcı ve ırkçı söylemlerle karşı karşıya kalıyorlar. Tüm bunlara ek olarak, Suriyelileri hedef haline getiren ve ciddi toplumsal infiallere neden olan 'Altındağ Olayları'⁹ gibi vakalar ile de karşılaşmaktayız. Altındağ olayları, bir Suriyeli gencin bir Türkiyeli genci öldürmesi ile 'suç ve cezanın şahsiliği ilkesi' yokmuşçasına bölgedeki Suriyelilere karşı günlerce evlerinden çıkamayacakları bir boyutta olan linç girişimlerinin patlak vermesine işaret etmektedir. Bu olayın etkisi ile de İç İşleri Bakanlığı Suriyelilerin mekânsal yoğunlaşmasını önlemek adına Suriyelilerin yerinden edilmesi anlamına gelen 'Seyreltme'¹⁰ uygulamasını devreye sokmuştur. Toparlayacak olursak, bu bilgiler doğrultusunda, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin, göçmenler işsizliğe neden olur, toplumsal dokuyu bozarlar, ulusal kimliği tehdit ederler (Özekmekçi, 2010: 44) gibi hegemonya kurmuş genel algılar içerisinde yaşamaları, çatışmalı ve çelişkili bir mültecilik deneyimlediklerinin göstergesidir.

⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/2021_Alt%C4%B1nda%C4%9F_olaylar%C4%B1 (Erişim tarihi: 26.05.2022)

¹⁰ <https://www.birgun.net/haber/seyreltme-projesinin-detaylari-16-il-suriyelilere-kapatildi-378070> (Erişim tarihi: 26.05.2022)

3. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA SAVAŞ, GÖÇ VE KENTSEL YOKSULLUK TARTIŞMALARI

3.1. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Göç Çalışmalarına Eleştirel Bir Giriş

En temel anlamıyla belirli bir etnik ve coğrafi sınır üzerinde inşa olan ulus devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte göç olgusu hiç olmadığı kadar sorunlu bir mesele olarak karşımıza çıkmıştır. Buna paralel olarak ortaya çıkan savaşlar, çatışmalar, doğal afetler, çevresel felaketler ve ekonomik krizler gibi faktörler göç sorununu daha da derinleştirmiş ve milyonlarca insanın hayatı ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Bu gelişmelerin bir neticesi olarak, özellikle son yirmi yılda göç alanında gerçekleşen bilimsel çalışmalar kayda değer bir biçimde artış göstererek kapsam kazanmıştır (Castles vd. 2013; Biehl ve Danış, 2020). Dolayısıyla, bu kavrayış ışığında göç çalışmalarının geniş bir yelpazeye sahip olduğu söylenebilir. Bunun nedeni ise bir çalışma alanı olarak göçün, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, hukuk, uluslararası ilişkiler, tarih vb. gibi birçok bilim dalının konusu haline gelebilecek niteliği taşımasıdır. Genel itibarıyla bu çalışmaların odaklandığı temel problematlere bakıldığında, göç ve göçmenlik süreçlerinin ekonomik ve toplumsal yapıya etkileri, göçmenlerin siyasal ve toplumsal söylemdeki tezahürleri, göç ve sosyal politika vb. konu başlıkları ile karşılaşabilmekteyiz. Fakat oldukça zengin olan göç çalışmalarının uzun yıllar toplumsal cinsiyet körü olduğu ileri sürülebilir. Buna istinaden akademik çalışmalar bağlamında toplumsal cinsiyet ve göçün ilişkiselliğine dair kabaca üç tarihsel aşama belirlenebilir. Birincisi, 1970'e kadar erkek egemen paradigmasının hâkim olmasıdır (Nawyn, 2010: 750). Bu paradigma genellikle modern kapitalizmin şekillendirdiği emek göçü süreçlerini sadece erkekler üzerinden tanımlamıştır. Örneğin, 1930'lu yıllardan itibaren Amerika'da gerçekleşen göç akınlarında kadınlar çoğunlukta olmalarına rağmen toplumsal cinsiyet farklılıklarından doğan farklılaşmalar göz ardı edilmiştir. Fakat feminist kuramcıların bu alana yönelmesi ile kadın göçmenler görünür hale gelmişlerdir (Green, 2012). Bu doğrultuda ikinci süreç, 1970'li yılların ortalarından itibaren toplumsal cinsiyet kavramının göç çalışmalarında giderek merkezi bir kavram ve analiz konusu haline gelmesi ile mülteci kadınların sorunlarına ve deneyimine birçok farklı açıdan odaklanan çalışmaların sayısının önemli bir seviyede artmasına işaret etmektedir (Pedraza, 1991; Indra, 1998; Pickup, 2010; Zlotnik, 1995). Üçüncü aşama ise 1990'lı yılların sonlarından itibaren göç süreçlerindeki erkekliklere ve erkeklik hallerine odaklanan çalışmalara önemli bir yönelişin oluşmasıdır (Bozok, 2019: 175).

Bu doğrultuda, mülteci çalışmaları içerisinde toplumsal cinsiyetin temel farklılaştırıcı rolüne vurgu yapan ilk akademisyenlerden birisi olan Indra'nın (1987) "*Gender: A Key dimension of the Refugee Experience*" adlı çalışması, göç sorunsalı bağlamında hâkim olan söylemlerin, pratiklerin ve araştırmaların mülteci tanımını sadece erkekleri varsayarak ele almalarını eleştirmektedir (Indra, 1987: 3). Diğer bir ifade ile Indra, toplumsal cinsiyetin göç alanındaki merkezi etkisine vurgu yaparak toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde bir bakış açısı geliştiremeyen ve kadın mültecilerin deneyimlerinin ciddi bir şekilde farklılaştığını göremeyen ve erkek mültecilerin deneyimi üzerinden genellemelere giden yaklaşımları eleştirmektedir. Erkek paradigmasına dayanan bu hakim yaklaşımın tezahürlerinden birisi Cenevre sözleşmesindeki cinsiyet körü ve müphem mülteci tanımıdır: "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs" (Barkın, 2014: 334). Göç olgusunun en temel bileşenlerinden birine işaret eden toplumsal cinsiyet sorunsalının bu tanımda yer bulmaması ve farklı cinsiyetlerin ciddi anlamda farklılaşan deneyimlerinin görmezden gelinmesi tam olarak erkek egemen paradigmanın bir tezahürüdür. Bu doğrultuda, kuşkusuz farklı kimlik ve statülere sahip kadın ve erkeklerin yaşama deneyimleri birbirinden farklı olduğu gibi bu farklılaşmayı risk dolu zorunlu göç sürecindeki deneyimler ve başka bir ülkenin şartları altında mülteci olarak yaşamak daha da derinleştirmektedir. Dolayısıyla, 1970'li yıllardan itibaren kadın hareketi ve feminist çalışmaların giderek güçlenmesi ile göç çalışmalarının odağı değişmeye başlamıştır. Eleştirel feminizmin kadın mültecilere odaklanması ile mülteci kadınları merkeze alan çalışmalarda ciddi bir artışın yaşanmasına ve aynı zamanda bir bilinç uyanışına sebep olmuştur. Fakat bu çalışmaların kadınların eğitim, sağlık, çocuk bakımı ve dil gibi belirli sorunlarına odaklandığı görülmektedir (Karakılıç, Körükmez ve Soykan, 2019: 10). Bu bağlamda, İngiliz antropolog Leeds (1976), "Women in the Migratory Process": A Reductionist Outlook" adlı eserinde bir kategori olarak kadına odaklanan bu yaklaşımları bireyci ve indirgemeci bir analize sahip olmaları dolayısıyla eleştirmektedir. Bu eleştiri doğrultusunda göç çalışmaları bağlamında feminist araştırmalara bakıldığında önem taşıyan bir diğer gelişim sürecinin olduğunu görmekteyiz. 1980'li yılların ortalarından

itibaren kadın kavramını merkeze alan göç analizlerden toplumsal cinsiyet kavramını temel alan analizlere doğru bir yön değişiminin olduğu görülmektedir. Yani feminist araştırmacılar kadın meselesini erkeğe karşı inşa etmek yerine, göçten etkilenen bir sistemin ilişkileri olarak toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde irdelemeye başlamışlardır (Nawyn, 2010: 750). Bu değişiminin ilk tezahürleri 1984 yılında yayınlanan “International Migration Review” ve 1986’da yayınlanmış “International Migration: The Female Experience” adlı çalışmalardır (Hondagneu-Sotelo, 2000: 114). Bu ilerlemeler çerçevesinde, kadın mücadelesinin başarısı ile erkek merkezli paradigmanın kırılması akademik araştırmalarda olduğu kadar UN Women (2010) vb. uluslararası kuruluşların kurulması ve fon sağlaması ile mülteci kadın ve çocukların giderek daha görünür hale geldiklerini söylemek mümkündür. Aynı şekilde 1980’lerden başlayan süreç içerisinde uluslararası belgeler ve anlaşmalarda “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramının temel bir sorunsal haline gelerek ciddi bir etkinlik kazandığını da görmekteyiz (Özkazanç, 2020: 40). Bunlara ek olarak vurgulamak gerekir ki toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde gerçekleşen göç çalışmaları aynı zamanda ciddi bir ataerki eleştirisini de kendinde barındırmaktadır (Bozok, 2019:175).

Tam bu noktada, bir taraftan kadın ve çocuk mültecileri odağına alan yaklaşımlarda kayda değer bir artış gözlemlenirken, diğer taraftan toplumsal cinsiyet sorunsalının önemli bir boyutunu temsil eden erkeklerin ve aynı zamanda farklı cinsel yönelimlere sahip olmaları vesilesiyle nefret söylemi, toplumsal linç vb. sert süreçlere maruz bırakılan LGBTQİ+’ların deneyimleri pek ilgi odağı olmamıştır. Nitekim, göç çalışmalarında vücut bulan toplumsal cinsiyet kavramının yakın zamana kadar yalnızca kadın ve çocukları ele aldığını rahatlıkla görebiliriz. Diğer bir ifade ile, toplumsal cinsiyet perspektifinde temellenen göç ve çatışma çalışmaları yoğunlukla çok zorlu şartların mağduru olan ve daha kırılgan olarak tanımlanan kadın ve çocukların deneyimlerine odaklanmaktadır. Fakat öte yandan iktidar ve şiddetin öznesi ve nesnesi konumunda olan erkeklerin deneyimlerine odaklanan çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir (Krabbe, 2017:13). Bu sınırlılık sorunlu bir duruma işaret etmektedir. Zira, müktedir konumunda olan erkekliğin en temel anlamıyla kimlik inşası ve yeniden üretim sürecinde rol oynayan mekanizmalarının irdelenmesi aynı zamanda toplumsal cinsiyet dinamiklerinin çok boyutlu anlaşılmasına yol açmaktadır (Kimmel, Hearn ve Connell, 2005). Bundan dolayı, bu çalışma zorunlu göç, mültecilik ve yoksulluk içindeki yaşam şartlarının geleneksel erkeklik dinamikleri üzerindeki etkilerini anlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, Türkiye’de Suriyelileri konu alan

Çalışmaların birçoğunun kadınların deneyimleri ve yaşadıkları sorunlarla ilgili olduğu tespit edilmiştir (Barın, 2015; Elçik, 2019; Doğangün ve Özgür Keysan, 2021; Köroğlu ve Dural, 2020). Fakat pek dikkate alınmamış Suriyeli erkeklerin erkeklik hallerine odaklanmak, hem toplumsal cinsiyet dinamiklerinin farklılaşan koşullar içerisinde nasıl şekillendiğini hem de savaş, zorunlu göç ve yoksulluk gibi sert koşulların patriarkal rejimi üzerinde nasıl bir etki alanına sahip olduğunu anlamak açısından önemlidir.

3.1.1. Suriyeli Mültecilerin Yoğun Bulunduğu Ülkelerdeki Göç Çalışmalarına Kısa Bir Bakış

Suriye krizinin etkisiyle savaştan kaçan Suriyeli mülteciler, başta Ortadoğu'daki komşu ülkeleri olmak üzere dünyanın farklı bölgelerine zorunlu olarak yerleşmek durumunda kalmışlardır. Bundan dolayı, Suriyeli mültecilerin yaşadığı bu ülkelerde göç ve toplumsal cinsiyet sorunsalının nasıl ele alındığını irdelemek bu çalışmanın hem bağlamını oluşturmak hem de özgünlüğünü ortaya koyabilmek adına önem taşımaktadır.

Suriyeli mültecilerin yoğun bir şekilde yaşadığı Lübnan, Ürdün vb. Ortadoğu ülkelerinde göç ve toplumsal cinsiyet ilişkiselliği bağlamında gerçekleşen çalışmalara bakıldığında kadın ve çocuklar üzerinde odaklanan birçok araştırma (Usta, Masterson ve Farver, 2016; Charles ve Denman, 2013; Alkhaled ve Sasaki, 2021; Ayoub, 2017; Culcasi, 2019; Constant ve Culbertson, 2015) ile karşılaşılırken az sayıda da olsa erkeklik sorunsalı bağlamında araştırmaların (Harvey, Garwood, El-Masri, 2013; Suerbaum, 2018) mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca, Sivil Toplum Kuruluşları, düşünce kuruluşları ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler ve alt bileşenleri de Suriyeli mültecileri konu alan çalışmalar yapmaktadır. Genellikle uygulamaya dayalı çözüm, öneri ve politika üretebilme amacı ile gerçekleşen bu çalışmalarda (Refaat ve Mohanna, 2013; UNHCR, 2014¹¹; UNICEF, 2017¹²) yoğunlukla kadın ve çocuk mültecilerin temel ihtiyaçlara erişimleri, güvenlik sorunları, koruma mekanizmaları, yaşam koşullarının iyileşmesi vb. sorunlara odaklandıkları görülmektedir. Özellikle STK'lar daha çok tespit ettikleri sorunları çözmeye ve mültecilerde davranış değişikliğine gitmeye yönelik uygulamalı çalışmalar yapmaktadırlar. Örneğin Ürdün'de Suriyeli mültecilere yönelik olarak STK'ların çalışmalarını inceleyen Lokot (2018) STK'ların programlarını geleneksel Suriyeli aile ve

¹¹ WOMAN ALONE: The fight for survival by Syria's refugee women
(<https://www.unhcr.org/ar/53bb8d006.pdf>)

¹² EMPOWERING SYRIAN REFUGEE WOMEN IN JORDAN A Proposal Prepared for UNICEF Next Generation (shorturl.at/ejpqO)

güç ilişkilerine dayandırdıklarını ve programların amaçlarının bu süreçte zedelenen geleneksel Suriyeli erkeklik imgesini farklı eğitim ve uygulamalar ile yeniden inşa etmek ve güçlendirmek olduğunu tespit etmiştir.

Vurgulandığı üzere kadın mültecileri merkeze alan bu çalışmaların yanı sıra kısıtlı bir şekilde de olsa Suriyeli mültecilerin zorunlu göç sonrası toplumsal cinsiyet ilişkileri ve rolleri çerçevesindeki dönüşümlerini ve erkeklik hallerini ele alan akademik çalışmaların gerçekleştiğini görebiliriz. Bu doğrultuda, Suriyelilerin yoğun bir biçimde bulunduğu Ortadoğu ülkelerinde gerçekleşen çalışmaların temel ortak bulgusu zorunlu göç sonrası geleneksel toplumsal cinsiyet rejiminin farklı şekillerde dönüştüğüne işaret etmektedir. Geleneksel erkekliğin sarsıldığını gösteren bu dönüşümler, örneğin Lübnan’da (Harvey, Garwood, El-Masri, 2013) yaşayan Suriyeli erkeklerin erkeklik kimliği, beklentisi, konumu ve rollerinde deneyimledikleri kayıplar üzerinden şekillenirken, Mısır’da (Suerbaum, 2018) yaşayan Suriyeli erkeklerde zorunlu göç sonrası erkeklik dinamiklerini de kendinde barındıran yaşamlarını ‘mülteci’ damgası doğrultusunda tekrar düzenlemek zorunda kalarak erkeklik nosyonlarını tartışmaya başlamaları ile kendini göstermiştir. Ayrıca, Lübnan’da (Tuzi, 2020) gerçekleşen bir diğer çalışmanın bulguları, Suriyeli erkeklerin zorunlu göç sonrası cinsiyet rollerinde deneyimledikleri kayıplar neticesinde hem iktidar ilişkilerinde somut dönüşümler yaşadıklarını, hem de kamusal alandaki ‘alan’larını kaybettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda, yerlerinden edilmiş mülteciler toplumsal cinsiyet rolleri ve kimliklerinin dönüşüme yatkın olduğu yeni toplumsal alanda, kendileri ve ilişkileri üzerinde tekrar düşünmek zorunda kalmışlardır (Tuzi, 2020). Dolayısıyla, bu çalışmalarda da gözlemlendiği üzere zorunlu göç sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel koşullar, erkeklik dinamikleri başta olmak üzere geleneksel toplumsal cinsiyet düzeninde dönüşümlere yol açmaktadırlar.

Bu bağlam içerisinde batı ülkelerinde yaşayan Suriyeli mülteciler ile ilgili gerçekleşen çalışmalara baktığımızda toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisi doğrultusunda farklı erkeklik çalışmalarının olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda, Hollanda’da (Krabbe, 2017; Huizinga ve Hoven, 2020) ve İsveç’te (Gren, 2018) gerçekleşen araştırmaların bulguları, Suriyelilerin zorunlu göç sonrası yeni ekonomik, toplumsal ve kültürel karşılaşmalarının geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinde dönüşüme yol açtığını göstermektedir. Bu çalışmalara göre, Suriyeli mülteci erkekler hem uzun vadeli sabit bir iş bulamadıkları ve piyasaya dahil olmadıkları için hem de mülteci statüsü ve etnik, yaş, sınıf vb. kimlikleri dolayısıyla dışlandıkları için, egemen erkeklik özelliklerini

kaybetmektedirler (Charsley ve Wray 2015). Toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında erkeklik kaybına işaret eden bu sürecin nasıl cereyan ettiğini Suriyeli kadın mültecilerin Almanya'ya yerleştikten sonra toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim ve dönüşümlerini irdeleyen “Gender role changes and their impacts on Syrian women refugees in Berlin in light of the Syrian crisis” (Habib, 2018) adlı çalışma göstermektedir. Bu çalışma, Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarının 2011 yılından itibaren Suriye İç Savaşının patlak vermesi ile değişmeye başladığını ve göç süreci içerisinde de bu dönüşümlerin devam ettiğini öne sürmektedir. Örneğin, Suriyeli kadınlar, Suriye’de hep ve sadece eşlerinin geleneksel cinsiyet rolü olan kimi işleri Berlin’de kendileri yerine getirdiklerini ve bu anlamda eşlerinden ilk kez bağımsız hissettiklerini ifade etmişler.

Kısaca, Suriyeli mülteciler bağlamında gerçekleşen bu çalışmalar, bir taraftan çatışma, zorunlu göç ve sınırlılıklar ile dolu yeni ekonomik ve toplumsal şartların geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden oluşmasına ve şekillenmesine yol açtığını gösterirken, diğer taraftan Suriyeli erkeklerin işsizlik, güvencesizlik ve dışlanma vb. gibi erkeklik inşası süreçlerinin sekteye uğradığına işaret etmektedirler.

3.1.2. Türkçe Literatür: Göç Sorunsalının “Erkeklik Körü” Olma Hali

Savaş mağduru herkese “açık kapı politikası” uygulayan Türkiye sayısı takribi olarak dört milyona ulaşmış Suriyeli mülteciler başta olmak üzere Afganistanlı, Iraklı, İranlı vb. diaspora gruplarını kendinde barındırmaktadır. Özellikle 2011’den itibaren bu gerçekliğin toplumsal, ekonomik, mekânsal ve siyasal alanlarda giderek daha ciddi bir biçimde kendini hissettirmesi hem akademik hem de yerel ve uluslararası kuruluşlar bağlamında mültecilerle çalışma meselesini bir zaruret haline getirmiştir. Kabaca bu meselenin kurumsal düzeydeki tezahürlerine bakıldığında, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu gibi alt bileşenleri ve Avrupa Birliği’nin güçlendirici, korumacı ve destekleyici projelere fon sağlayarak, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Kadın Dayanışma Vakfı, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, Kaos GL, Pozitif Yaşam vb. yerel sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla var olan eşitsiz cinsiyet körü göç yaklaşımını bir nebze de olsa değiştirme çabalarının olduğu gözlemlenebilir. Başka bir ifade ile devletler ve uluslararası kuruluşların kadınları, çocukları ve LGBTİQ+’ları zorunlu göç süreçlerindeki kırılganlıkları dolayısıyla farklı projelere fon sağlayarak yerel STK’lar eliyle güçlendirici, korumacı ve bilinçlendirici çalışmalar sürdürmekte oldukları görülmekte. Parasal ilişkiye

dayalı bu proje bazlı ve ‘proje’ yaklaşımlarının kuşkusuz eleştirilecek farklı boyutları bulunmakta, fakat bu çalışmanın bağlamı dışında kaldığından burada sadece toplumsal cinsiyet ve göç çalışmaları açısından mültecilere yönelik kurumsal anlamda kat edilen ilerlemelerinin kabaca bir tasviri ortaya konulmuştur.

Öte yandan, bu gelişmelere paralel olarak akademik çalışmalarda da oldukça başarılı bir ilerlemenin olduğu rahatlıkla gözlemlenebilir. Fakat göç çalışmalarında toplumsal cinsiyet perspektifinin hem konu hem de analiz açısından yeni olduğu (Biehl ve Danış, 2020: 8) gerçeğini göz önünde bulundurarak gerçekleşen bu ilerlemenin eksik kısımlarının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Suriyeli kadınlar ve LGBTİQ+’lar üzerinde ilk kapsamlı çalışmanın Kıvılcım ve Bakılcıoğlu tarafından 2015 yılında yayınladıkları “Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul’da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler” adlı kitap ile gerçekleşmiş olması önemlidir (Karakılıç, Körükmez, Soykan, 2019: 15). Zira mülteci kadınlar ve LGBTİQ+’lar Türkiye’de yıllardan beri yaşam sürdürmektedirler, ama kadınların ve LGBTİQ+ bireylerinin deneyimlerini merkeze alan ilk kapsamlı çalışmanın 2015 gibi yakın bir tarihte gerçekleşmesi aslında bir geç kalmışlığın göstergesidir. Diğer taraftan, yakın zamana kadar göç alanında Türkçe literatüre bakıldığında genel odak noktasının İranlı, Iraklı ve Somalili mülteci gruplar olduğunu da görebilmekteyiz. Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye göç etmesi ile göze çarpan bir diğer husus kente, kadına ve hayat koşullarına odaklanan tek vaka çalışmalarının yüksek lisans tezlerinde yaygınlaşmasıdır (Karakılıç, Körükmez, Soykan, 2019: 16). Bu doğrultuda, Türkiye’de Suriyeli mültecileri konu alan çalışmalara baktığımızda bir grup çalışmanın Suriyelilerin karşılaştıkları sorunlar ve uyum süreçlerine (Alptekin, Akarçay Ulutaş, Ustabaşı Gündüz, 2018; Gürcüoğlu, 2015), kimi çalışmaların ise çocukların yaşadıkları eğitimle ilgili sorunlara (Seçer, 2017; Emin, 2018), bazılarının Suriyeli kadınların gündelik hayata katılma biçimlerine ve yerel halkın Suriyeli algısına (Coşkun ve Kılıç, 2019; Canbaz ve Koca, 2020; Adak, 2020) odaklandığını görmekteyiz. Fakat, öte yandan mülteci erkekler, oğlan çocukları ve LGBTQ+’ları konu alan çalışmalar çerçevesinde Türkçe literatüre bakıldığında kadın odaklı çalışmalara kıyasen az sayıda olan birkaç çalışma (Göktuna Yaylacı ve Çarpar, 2021; Şeker, 2019; Yıldız ve Tekke, 2021; Bozok, 2019) dışında başka çalışmaların olmaması önemli bir eksikliktir. Ayrıca bu çalışmaların ancak 2018’den itibaren ortaya çıkmaya başlamış olmaları da geç kalındığına işaret etmektedir. Türkiye’de yaşayan erkek göçmen ve mülteciler özelinde zorunlu göçün erkeklik üzerindeki etkilerine odaklanan bu çalışmaların bulguları, zorunlu göç sonrası

erkeklik kimliği, rolü, beklentisi ve pratiklerinde dönüşümlerin yaşandığını göstermektedir. Somutlaştıracak olursak, örneğin, Eskişehir’de yaşayan Suriyeli, İranlı, Afganistanlı vd. farklı göçmen ve mülteci erkekleri konu alan çalışmanın bulguları, erkeklerin zorunlu göç sonrası karşılaştıkları işsizlik, yoksulluk ve belirsizlik dolayısıyla erkeklik rollerini icra etmekte başarısız olduklarını, babalık gibi duygularının zayıfladığını ve bunlara karşın yeniden erkekleşme stratejilerine başvurduklarını göstermektedir (Göktuna Yaylacı ve Çarpar, 2021). Ayrıca, İstanbul’da yaşayan Suriyeli erkek ve kadınlar ile gerçekleşen çalışmanın bulguları da benzer bir biçimde zorunlu göçten sonra Suriyelilerin toplumsal cinsiyet rollerinde ciddi değişimlerin olduğuna işaret etmektedir (Şeker, 2019).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında iktidarı elinde bulunduran ve şiddetin öznisi olan erkeğin zorunlu göç, savaş ve yoksulluk koşullarında iktidarını yeniden üretme mekanizmalarının sekteye uğrayarak farklı şekillerde krize girdiği varsayımı düşünüldüğünde, erkeklik çalışmalarının oldukça azınlıkta olması iktidar ilişkisinin ve dinamiklerinin anlaşılması açısından önemli bir eksikliği göstermektedir. Dolayısıyla, genel itibarıyla göç ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının neredeyse tamamı kâh sosyal politika çerçevesinde kâh çocuklar ve kadınların sorunlarına haklı olarak odaklanmış şekliyle tezahür bulmuştur. Fakat öte yandan LGBTİ+ ve erkeklerin özellikle zorunlu göç ile ilişkisi oldukça kısıtlı bir biçimde ele alınmıştır (Biehl ve Daniş, 2020: 11).

3.2. Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları

Savaş, zorunlu göç ve yoksulluk bir araya geldiğinde erkekliğin nasıl etkilediğini tartışmaya başlamadan önce toplumsal cinsiyet ve erkekliği irdelemek önem taşımaktadır. Erkekliğin nasıl inşa edildiğini anlamadan mülteci erkekler tarafından deneyimlenen kriz hallerinin farklı görünümlerini aydınlatmak pek mümkün değildir.

Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet tartışmalarının temeli ataerkil ilişkilerin hâkim olduğu bir toplumsallık içerisinde cinsler arasında eşitsiz iktidar ilişkilerinin nasıl şekillendiğine ve aynı zamanda davranışsal ve konumsal pratiklerin hangi süreçler ile dişil ve eril olarak anlamlandırıldığına dayanmaktadır (Sancar, 2016: 176). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet kavramının ilk olarak Amerikalı feministler tarafından cinsiyet farklılaşmalarına dayalı temel toplumsal özelliklere vurgu yapmaları amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Scott, 1986: 1053-1054). Dolayısıyla, sosyo-kültürel bir nitelik taşıyan “toplumsal cinsiyet”in (gender) kavramsallaştırılması, ‘biyolojik-anatomik’ temelli

varsayılan “cinsiyet”te (sex) karşı gerçekleşmiştir (Saygılıgil, 2020: 10). Yani, toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin yalnızca biyolojik bir boyut olarak algılanmasına itiraz ederek “cinsler arasındaki eşitsiz ilişkilerin toplumsal bağlarına ve anlamlarına dikkat” çekmektedir (Sancar, 2016: 176). Bu bağlamda, cinsiyet/toplumsal cinsiyet tartışmasına önemli katkılar sağlayan Gayle Rubin (1975), “The Traffic in Women: Notes on the Political Economy of Sex” adlı eserinde, bir toplumun biyolojik cinselliği insan faaliyetinin ürünlerine dönüştüren düzenlemeler seti olarak tanımladığı ‘cinsiyet-toplumsal cinsiyet sistemi’ni (sex-gender system) öne sürmüştür (Rubin, 1975: 159). Bu sistem biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağları kültürün ürünleri olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda Gayle Rubin, hem cinsiyeti “toplumsal ilişkiler sistemi” doğrultusunda tanımlayanların öncüllerinden olup hem de “toplumsal ayrımların cinsiyet farkları ile ilişkisi”nin sorgulanmaya tabi tutulduğu sürecin başat aktörlerindendir (Sancar, 2016: 177). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki bağ ve ilişkiye dair tartışma yürütmüş bir diğer önemli feminist düşünür Christine Delphy’dir (1993). Toplumsal cinsiyetin öncelikli olduğunu vurgulayan Delphy, “Rethinking Sex and Gender” çalışması ile toplumsal cinsiyetin hâkim bir biçimde cinsiyet kavramı üzerinden algılandığını veya başka bir ifade ile cinsiyetin toplumsal cinsiyete öncelliği varsayımını eleştirerek toplumsal cinsiyetin tekrar düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Delphy, 1993). Delphy, toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki en önemli çıkmazın toplumsal cinsiyetin ‘bölünme ve hiyerarşi’ ilişkisi bağlamında ele alınmama olduğuna dikkat çeker. Zira ona göre toplumsal cinsiyeti inşa eden ‘bölünme ve hiyerarşi’ unsurları arasındaki ilişki, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet olguları arasındaki ilişki ile sadece paralellik içinde değil, bizzat aynıdır (Delphy, 1993: 6). Dolayısıyla, görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet ve cinsiyet bağlamındaki tartışmaların temeli, cinsler arasındaki birçok farklılığın kaynağının biyolojik mi yoksa toplumsal mı olduğu? şayet biyolojik bir belirleme ile cinsiyet rolleri şekilleniyorsa bu belirlemenin dinamiklerinin neler olduğu? ve kültürün bu süreçteki rolünün ne olduğu? sorularına dayanmaktadır (Oakley, 2015: 15). Farklı kuramsal yaklaşımlar bu sorulara verdikleri cevaplar itibarıyla farklılaşmaktadırlar. Bu doğrultuda, Delphy, Rubin vb. gibi birçok düşünürün hem eleştirdiği hem de içinde yer aldığı farklı kuramsal yaklaşımların genel bir tasvirini çizmek aydınlatıcı olacaktır. Feministler tarafından ciddi eleştirilere hedef olan birinci kuramsal yaklaşım “biyolojik determinist”tir. Bu yaklaşım erkekler ile kadınlar arasında davranışsal ve psikolojik farklılıkların menşeyini biyolojik özellikler olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımlama cinsler arasında var olan iktidar ilişkisi ve eşitsizliği biyolojik temellere dayandırarak aslında normalleştirmektedir

(Ellison ve Wet, 2018). Biyolojik farklılıklardan gelen fiziki veya ruhsal özelliklerin doğallaştırılması ataerkil iktidar sisteminin sürdürülmesini ve aynı zamanda ev işlerinin kadınlar için uygun ve daha iyi olduğu fikrinin yaygın olarak kabul görmesini sağlamaktadır (Pilcher ve Whelehan, 2004: 56). Diğer bir ifade ile, eril zihniyete dayalı düşünce erkek ve kadınlar arasında var olan hiyerarşinin biyolojik doğanın bir gerçeği ve dolayısıyla toplumsal sonuçlarının da doğal olduğunu savunarak ataerkil sistemdeki eşitsizliklerin kaynağının sorgulanmasının önüne bir ket vurmakta ve eşitsizlikleri görünmez hale getirmektedir (Sancar, 2016). Biyolojik özcülük olarak nitelendirilen bu kuramsal çerçeveye karşın Simone de Beauvoir'ın öncüsü olduğu "toplumsal inşa kuramları"nı görmekteyiz. Bu kuramsal çerçeve biyolojik özellikleri bir kenara bırakarak toplumsal cinsiyeti, cinsiyetin kültürel yorumu ya da kültürel olarak inşa edilen bir olgu olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda, Beauvoir'ın "kişi kadın doğmaz, kadın olur" (Beauvoir, 1993) ifadesi ise kadın olmanın toplumsal olarak öğrenildiğine ve inşa edildiğine işaret etmektedir. Beauvoir, İkinci Cinsiyet (1949) adlı eseri ile eril prensibin ayrıcalıklı 'norm' olarak kabul edildiği bir yerde toplumsal cinsiyet farklılıklarının hiyerarşik olarak konumlandırıldığına dikkat çekerek kadınların 'öteki' olarak konumlandırıldığını belirtmiştir. Dolayısıyla, bu yaklaşım kadınları ikincilleştiren, 'öteki' olarak tanımlayan ve ezen eril egemen zihniyetin "tarihsel, sosyolojik, ekonomik, ruhsal ve mitolojik" temellerini ve altında yatan nedenleri sorgulayarak bu eşitsizliğin doğal olmadığını belirtmiştir (Saygılıgil, 2016: 13). Bu tartışmalar doğrultusunda, Connell'in (1987) biyolojik ve toplumsal cinsiyet politikası bağlamında kapsamlı bir biçimde tartışma yürüttüğü "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar" çalışması ile karşılaşmaktayız. Connell yapısal bir analiz ile cinsler arasında farklı rollerin biçildiğini belirterek (kadınların doğurganlığına istinaden biçilen iş bölümü) bir iktidar ilişkileri sistemi olarak toplumsal cinsiyet rejiminden bahseder. Bu bağlamda Connell, toplumsal cinsiyeti, tarihsel, kültürel ve psikolojik faktörler bağlamında bir analize tabi tutarak, kurumsal ve yapısal unsurların sınırlılıkları içinde sürekli inşa edilen insan edinimleri olarak tanımlamaktadır (Connell, 1987). Sonuç olarak, inşa kuramları toplumsal cinsiyetin biyolojik dayatmalar ile değil, toplumsal süreçler ile inşa edildiğini savunup bu anlamda toplumsal cinsiyet düzeni bağlamında kapsamlı çözümler yapılabilmesini mümkün kılmıştır (Sancar, 2016). Bu iki kuramsal yaklaşımın eleştirisi olarak karşımıza çıkan üçüncü yaklaşım "yapıbozumculuktur". Bu yaklaşımın öncüsü olarak kabul edilen Butler, önceki iki kuramsal yaklaşımı biyolojik ve kültürel kadercilik ile eleştirerek toplumsal cinsiyetin toplumsal pratikler veya performanslar bütünü olduğunu öne sürer (Butler, 2019: 53).

Butler'in toplumsal cinsiyet kavramı Foucault'cu bir perspektife sahip olduğundan diğer anlayışlara göre radikal bir niteliğe sahiptir. Buna göre Butler, tüm kimlik biçimlerinin çeşitli ve yayılmış menşeleri ile birlikte kurumların, pratiklerin ve söylemlerin sonucu olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca kuramsal yaklaşımı Queer ve üçüncü dalga feminizme uzanan Butler, cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımının, cinsiyetlendirilmiş bedenler ile kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal cinsiyet arasındaki radikal bir kesintiye işaret ettiğini vurgulamaktadır (Pilcher ve Whelehan, 2004: 58). Bu bağlamda, Butler'a göre "toplumsal cinsiyet, verili bir cinsiyetin üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılmamalıdır". Zira "toplumsal cinsiyet bir fiildir, hareket halinde oluşan edinimler bütünüdür. Yani cinsiyet özelliklerine sahip bedenler bir dizi toplumsal performansa bilinçsizce tabi kılındığı için bizzat insanlar tarafından ifa edilen edimlerdir" (Sancar, 2016: 182).

Sonuç itibarıyla, kimileri toplumsal cinsiyeti sadece kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılaşmalarına vurgu yapan bir kavram olarak görürken, kimileri ise ikili cinsiyet ayrımının radikal bir sorgulanması olarak ele almıştır (Özkazanç, 2020: 39). Günümüze uzanan bu sorgulanmalar ile kavramın güç ve kapsam kazandığının tasviri ise; "ikili cinsel fark sistemi ve biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki varsayılan ayrımın da sorgulanmasıyla birlikte, yani LGBTİ+ hareket ve queer feminizmin etkisiyle bu "belalı kavram" olgunlaşarak önemli bir yol kat etmiştir (Özkazanç, 2020: 39). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet kavramının geçirdiği farklı tartışmalar neticesinde ciddi bir gelişim göstererek ataerkil cinsiyet düzeninin analitik irdelenmesi için temel bir araç sunabildiğini görmekteyiz.

3.3. Erkeklik Tartışmaları

Cinsiyete dayalı bir toplumsal tabakalaşma sistemi olarak ataerkillik eril iktidarı desteklemek ve kadınlar üzerinde tahakküm kurabilmek için geniş düzeyde toplumsal denetim mekanizmalarına ve edimlerine sahiptir. Bu tabakalaşma sistemi yarattığı denetim mekanizmaları ile kadınları üretim ve dağıtım araçlarından, mülkiyet ve siyaset ilişkilerinden uzaklaştırarak güçlü ve yetkili olmalarını engellemektedir (Öztürk, 2020: 31). Bundan dolayı feminist çalışmalar daha çok patriyarkanın kadınları hem özel hem de kamusal alanda nasıl sistematik bir şekilde tahakküm altına aldığına ve kadınlar açısından bu eşitsizliğin ortaya çıkardığı sonuçlara odaklanılmışlar. Fakat patriyarkanın öznesi olan erkeklik ise uzun bir süre dikkate alınmamıştır. Bu doğrultuda, ataerkil düzenin tahakküm ve iktidar öznesi konumunda olan erkekliğin eleştirel bir zeminde sorunsallaşması 1980'li

yıllardan itibaren başlayıp giderek farklı kuramcılarının ve disiplinlerin ilgi odağına dönüşmüştür. Başka bir ifade ile kadın çalışmaları ve feminist kuramın gösterdiği tarihsel gelişime kıyasen geride kalan eleştirel erkeklik çalışmaları 1980’li yılların ortalarından itibaren kayda değer bir yükseliş göstermiştir (Pilcher, Whelehan, 2004: 83). Burada vurgulamak gerekir ki eleştirel bir erkeklik yaklaşımının ortaya çıkışında, toplumsal cinsiyet kavramının temel ve merkezi rolünü ortaya çıkaran İkinci Dalga Feminizmin ve akabinde oluşan kadın çalışmaları önemli bir etki alanına sahipler (Gardiner, 2004). Dolayısıyla, erkekliğin bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak “tarihsel, kültürel ve toplumsal” süreçlerde inşa edilen bir olgu olduğunun yaygın kabullenmesi ile ataerkil söyleme karşı bir meydan okumanın yolunu da açmıştır (Arık, 2020: 230-233). Bu doğrultuda, çıkış noktasının öncelikli olarak feminizm ve aynı zamanda gay ve queer çalışmalar olduğu bilinen Eleştirel Erkeklik Çalışmaları, erkekleri cinsiyetlendirilmiş iktidar ilişkileri bağlamında eleştirel bir yaklaşım ile ele alan çalışmaları kapsamaktadır (Hearn, 2004: 50). Bu çerçevede, pro-feminist çalışmalar doğrultusunda şekillenen eleştirel erkeklik çalışmalarının akademide kendine yer açtığını görmekteyiz. “Pro-feminist” bir yaklaşım üzerinde inşa edilmiş erkeklik çalışmaları çerçevesinde önem taşıyan bir husus onun feminizm ile ilişkisidir. Yani, “bu anlamda, erkeklik çalışmalarını değerli kılacak olan feminizmin patriyarkaya karşı bir özgürleştirme anlatısı olarak verdiği mücadele içerisinde nasıl konumlanacağı” meselesidir (Özkürallı, 2020: 579). Bu mesele bağlamında bakıldığında, I. Dalga Erkek Hareketi’nin öncülerinden olan pro-feminist araştırmacılar “(Joseph Pleck, Marc Fasteau, Jack Sawyer gibi)” erkeklik çalışmaları vasıtası ile “kişisel ve siyasal” alanlarda değişim yaratarak ataerkil iktidarı sınırlandırabilecekleri ve yıkabileceklerini ortaya koymuşlardır. Bu yaklaşıma karşın ise 1990’lı yılların sonlarına doğru eleştiri kabiliyetini yitiren II. Dalga erkek Hareketi’nin öncülerinden olan Robert Bly (1990) erkeklerle “yeniden iktidara kavuşmak” tezini sunmaktadır (Sancar, 2016: 28). Bu hareket feminizmin erkekleri ‘kadınsallaştırdığı’ ve ‘güçsüzleştirdiğine’ inanarak feminizme karşı gelmektedir (Adams ve Savran, 2002; akt: Onur ve Koyuncu, 2004: 37). Erkekliğin tarihsel bağlamda sorunsallaştırılmasını tasvir eden bu gelişim süreçlerinde eril iktidarı farklı şekillerde analiz eden kuramsal yaklaşımların olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda, kuramsal anlamda erkeklik tartışmalarının gelişimi üzerinde durmak aydınlatıcı olacaktır.

Kadınların erkekler tarafından egemenlik altına alındığını, sömürüldüğünü ve ezildiğini tasarlayan bir toplumsal yapılar sistemi olarak patriyarki, erkeklik olgusuyla

tezahür bulmuştur (Walby, 2014: 39). Patriyarki, erkeklerin egemen olduğu bir toplumsal cinsiyet rejiminde bir taraftan kadınları güç ve otorite pozisyonundan dışlarken diğer taraftan erkekleri o pozisyonlar içinde konumlandırır (Cranny-Francis, Waring, Stavropoulos, Kirkby, 2003: 14). Buna istinaden, erkeklerin eşitsiz bir toplumsal cinsiyet rejimi içerisindeki iktidar dinamiklerinin şekillenmesinde rol oynayan süreçleri tanımlamak önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak belirtmek gerekir ki farklı kuramsal yaklaşımlar eril iktidarı farklı şekillerde tanımlamışlardır. Erkeklik çalışmalarının öncülerinden Connell (2019) erkekliğe özcü yaklaşımların erkekliği doğallaştırılarak ataerkil sistem ile ilişkisini görünmez kıldığını ve erkekliği sorgulanmaz bir hale getirdiğini ileri sürer. Çünkü özcü erkeklik tanımlamaları “genellikle eril olanın özünü teşkil ettiği düşünülen bir unsur bulup erkeklerin hayatını o unsur ekseninde izah ederler” (Connell, 2019: 137). Yani, saldırganlık, riskli davranışlar, rasyonellik gibi özelliklerin erkeğin doğasında var olduğu ileri sürülerek erkeklik tartışılmaz hale getirilir. Diğer taraftan normatif tanımlamalara göre “erkeklik, erkeklerin olması gereken şeydir” (Connell, 2019: 139). Normlar ve erkek kimliği bağlamında şekillenen bu “olması gereken şey” ise rekabet, öfke vb. davranışsal özellikleri içermektedir. Bu bağlamda, cinsiyet rolü kuramının da tanımladığı gibi, bir toplumsal norm olarak erkeklik erkeklerin davranış biçimlerini ve rollerini belirlemektedir (Connell, 2019: 139). Fakat biyolojik, anatomik ve psikolojik perspektifler ile ele alınan bu ve benzeri tanımlamalarda erkekliğin toplumsal bağlamlarda inşa edildiğini öne süren toplumsal inşa yaklaşımını görmekteyiz. Toplumsal inşa yaklaşımına göre erkeklik, erkeklerin toplumsal ve tarihsel bağlam içerisinde aktif bir biçimde kendi erkekliklerini inşa etmeleridir. Bu bağlamda ise erkeklik tarih ötesi ve kültürel süreçlerden bağımsız ve evrensel bir nitelik taşımamakta olup kültürden kültüre farklılaşabilmektedir (Kimmel ve Messner, 2010; Connell, 2019). Örneğin yirminci yüzyılda, Amerika’daki erkeklerin erkek olma süreçleri Asya’nın güneydoğusu ya da Kenya’daki erkeklerin erkek olma süreçleri ile ciddi bir biçimde farklılaşmaktadır (Kimmel ve Messner, 2010). Dolayısıyla, en genel anlamı ile erkeklik, erkeklerin nasıl düşünüp ve hareket etmelerini, giyimlerini, davranışlarını, dil ve beden kullanımlarını bebeğin doğduğu andan itibaren çizmeye başlayan bir olgudur (Bora ve Üstün, 2005: 1). Bu çerçevede, erkekliğin ilişkisel bir nitelik taşıdığını ve ancak kadınlık karşılığı veya kadınsı olmayan öğeler üzerinden tanımlanabileceğini öne süren Connell, hegemonik erkeklik kavramsallaştırması ile erkeklik tartışmalarına bir ivme kazandırmıştır. Connell’a göre “hegemonik erkeklik, ataerkinin meşruluğu sorununa halihazırda verilmiş, kabul gören yanıtını somutlaştıran toplumsal cinsiyet pratiği tertibatıdır. Bu itibarla toplumda

erkeklerin baskın, kadınlarinsa madun konumunda kalmalarını teminat altına alır” (Connell, 2015: 150). Hegemonik erkeklik, erkekler arasındaki tutum ve pratiklerin irdelemesi ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlar bağlamında olduğu gibi diğer erkekler üzerinde de varlığına işaret eder (Hearn, Lundqvist vd., 2015: 113). Başka bir ifade ile, Connell’in hegemonik erkeklik kuramı erkek egemenliğinin sadece kadınlar üzerinden şekillenmediğine ve aynı zamanda madunlaştırdığı ve marjinalleştirdiği erkeklikler üzerinde de hüküm sürdüğüne işaret etmektedir. Bu anlamda, hegemonik erkeklik, ataerkil yapıdan en fazla payı ve imtiyazı alarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde en üst konumda yer almayı temsil etmektedir (Baran, 2019: 296). Dolayısıyla hem kadınlar hem de erkekler için bir kültürel ideal olan hegemonik erkeklik (Hearn, Lundqvist vd., 2015: 114) erkekliklerin de eşit olmadığını ve ırk, din, sınıf, cinsel yönelim vb. gibi faktörlerin etkisiyle kendi aralarında bir iktidar ilişkisinin oluştuğunu göstermektedir. Bu bağlamda Connell, ırk, din, sınıf, engellilik vb. dışlanma faktörlerinin yarattığı iktidar ilişkisi bağlamında marjinalleştirilmiş erkekliklerin (marginalized masculinities) olduğunu öne sürer. Connell’a göre marjinal erkekliklerinin varlığı erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarlarının yeniden üretimi için önemli bir mekanizma sunmaktadır (Kimmel ve Messner, 2010). Öte yandan hegemonik erkekliğin temel özelliklerinden olan heteroseksüellik karşısında homoseksüel veya kadınsı erkekler ise maruz kaldıkları egemen eril iktidar dolayısıyla madun erkeklik (subordinate masculinity) temsilini oluşturmaktadırlar (Hibbins ve Pease, 2009). Connell’a göre hegemonik olmayan erkeklerin madunlaştırılması/marjinalleştirilmesi hegemonik erkeklik için merkezi bir önem arz etmektedir. Zira, bu süreç hegemonik erkekliğe sadece erkeklerin eril imtiyazları için değil aynı zamanda ırk, sınıf, cinsel yönelim vb. ayrıcalıkları için de bir meşrulaştırma zemini sunmaktadır (Kane, 2010: 54). Connell’in hegemonik erkeklik ile ilişkili bir diğer erkeklik biçimi işbirlikçi erkekliktir (complicit masculinity). Bu erkeklik türü hegemonik erkekliğin bir temsili değildir fakat eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinden faydalanmakta olup hegemonik erkekliği sorgulamamakta ve ona destek vermektedir (Messerschmidt, 2019: 86). Bir iktidar ilişkiler hiyerarşisinde farklı erkeklikleri ortaya çıkaran ve ideal bir erkeklik imgesine işaret eden hegemonik erkekliğin, genellikle yönetici veya üst sınıflar üzerinden tanımlanan özellikleri (Inhorn, 2012), kentli, genç, iş sahibi, heteroseksüel, beyaz, “makul ölçülerde dindar” vb. şeklinde özetlenebilir. (Sancar, 2016: 30). Bu doğrultuda, hegemonik erkekliğin bu genel tasviri üzerine iktidar ilişkileri sisteminde madun/marjinal erkekliklerin bir temsili olabilen göçmen veya mülteci erkekler bağlamında somut bir tartışma yürütmek aydınlatıcı olacaktır. Zira, hegemonik erkeklik,

hegemonik ile madun/marjinal erkeklikler arasındaki tahakküm dinamiklerini anlamak için bir bakış açısı sunup farklı kimlik aidiyetleri ile yeni bir kültürel, toplumsal ve ekonomik yapıya göç eden erkeklerin iktidar hiyerarşisindeki madunlaşma/marjinalleştirme sürecini anlamamıza ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda, göçmen erkeklerin hegemonik erkeklik karakteristiklerinden dışlanmasına yol açan temel süreçlerin başında işsizlik, maddi gücün kaybı ve toplumsal cinsiyet beklentilerini yerine getirememeleri gelmektedir (Donaldson ve Howson, 2009). Bununla beraber göçmen erkeklerin, rekabet yeteneği, güven arz etmeleri ve bağımsız olmaları gibi hegemonik erkekliğin karakteristik özelliklerinden göç sonrası gerçekleşen yeni kültürel ve toplumsal karşılaşmalar ile ciddi anlamda uzaklaştıkları görülmektedir. Ayrıca, göçmen erkekler her şeyden önce ‘yabancı’ kimliği taşımaları sebebiyle de damgalanmaktadır ve bu anlamda yerel erkekler tarafından marjinalleştirilmektedirler (Wojnicka ve Nowicka, 2021). Bu tartışma bağlamında belirtmek gerekir ki göçmen erkeklerin hegemonik erkeklik iktidar sisteminde dezavantajlı olduklarını gösteren farklı bağlamlar ve kesişimler ile karşılaşmaktayız. Örneğin alt sınıf siyahi bir göçmen erkek ile alt sınıf beyaz bir göçmen erkek hegemonik erkeklik hiyerarşisinde farklı konumlanmaktadır. Veya aynı şekilde hegemonik erkekliğin temel bileşeni olan heteroseksüel bir göçmen erkek ile farklı bir cinsel yönelime sahip erkek farklı güç dengeleri içindedirler. Bu anlamda, madun/marjinal erkekliklerde tanımlanan göçmen erkekler kendi aralarında hegemonik erkeklik özelliklerinden mesafelerine göre bir iktidar ve tahakküm ilişkisi oluşturabilmektedirler. Diğer bir ifade ile, hegemonik erkeklik tarafından madunlaştırılan/marjinalleştirilen erkeklikler farklı kimlik ve aidiyetleri dolayısıyla kendi aralarında bir tahakküm ilişkisi yaratabilmektedirler.

Burada belirtmek gerekir ki hegemonik erkeklik teorisi farklı kuramcılar tarafından eleştirilmiş ve zamanla farklı şekillerde revize edilmiştir. Bu bağlamda, örneğin, Inhorn’a göre hegemonik erkeklik kuramının istemsizce ortaya çıkan sonuçlarından birisi, erkekliğin toplumsal pratiklerin dinamikleri bağlamında değerlendirilmesi yerine bir tipolojiye indirgemesidir. Hegemonik erkekliğin bu biçimi, değişim ve dönüşümleri, içsel tansiyonları ve erkeklerin bireysel erkeklik pratiklerindeki kopmaları üzerinden bir okuma yapabilmemizi imkânsız kılmaktadır (Inhorn, 2012: 45). Ayrıca, Inhorn, hegemonik erkeklik ile madun erkeklik arasındaki ilişkinin statik olduğunu ve ikili bir tipoloji teşkil ettiğinden dolayı erkekliklerin farklı alanlardaki pratiklerinin belirli bir toplumsal düzendeki tezahürleri bağlamında bir tasvir sunduğunu belirtmiştir (Inhorn, 2012). Diğer taraftan Kimmel (1993) hegemonik erkekliğin oluşmasında ve gelişmesinde rol oynayan

unsurların seksizm, ırkçılık ve homofobi olduğunu vurgulayarak, “bu unsurların, hegemonik erkekliğin normatif bir durumdan normal bir duruma dönüşmesini sağlayan söylemsel mekanizmalar görevi üstlendiğini iddia eder” (Kimmel, 1993, aktaran. Koyuncu ve Onur, 2004). Bunlara ilaveten, feminist düşünür Hearn (2004) “hegemonik erkeklik, gündelik pratikler doğrultusunda şiddet, saldırganlık, sertlik gibi kültürel temsillere mi yoksa eşitsiz bir kurumsal yapıya mı işaret etmektedir?” sorusunu sorarak hegemonik erkekliği bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği ilişkisi olarak görmeyi reddeder (Messerschmidt, 2019: 87). Buna istinaden Hearn, hegemonik erkekliğin bağımsız bir sistem olmadığını ve sadece kültürel temsiller bütünü olarak görünmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun yerine ise, hegemonik erkekliğin iktidar ile ilişkisinin ve kurumsal yapılar ile iç içe geçmiş ilişkileri bağlamında ele alınmasının doğru olduğunu belirtmiştir (Hearn, 2004:55-7, aktaran Sancar, 2016: 37). Connell (1995), hegemonik erkeklik çerçevesinde olan bu tartışmalara istinaden 1995’te Erkeklikler çalışması ile hegemonik erkekliğin durağan ve yapısalcı tanımını dönüştürerek erkekliklerin değişim ve çatışma içinde şekillendiği üzerinde durmuştur (Sancar, 2016: 37). Connell (1995), tek bir erkeklik yerine toplumsal cinsiyet iktidar ilişkileri bağlamında farklı erkekliklerin olduğunu belirtmiştir. Diğer bir deyişle, farklı toplumsal ve kültürel yapılar içinde “Erkek nasıl olmalı?” sorusuna farklı cevaplar verebildiği için tek bir erkekliğin değil farklı şekilde ve mahiyette olan erkekliklerin olduğunu öne sürmüştür. Erkek ve kadın olmak toplumsal olarak inşa edilmiş niteliği sabit bir olgu olmaktan ziyade sürekli müzakere ve yeniden üretimi gerektirir. Ve sonuç itibarıyla, vurgulanan dinamik süreç içerisinde maskülinite değil masküliniteler vardır (Cengiz, Tol, Küçükural, 2004: 54). Somutlaştıracak olursak, örneğin, siyah eşcinsel erkeklerin var olduğu gibi kadınsı işçi erkekler, orta sınıfın bir üyesi olarak tecavüzcü erkekler ve aynı zamanda karşı cinsin kıyafetlerini giyen burjuva erkekler de vardır (Connell, 2015: 149-150).

Erkeklikler ve özellikle hegemonik erkeklik tartışmaları bağlamında karşımıza çıkan bir diğer önemli kavram Evrilen Erkeklikler’dir (Emergent Masculinities). Inhorn (2012), Raymond Williams’dan “emergence” kavramını ödünç alarak Orta Doğu ve Meksika’daki yerel erkeklik biçimlerini anlamak için evrilen erkeklikler kavramını öne sürmüştür. Bu kavram bilinçli bir şekilde çoğul olarak kullanılmış olup hegemonik erkeklikte olmadığı şekliyle toplumsal tarih, erkekliğin şekillenmesi, coğrafyaların küreselleşmesi, yeni erkekliğin dinamikleri ve toplumsal hareketler ve değişimleri kendinde barındırmaktadır (Inhorn ve Wentzell, 2011: 803). Öte yandan, hegemonik

erkeklik, egemenlik ve hiyerarşiye odaklanırken, evrilen erkeklikler dönüşüm ve değişimleri odak noktasına almaktadır. Ayrıca, hegemonik erkeklik Batı ve Avustralya toplumları bağlamında ortaya çıkmıştır, fakat evrilen erkeklikler ise Ortadoğu'daki farklı erkeklik biçimleri ve değişimleri bağlamında bir girişimi ifade etmektedir. Dolayısıyla, Inhorn (2012), evrilen erkeklikler kavramını özellikle Ortadoğu için kullanıp toplumsal değişim ve sağlıktaki teknolojik gelişmeler ile dönüşüm geçirerek ortaya çıkan yeni tür erkeklikler üzerinde durmaktadır (Inhorn, 2012: 803). Bu değişimlerin geleneksel ve muhafazakâr bir yapıya sahip Ortadoğu erkekliklerindeki temsili, evlenmeden aile kurma isteğinin doğuşu, kondom gibi doğum kontrol araçlarının kullanmasının kabulü, çekirdek aile kurma isteğinin oluşması ve kız çocuklarının okumalarının desteklenmesi olarak tanımlanabilir (Inhorn, 2012: 60). Dolayısıyla, evrilen erkeklikler, toplumsal yaşamın farklı katmanlarında gerçekleşen dönüşüm ve gelişmeler ile birlikte yeni erkeklik türlerinin şekillendiğini göstermektedir. Bu yeni erkeklik türleri ise hegemonik olarak zararlı gördükleri erkeklik türlerine karşı yeni yollara başvurmaktadırlar (Inhorn ve Wentzell, 2011: 801). Geleneksel egemen erkeklik imgesinin dönüşümünü simgeleyen bu yeni erkeklik biçimleri erkeklik krizinin oluşum sürecine de işaret etmektedir. Burada belirtmek gerekir ki alternatif veya evrilen erkeklikler kavramı hem genel olarak erkeklik tartışmalarında hem de özel olarak mülteci erkeklikler bağlamında yeni bir yol ve perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, Ingvars'ın (2019), Atina'da yaşayan mültecilerin hangi dinamikler, pratikler ve unsurlar doğrultusunda alternatif veya evrilen erkeklikler olduklarını irdelediği araştırması üzerinde durmak aydınlatıcı olacaktır. Bu çalışma, açık diyalogu ve güvende olma hissini kendinde barındıran bir ortamın erkekler arasında nasıl evrilen erkeklikler'e yol açtığını irdelemiştir. Ingvars, Atina'ya göç etmiş farklı mülteci erkeklerin karşı karşıya kaldıkları riskler ile etnik ve farklı kimliksel aidiyetleri dolayısıyla ciddi dışlanma ve marjinalleştirme süreçlerine maruz kaldıklarından dolayı demokratik hakları ve kendi etnik gruplarını koruyabilmek için mücadele ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, bir alternatif veya evrilen erkeklığe işaret eden kadın aktivizmine destekçi olma yaklaşımı bu çalışmaya katılan kimi erkeklerde gözlemlenmiştir. Kısaca, Ingvars'ın bulgularına göre alternatif bir erkeklik gelişmesine etki eden faktörler, erkeklerin kendi ülkelerinde hakları için mücadele etmeleri, düzensiz göç deneyimleri, katmanlı marjinalleştirme süreçlerine maruz kalmaları ve farklı kimlik aidiyetleri için güven arz eden bir ortamın olması şeklinde özetlenebilir (Ingvars, 2019).

3.4. Erkekliğin Krizli Halleri

Erkeklik ideolojisinin krizde olması meselesi aslında tarihsel, politik, kültürel ve toplumsal bir süreci tarif etmektedir. Bu doğrultuda, erkek iktidarının muhafazakâr bir düşünceyle tartışılmaz ve sorgulanamaz olması inancının modernleşme ile birlikte bir sarsılış ve kırılma yaşadığını görmekteyiz. Dolayısıyla, zamanla gerçekleşen toplumsal, ekonomik, teknolojik vb. yapısal değişimler ve dönüşümler ile paralel olarak toplumsal cinsiyet ilişkileri de farklılaşmaktadır. Erkeklik krizini şekillendiren bu sürecin temelleri kabaca geleneksel erkekliğin çalışma anlayışının çöküşü, teknolojik kültürün nesilden nesile aktarılamaması, feminizmin yükselişi ve hâkim akılcı yaklaşımlarının sorgulanması olarak öne sürülebilir (Morgan, 2006: 111). Bu anlamda tarihsel süreç içerisinde kaçınılmaz olarak şekillenen özellikle ekonomik ve toplumsal değişimler ile geleneksel erkeklikten uzaklaşan bir tasvir ile karşılaşmaktayız. Zira yapısal değişimlerin gerçekleşmesi her şeyden önce bireysel anlamda erkeklerin çalışma deneyimini kendi etkisi altında almaktadır (Hearn, 1999). Bu doğrultuda, tarihsel bağlamda tezahür bulan bu dönüşüm süreçleri erkeklik tanımının sorgulamasına ve müzakere edilmesine ve yeniden belirlmesine yol açmıştır (Kimmel, 2015). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında “kadın hareketinin özgürleşme mücadelesi sayesinde” geleneksel erkekliğin kırılması şeklinde nitelendirebileceğimiz bu değişimin tezahürleri ise kadınların daha fazla çalışabilme imkânı kazanması, eğitimdeki ayrımcılığın azalması, cinsiyetler arasındaki ücret eşitliği ile ilgili düzenlemelerin yapılması, erkeğin ailenin tek geçim kaynağını sağlayan kişi konumunu kaybetmeye başlaması vb. şeklinde özetlenebilir (Hearn, 1999). Kısaca, modern öncesi dönemde hâkim olan ‘pederşahi’ rejiminin doğal ve meşru iktidarının sorgulanmaz konumu özellikle feminizmin eşitlik mücadelesi ile ciddi bir sekteye uğramıştır. Günümüz tartışmalarında öne sürülebilen erkekliğin kırılma yapısı ve bununla ilintili olarak iktidarının sürekli ihtiyaç duyduğu ispatlama süreçleri böyle bir sürecin ürünüdür (Sancar, 2016: 115). Fakat tüm bu gerçekliklere rağmen vurgulamamız gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Bu bağlamda erkeklik ideolojisinin bir iktidar sorgulaması ile karşı karşıya kalması ve nitekim kırılmalar yaşadığı savı doğru bir tespit olsa da bu, erkeklik ideolojisinin giderek buharlaştığı anlamını taşımamalıdır. Zira, erkekliğin kendi içsel mekanizmaları bağlamında krizde olduğu bilgisi, kadınların halen patriarkal düzen tarafından öldürüldüğü, ezildiği, şiddet gördüğü ve sömürüldüğü gerçeğini kesinlikle değiştirmemektedir. Ayrıca Connell (2015: 99), erkeklik ideolojisinin doğasına vurgu yaparak erkekliğin değişmeyeceği savının artık kemikleştiğini ve bunun aksini

düşünmenin tehlikeli bir uğraş olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda geleneksel erkekliğin maruz kaldığı dönüşüm süreçleri ile birlikte bir kriz deneyimlediğini çerçeveleyen kimi kuramsal yaklaşımlar üzerinde durmak aydınlatıcı olacaktır.

İkinci dalga feminizm, gay hareketleri ve Queer siyaset gibi dönüştürücü güçlerin başarıları ve kazanımları ışığında 1970'in sonlarına doğru erkeklik krizi tartışmaları ciddi bir ivme kazanmıştır (Hearn, 1999). Bu doğrultuda, örneğin erkek ve erkekliğin dönüşüm süreçlerine odaklanan Lynne Segal'ın "*Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*" (1990) çalışması, belirli erkeklerin yaşam ve deneyimlerinin doğasının yeni bir şekle doğru değişmekte olduğunu belirtmektedir. Bu değişim ise sert erkeğin, feminen, eşcinsel, siyah maço ve cinsiyetçi olmayan erkeğe dönüşmesine işaret etmektedir. Halbuki, egemen erkeklik ideasında 'erkek' olmak, her şeyden önce feminen ve gay olmamayı gerektirir (Segal, 1990). Buna ek olarak, "cinsiyet rolü" (sex role) kuramcılarında" olup erkeklik krizini konu alan ilk düşünürlerden birisi olan Pleck, "*The Myth of Masculinity*" (1995) çalışması ile erkeklik krizi etrafında var olan tartışmalara derinlik kazandırmıştır (Bozok, 2019: 176). Pleck, erkeğin geleneksel davranış rolleri bağlamında (temel olarak ailenin geçimini sağlayan kişi olması) oluşan beklentileri karşılamakta başarısızlığı halinde "toplumsal cinsiyet rolü gerilimi" (discrepancy strain) deneyimi yaşadığını öne sürmüştür (Levant, 1997: 222). Bu bağlamda, erkeklerin cinsiyet rolünde bir gerilim deneyimlediğini, iyi baba ve maddi bakıcı rolünün kaybı, geleneksel rollere tekrar dönebilmek için evlenme eğiliminin olması, boşanma dinamikleri vb. unsurlar üzerinden okumamız mümkündür. (Levant, 1997: 222). Diğer taraftan Bourdieu, toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde güç ve otoriteyi elinde bulundurarak bir "eril imtiyaza" sahip erkeklerin aynı zamanda bir tuzak içinde olduklarını öne sürerek "erkeklerin her koşulda erkekliğini ispatlamaya zorlayacak ölçüde abesleşebilen daimî bir gerilim ve çekişme" içinde olduklarını belirtmiştir. Yani, "erkeklik, öncelikle ve her şeyden çok, bir görev..."dır (Bourdieu, 2019: 68, 69). Dolayısıyla, eril iktidarın devamı için yaşamın tüm anlarında görev olarak biçilen cinsiyet rolü sorumluluklarını yerine getirmeye ve kendini 'erkek' olarak ispatlamaya mecburdur. Bu bağlamda, erkeklik krizi şeklinde tanımlanan olgu ise bu gerilim ve ispatlayamama koşullarında tezahür bulmaktadır. Erkeklik krizi tam olarak erkekliğin kendini yeniden üretmeye mahkûm olduğu alanlarda, yani erkeklik rollerinin kendisi ile beraber getirdiği sorumluluklar çerçevesinde vuku bulmaktadır. Böylece, erkeklerin üstün olduğu ataerkil rejim içerisinde var olan eril tahakkümün idame ettirilebilmesi için dinamik bir biçimde daima iktidarını hatırlatacak ve tazeleyecek bir dizi sorumlulukların layıkıyla yerine

getirilmesi beklenir. Bunlarla beraber tarihsel süreç içerisinde emek piyasasının örüntülerinin değişmesi, aile ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşmesi ve egemen erkekliğin sorgulanmaya başlaması ve kadınların konumunun emek, eğitim, politika ve tüm yaşam katmanlarında değişmesi ile erkekliğin temellerinin sarsıldığı gözlemlenmektedir (Morgan, 2006: 111-112). Dolayısıyla, erkeklik krizi, bir taraftan yapısal değişim ve dönüşümlerin, politik ve toplumsal hareketlerin gelişiminin etkisiyle geleneksel erkeklik imgesinin sorgulandığını gösterirken diğer taraftan erkeklerin geleneksel cinsiyet beklentilerini yerine getirememeleri ile oluşan kırılmalara işaret etmektedir.

Bu bağlam içerisinde erkekliğin krizli halleri şeklinde tanımlayabileceğimiz çöküşün oluşmasında farklı faktörlerin de rol oynayabildiği bilinmektedir. Bu çalışma bağlamında savaş, zorunlu göç, mültecilik ve yoksulluk olgularının geleneksel erkeklik mekanizmaları üzerinde bıraktığı etkilerin ortaya çıkardığı krizli erkeklik hallerinin yapısı ve mahiyeti irdelenecektir. Zira, savaş, zorunlu göç ve akabinde tezahür bulan yoksulluk koşulları erkekliğin kendini inşa ettiği ve yeniden ürettiği yapıların yok olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile, ataerkil yapının kendini üretebilmesi için var olan ekonomik, toplumsal ve kültürel düzenin devam etmesi gerekmektedir. Fakat savaş, zorunlu göç ve yoksulluğun erkekliğe karşı kurduğu üçlü ittifakın yaratmış olduğu şiddetli kargaşa ortamı ataerkil yapının kendini yeniden üretmesinin önüne engeller koyarken erkekliğinde krizli bir sürece girmesine neden olur.

3.5. Erkekliğe Karşı Üçlü İttifak: Savaş, Göç, Yoksulluk ve Erkeklik Literatürleri

3.5.1. Savaş ve Çatışma Koşullarının Toplumsal Cinsiyet ilişkileri Bağlamında Yarattığı Erkeklik Kırılmaları

Siyasal ve toplumsal bir sorun olarak savaş ve çatışma patlak verdiği andan itibaren insana dair tüm olgu ve süreçleri en sert şekliyle kendi etkisi altına almaktadır. Bu etki alanlarına önemlilik hiyerarşisine göre bakıldığında, toplumsal cinsiyetin savaş ve çatışma sorunsalı bağlamındaki merkezi konumu ile karşı karşıya kalırız. Bu doğrultuda vurgulamak gerekir ki kadınların savaşa katılımı ve rolü üzerine var olan tartışmalarda bir artışın görülüyor olmasına rağmen toplumsal cinsiyetin savaştaki rolü üzerine gerçekleşmiş kapsamlı çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Hâlbuki toplumsal cinsiyet savaşı, savaş ise

toplumsal cinsiyeti şekillendirmektedir (Goldstein, 2001: 1). Başka bir ifade ile savaş ve çatışma sorunsalı bağlamında farklı disiplinlerde gerçekleşen kapsamlı teorik ve pratik çalışmalara bakıldığında toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet, toplumsal beklenti, güç ilişkisi vb. konulara odaklanılmadığı görülmektedir (Sjoberg, 2014: 31). Fakat yukarıda da vurgulandığı üzere savaşı toplumsal cinsiyet bakış açısından ayrı düşünmek veya anlamaya çalışmak savaşın etkisini tam anlamı ile görmemizin önünde bir engeldir. Zira, savaşın ve çatışmanın makulen değerlerde temellenmesiyle birlikte kadınların savaş ortamında maruz kaldıkları cinsel şiddet ve sömürü olaylarının varlığı savaşın özünün toplumsal cinsiyetlendirilmiş olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca savaş ve çatışma koşulları oluştuğunda patriyarkal düzenin tasarladığı toplumsal cinsiyet kimliklerinin bir gerekliliği olarak ‘ön cephede’ savaşanlar arasında kadınlar azınlıktadırlar. Bir erkeklik ve milliyetçilik pratiği niteliğinde olan ‘erkekler ön cephede savaşır’ söylemi, bir taraftan erkeğe savaşmak rolünü biçerken, diğer taraftan kadına, savaşçıların kanlı elbiselerini yıkamak, yemek hazırlamak ve onlara sunmak, hemşirelik hizmeti vermek gibi savaş dönemi geleneksel kadın cinsiyet rollerini çizmektedir (Engel, 1999: 102; Garton, 1998: 86). Dolayısıyla, savaş tartışmalarında merkezi bir konuma sahip toplumsal cinsiyet olgusu, kadınlar, çocuklar, erkekler, LGBTİQ+ vb. gibi farklı bileşenleri içermekte. Bu çerçevede, bu çalışma savaş ve erkeklik arasındaki antagonist ilişkiyi göz önünde bulundurarak savaş ortamının erkeklikler dinamikleri üzerindeki tahrip edici etkisine odaklanmıştır.

Toplumsal yapılar tarafından tarihsel süreç içinde inşa edilen erkekliğin kendi iktidarını koruyabilmesi, yaşamına devam edebilmesi ve hegemonyasını sürdürebilmesi için bir taraftan devletin toplumsal kurumları vasıtası ile sistematik bir şekilde sürekli beslendiği ve diğer taraftan gündelik hayat içerisinde erkeklik kodları aracılığıyla kendini yeniden üretebildiği düzenin ayakta olması gerekmektedir (Bozok, 2018; Sancar, 2016). Bu çerçevede, devlet ve patriyarka ilişkisi bağlamında savaşın erkeklik üzerindeki etkisine bakıldığında görünen ilk mesele, savaş ortamının oluşmasıyla patriyarkal düzenin toplumsal cinsiyet hiyerarşisini koruyan, besleyen ve daima yeniden üretim sürecine katkı sağlayan ekonomik, siyasal ve toplumsal ‘düzenin’ farklı şekilleri ile çözülmeye başlamasıdır. Ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yapıları içeren düzenin savaş vasıtası ile ortadan kalkması, kırılan bir yapıya sahip ve yaşamın her alanında kendi iktidarını tazeleme durumunda olan ataerkil ideolojinin varlığını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu araçlardan mahrum kalmasına neden olur. Bu koşullar altında evin

geçimini sağlamak, ailenin güvenliğini temin etmek, güçlü ve akıllı olmak, namusunu korumak, çatışmadan kaçmamak, kahramanlık istencine sahip olmak (Sancar, 2016: 28) vb. gibi erkekliğin ayrılmaz parçaları olan cinsiyet rolleri erkek tarafından yerine getirilemez hale gelir. Zira savaş, özellikle ekonomik ve toplumsal yapılara ağır darbeler vurarak erkeklerin kendini ispatlayacağı alanları kısıtlar ve dolayısıyla erkeklik rolleri vasıtası ile yerine getirmeleri beklenen sorumluluklarını uygulamakta ciddi zorluklar yaşatır. Böylece, erkeği ‘erkek’ yapan ve avantajlı konumunu koruyan toplumsal cinsiyet sorumlulukları ve rolleri tezahür bulamayarak eril iktidarda kırılmalar ve krizlere yol açmaktadır. Burada vurgulamak gerekir ki savaş ile erkeklik arasındaki bu çatışmalı ilişkilerine dair farklı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, savaşın eril niteliğinin “erkekler ön cephede savaşır” söyleminde vücut bulmasıyla kahraman ilan edilen erkeklerin savaş sırasında aldıkları fiziksel ve ruhsal yaralara bir de savaş sırasında ve sonrasında ekonomik ve toplumsal düzeninin bozulması eklenildiğinde Fransız erkeklerin kendilerinden beklenen erkeklik rollerini yerine getiremedikleri ve başarısız hissettikleri tespit edilmiştir (Moblo, 2008). Bu bağlamda önem taşıyan bir diğer çalışma ise Suriyeli ve Lübnanlı erkek ve kadınların toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik dinamikleri bağlamında savaş, çatışma ve şiddetin oynadığı rolü ele almıştır. Buna göre savaş ve çatışmayı deneyimleyen Suriyeli kadın ve erkeklerin aile dinamiklerinde değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler doğrultusunda kimi Suriyeli erkekler geçim kaynağı olma özelliklerini yitirip aile reisi konumunu kaybederken, kimi erkekler ise aile içi bağlarını güçlendirmiştir (Keedi ve Yaghi, 2017). Savaş ve çatışmanın erkeklik üzerindeki etkisine dair bir tasvir sunan bu çalışmalara ilaveten farklı erkeklerin savaş veya çatışma deneyimi bağlamında gerçekleşen kimi çalışmaların (Lwambo, 2013; El-Masri, Harvey ve Garwood, 2013; Grabska ve Fanjoy, 2015) var olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, savaş ve çatışmadan kaynaklı şekillenen erkeklik deneyimine odaklanan bu çalışmalar yaşanan sürecin tahrip edici olmasından dolayı geleneksel erkeklik dinamiklerinde dönüşümlerin yaşandığını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, erkekliğin yeniden üretim mekanizmaları açısından savaş ve çatışmanın erkekler üzerinde en temel etkisinin gelir getirici rolünün kaybı ve korku ve endişe halinin oluşması olduğu öne sürülebilir. Ayrıca, savaş ve çatışma ortamına ister doğrudan ister dolaylı olarak müdahil olan/olmak zorunda kalan erkekler hem yaralanma, organ kaybı vb. gibi fiziksel kayıplar ile karşılaşabilmektedirler, hem de ruhsal anlamda ciddi travmalar deneyimlemektedirler. Bu bağlamda, Er Ryan’ı Kurtarmak filmi savaşın dehşetlerini göstererek askerlerin aç, hareket hastalığına tutulmuş, dehşete kapılmış vaziyette düşman ateşine koştukları ve hayatta kalmalarının muhtemel olmadığı hali tasvir

etmiştir (Sjoberg, 2014: 86). Böylece, farklı seviyelerde olsa da savaşa katılan ve katılmayan erkekler savaşın çatışmalı ve ölümcül sürecinden *Er Ryan'ı Kurtarmak* filminde olduğu gibi ciddi ruhsal ve fiziksel darbeler almaktadırlar. Dolayısıyla, savaştan dolayı tezahür bulan ruhsal ve fiziksel yaralar eril iktidarın yeniden inşasına bir engel teşkil etmekte olup başlı başına bir erkeklik krizine yol açabilmektedir. Somutlaştırmak adına örneğin, savaş sürecinde bombalı bir saldırıda organ kaybı yaşayan, ailesinin bazı fertlerini kaybeden bir erkek her şeyden önce ne bedensel ve ne de ruhsal olarak sağlıklı bir durumda olmadığından piyasa için artı değer üretebilecek ve ailesinin geçimini sağlayacak bir emeğe sahip değildir. Ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki sorumluluklarını yerine getiremediğinden bir iktidar sarsılması ile karşılaşabilmektedir. Nitekim, savaş koşullarını deneyimleyen erkekler ister organ kaybı şeklinde ister savaşın travmatik etkileri şeklinde olsun aldıkları darbelerden dolayı geleneksel cinsiyet rolleri bağlamındaki para kazanmak, aileyi korumak, güçlü ve akıllı olmak vb. nitelikleri kaybetmeye başlamaktadırlar. Yani, ailenin geçimini ve güvenliğini sağlamakla mükellef olan erkek, savaşın yarattığı koşullar içerisinde ekonomik ve güvenlik kaygılar altında ezilmektedir. Zira erkekliğin ana bileşenlerinden olan ve onu güçlü kılan ekonomik ve koruyuculuk ilkeleri toplumsal cinsiyet ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu ekonomik kayıplar hem devletlerin savaş ekonomisine geçmesiyle genel bir daralma söz konusu olmasıyla hem de bireysel anlamda mal varlıklarının ellerinden gitmeleri, çalışma imkânlarının neredeyse yok oluşu ve farklı tehditler karşısında acizlik hissinin deneyimi şeklinde vuku bulabilmektedir.

Kısaca, savaş koşulları ataerkil ilişkilerde temellenen toplumsal cinsiyet kimliklerini dönüştürdüğü gibi tahrip edici niteliğinden dolayı erkek egemenliğinin temellerini de sarsabilmektedir. Savaş bir taraftan eril değerler üzerinde inşa olmuş 'düzeni' yok ederek ve diğer taraftan erkeklere hem bedensel ve psikolojik hem de ekonomik kayıplar yaşatarak onları toplumsal cinsiyet kimliklerinin gerekliliklerini yerine getirmekten aciz kılar. Bu doğrultuda, savaş koşullarının bir gerekliliği ve sonucu olarak ortaya çıkan zorunlu göç, şartları ve süreci daha da zorlaştırarak paralel bir şekilde savaş dolayısıyla kendini gösteren erkeklik krizinin derinleşmesine yol açar.

3.5.2. Zorunlu Göç ve Mültecilik Deneyiminin Erkeklik Krizindeki Temel Rolü

Savaş sürecinin ortaya çıkardığı tahribatlar sonucunda en sık görülen olgulardan birisi kuşkusuz göçtür. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin istatistik verilerine göre 2017'nin sonuna kadar 68,5 milyon insan şiddet, çatışma, zulüm, kıtlık veya doğal afetler dolayısıyla yerlerinden olup zorunlu olarak göç etmiş (Braithwaite, Salehyan ve Savun, 2018). Göç olgusu basit bir yer değişimi veyahut nüfus hareketliliği olmaktan öte bir sürece tekabül etmektedir. Böylece, göç olgusu meydana geldiğinde toplumsal, ekonomik, siyasal yapıları ve aynı zamanda mekân ve yönetim gibi farklı alanları kendi etkisi altına almaktadır (Tümtaş, 2020: 26). Bu bağlamda göçün farklı sınıflandırmalara tabi tutulduğunu görmekteyiz. Nitekim, göç olgusu bağlamında temel bir kriter olarak kabul edilen husus, göçün isteğe bağlı veya zorunlu olmasıdır (Nakanishi, Sirkeci, ve Cabbarlı, 2008: 9). Zira göç eyleminin meydana geliş şekli ve niteliği göç eden insanların göç deneyimini ciddi bir biçimde ayırıştırır. Bu doğrultuda, savaş, çatışma, zulüm, siyasi baskı vb. nedenlerden dolayı zorunlu olarak gerçekleşen göç ile daha iyi yaşam koşulları, ekonomik kazanç, eğitim, iş vb. tercihler bağlamında vuku bulan göç türleri arasında, göç eden kişilerin hem göçü ortaya çıkaran faktörler ve dolayısıyla göç süreçlerinde karşı karşıya kaldıkları olaylar hem de göç ettikten sonraki süreçte deneyimledikleri mültecilik yaşantısı önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, mücbir bir sebepten dolayı gerçekleşen zorunlu göç farklı yönleriyle önem taşır. Andrew Shacknove (1985), zorunlu bir göç sürecinden sonra mülteci statüsü ile yaşayanları, menşe ülkeleri tarafından temel ihtiyaçlarının koruma altına alınmadığı kişiler olarak tanımlar (Fiddian-Qasmiyeh vd. 2014: 60). Zorunlu ve isteğe bağlı şeklinde gerçekleşen göç türlerinin arkalarında yatan farklı dinamiklerinin somut bir tasvirini Türkiye'de yaşayan İranlı sığınmacılar ile Afgan ve Suriyeli göçmenler örneği üzerinden sunmak açıklayıcı olacaktır. Bu doğrultuda, Türkiye'de yaşayan İranlı sığınmacıların bir kısmı zorunlu bir göç sürecinden ziyade isteğe bağlı ve planlı bir göç deneyimine sahiptirler. Dolayısıyla, başta ekonomik kaynaklar olmak üzere toplumsal ilişkiler, göç etmiş insanların deneyiminden faydalanmak ve sonuç itibarıyla göç kararını rasyonel bir değerlendirme neticesinde gerçekleştirmenin kendisi göç sonrası süreci kıyasen daha kolaylaştırabilir. Fakat bunun da altının çizilmesi gerekir ki Türkiye'de yaşayan İranlı sığınmacıların da belirli bir kısmı siyasi, toplumsal, cinsel yönelim ve dini 'sorunların' bir sonucu olarak karşı karşıya kaldıkları idam ve ağır hapis cezaları sebebiyle zorunlu ve risk dolu bir süreç içerisinde kaçak yollar vasıtası ile

Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Dolayısıyla, bu yer değişimi de zorunlu göç bağlamında değerlendirilebilir. Diğer taraftan, savaş ve çatışma ortamının yarattığı ölümcül bir süreç sonucunda göç etmeye mahkûm bırakılmış Suriyeli ve Afgan göçmenler örneklerine bakıldığında hem göç süreçleri hem de yerleştikleri ülkedeki mültecilik deneyimleri kayda değer bir biçimde farklılaşmaktadır. Sonuç itibariyle, kendilerini maddi ve zihinsel olarak hazırlayıp istekleri doğrultusunda güvenli bir süreç içerisinde başka bir ülkeye göç eden kişilerin göç deneyimi ve etkileniş biçim ve düzeyleri, savaş ve çatışma gibi ölümcül ve sert koşulların katastrofik etkileri ile zorunlu olarak göç edenler ile farklılaşmaktadır. Ve bu doğrultuda, deneyimsel farklılaşmanın kendisi ile beraberinde daha fazla toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel dışlanmayı getirdiğini söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda belirtmek gerekir ki göç sadece niteliği ve gerçekleşme şeklinden dolayı göçmenlerin deneyiminde farklılıklara neden olmaz. Aynı zamanda temel bir faktör olarak göçmenlerin toplumsal cinsiyet kimlikleri de göçün farklı şekilde deneyimlenmesine yol açmaktadır. Örneklendirecek olursak, bu farklılaşma, 1990'lı yılların sonlarına doğru Malavi'de mülteci olan Mozambikli kadın ve erkeklerin deneyiminde de bariz bir biçimde görülmüştür. *“The Differential Experience of Mozambican Refugee Women and Men”* (Ager vd., 1995) çalışması Mozambikli kadın ve erkeklerin okullaşma, gelir seviyesi, sağlık vb. alanlarda mültecilik deneyimlerinin farklılaştığını ve genel anlamda kadınların dezavantajlı konumunda olduklarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, sürekli kılınmış eşitsiz ataerkil yapı, tüm hayat aşamalarında olduğu gibi kaos ve zorunlu göç süreçlerinde de kadınları, çocukları, LGBTİQ+ vb. toplumsal cinsiyet kategorilerini inşa edilmiş güç ilişkisi vasıtasıyla kırılgan bir hale getirip önceden var olan cinsel istismar, şiddet, sömürü vb. olumsuz koşulları derinleştirmektedir. Fakat diğer taraftan sözü geçen güç ilişkisinin öznesi konumunda olan erkeklik ve erkekliklerde bu süreçten nasibini almaktadır. Yani hem savaş hem zorunlu göç ortamı hem de konuk ülkedeki mülteci statüsü ile yeni yaşam koşullarının yarattığı zorluklar, erkekliklere ciddi darbeler yaşatarak onları iktidar konumlarının sarsılmasıyla karşı karşıya bırakır. Bu iktidar sarsılması veya krizinin arkasında yatan nedenselliğe bakıldığında, ataerkil rejiminin savaş, zorunlu göç ve özellikle sonrasındaki mültecilik yaşantısının ortaya çıkardığı ekonomik, toplumsal ve mekânsal unsurlar ile etkileşimi önem kazanır. Zira erkeklik dinamiklerinin sekteye uğraması ve kendini yeniden üretme noktasında başarısız olması ve sonuç itibariyle krize girmesi, tam da erkeklik ideolojisinin ekonomik, toplumsal ve mekânsal yapılar ile etkileşiminin kesildiği yerde gerçekleşir. Bu bağlamda,

çatışma ve savaş ortamında ölüm kalım meselesi haline gelen maddi ve manevi kaynakların tamamen arkada bırakılması şeklinde gerçekleşen zorunlu göç süreci, doğası gereği güvenlik sorunu başta olmak üzere ciddi ekonomik ve toplumsal riskleri kendinde barındırır ve dolayısıyla erkekliğin temel yapıtaşlarını zarar verecek şekilde sarsar. Çünkü ‘aile reisi’ olarak konumlanan erkeğin, bu iktidar konumunu koruyabilmek için ailesinin veya başka bir ifade ile ‘namusunun’ can güvenliğini, maddi ve manevi ihtiyaçlarını sağlaması gerektiği gibi erkeklik görevlerini de yerine getirmesi gerekmektedir. Fakat vurgulandığı üzere, çatışma ortamından kaçarak her şeylerini kaybetmiş bir şekilde başka ülkeye yerleşme sürecinin kendisi erkekliğin beslendiği alanları yok ettiğinden erkeklere ilk sarsılmayı yaşatır. Bu sarsılmanın şekillenmesi ve giderek derinleşmesi zorunlu göç sonucunda yeni yerleştikleri coğrafi alanda, yani mülteci statüsü ile yaşadıkları ülke, kent, mahalle veya kampta yaşamaya başlamaları ile somutlaşır. Zira konuk ülkelerin halkı genellikle mültecilere karşı, işimizi elimizden aldılar, ekonomik krize neden oldular veya siyasal istikrarsızlık yarattılar gibi milliyetçi düşünceler ile düşmanca bir tavır sergilemektedir (CTDC, 2015). Örneğin, Hondagneu-Sotelo ve Messner’in (1994) Amerika’da yaşayan Meksikalı göçmen erkekler ile gerçekleştirdikleri çalışma, göç sürecinin etkisi ile bu göçmen erkeklerin patriarkal rejimin sunduğu avantajlardan faydalanamadıklarını açığa çıkarmıştır. Ayrıca, Kanada’da yaşayan İranlı göçmenlerin toplumsal cinsiyet ve cinselliğine odaklanan bir diğer çalışma, İranlı erkek ve kadınların göç sonrası cinsiyet rolleri ve cinsiyete dayalı iş bölümlerinde ciddi dönüşümlerin olduğunu ortaya çıkarmıştır (Shahidian, 1999). Bu bağlamda belirtmek gerekir ki göç ve mültecilik koşullarının erkekliklerde başarısızlık, rol kaybı, dışlanma vb. olumsuzluklara yol açtığını gösteren birçok farklı çalışma (Kukreja, 2020; Affleck, Thamothersampillai vd., 2018; Özdemir, 2020; Poynting vd., 2009; Wojnicka, 2020) bulunmaktadır. Dolayısıyla, mültecilerin yerleştikleri yeni toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılar kendi içinde birçok farklı çatışma ve çelişki içerdiğinden dolayı erkeklik krizinin şeklini ve seviyesini belirleyen bir niteliktedir.

Göç sonrası erkeklik krizini tetikleyen ve oluşturan temel faktörlerin başında ailenin geçimini sağlama ve maddi gücü elinde bulundurma konumunun kaybolması gelmektedir. Bu doğrultuda, Bob Pease’nın (2009) Avustralya’daki Latin Amerikalı, Ortadoğulu, Afrikalı ve Asyalı göçmen erkekler ile gerçekleştirdiği çalışma, erkeklik kavramının temel olarak ücretli bir işe sahip olabilme rolü ile ilişkilendirildiğini vurgulamıştır. Diğer bir deyişle, Avustralya’da yaşayan bu göçmen gruplar çalışma

ilişkilerinde zorluklar ve kayıplar deneyimlemekte olduklarını belirterek erkek olabilmenin ana unsurunu ücretli işe ve gelire sahip olmak şeklinde tanımlamışlardır (Pease, 2009: 81-82). Göç sonucu eril iktidarın temel meşrulaştırıcı zemininin kaybolması ile göçmen erkeklerde tezahür bulan kriz, toplumsal, sınıfsal, hukuksal ve kültürel karşılaşmalar ile derinleşmektedir. Bu çerçevede, örneğin Suriye İç Savaşı sonrasında Lübnan’a yerleşen Suriyeli ailelerin toplumsal cinsiyet rollerinde dönüşümlerin yaşandığını öne sürmek mümkündür (Tuzi, 2020). Suriyeli göç akımının büyüklüğü toplumsal olarak Lübnanlılarda Suriyeli mültecilere karşı bir düşmanlık duygusunun yaratması bir taraftan, Lübnan’ın kendi siyasal ve ekonomik koşulları içerisindeki sorunlar diğer taraftan, ‘aile reisi’ olarak Suriyeli erkeklerin cinsiyet rollerini yerine getirmelerini engellemiştir. Zira, erkekliğini yeniden üretebilmesi için ne kabul edildiği bir iş piyasası (veya kabul görünürse bile ağır çalışma koşulları ve düşük ücretlere tabi tutulurlar) ne de toplum içerisinde bir saygınlığı vardır. Lübnan toplumunun önemli bir kısmı Suriyelilere karşı düşmanca, ayrımcı ve zenofobik bir tavır sergilediklerinden dolayı, Suriyeli erkeklerin konumu evin dışında veya kamusal alanda, fiziksel, sözlü ve hatta cinsel tacize maruz kalan kadın ve kızların konumu ile eş değer kabul edilmektedir. Bu yaşam koşulları ilk başta Suriyeli erkeklerin kendilerine olan saygınlıklarını yitirmelerine ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği sorumlulukları karşılayamamalarına sebebiyet vererek aile içi sorumluluk ve rollerinde dönüşümlere neden olmuştur (El-Masri, Harvey ve Garwood, 2013: 3). Bu bağlamda, spesifik olarak zorunlu göç ve erkeklik kavramlarını Lübnan’daki Suriyeli erkekler üzerinden konuyu ele alan bir diğer araştırma ise Suriye İç Savaşı dolayısıyla ortaya çıkan çatışmanın Suriyeli aileleri parçaladığını ve yerlerinden olma sürecinden sonra ataerkil cinsiyet ilişkilerinin sorgulandığını öne sürmüştür. Savaş öncesi Suriye’deki kadınların toplumsal alan ve iş hayatına müdahil olmaları patriarkal bir yapıya sahip Suriye devleti tarafından desteklenmiyordu, fakat savaş ve zorunlu yer değişimi sonrası koşullar değişip kadınların çalışmaya başlaması ile güç ilişkilerinde dengeler bozulmuştur (Tuzi, 2020). Dolayısıyla, burada da tezahür bulduğu üzere zorunlu göç, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişiklikleri içeren çok boyutlu bir fenomen olup erkeklik düzeni üzerine ciddi bir etkiye sahiptir (Göktuna Yaylacı ve Çarpar, 2021: 3). Bu bağlamda, Ürdün’de yaşan Suriyeli kadınların zorunlu göç sonrası toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşüm alanlarına odaklanan “*We are women and men now*”: *Intimate spaces and coping*” (Culcasi, 2019) çalışması, birçok Suriyeli kadının hayatlarında ilk kez ailelerinin geçiminden sorumlu olmayı deneyimlediklerini ve hatta bazılarının ailenin tek geçim kaynağına dönüştüklerini göstermektedir. Kadınların geleneksel rollerine karşın

ailenin maddi ve manevi olarak bakıcısına dönüşmeleri, bir taraftan aile içi ilişkilerde daha fazla saygı görmelerine neden olurken diğer taraftan toplumsal cinsiyet performanslarının güçlenmesine yol açmıştır (Culcasi, 2019). Bu dönüşümler tam da ataerkil cinsiyet rejiminin içerisinde cereyan etmektedir. Dolayısıyla, savaş, zorunlu göç ve akabinde gelen yoksulluk koşullarının doğasının, patriarkal düzen üzerinde tahrip edici etkiler bıraktığı aşikâr bir biçimde gözlemlenmektedir. Bu savı, yani zorunlu göç ve mültecilik süreçlerinin farklı toplumsal ve ekonomik koşullarda toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkisini anlamlandırmak için Avrupa ülkelerinde yaşayan Suriyeli erkekler bağlamında gerçekleşen iki çalışmaya dikkat çekmem gerekiyor. Bu doğrultuda, İsveç'te yaşayan Suriyeli mültecilerin zorunlu göç sonrası toplumsal cinsiyet deneyimleri üzerine odaklanan araştırma, Suriyeli erkek ve kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet kimliklerine yükledikleri anlamın değiştiğini göstermektedir. Bu değişim ise, kadınlığın sadece şefkat ve nezaket nitelikleri üzerinden tanımlanmasına karşın aynı zamanda güçlü ve bağımsız, yetkin ve kendi ayakları üzerinde duran özellikler ile eş değer algılanması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda belirtmek gerekir ki bu çalışmaya katılan görüşmeciler zorunlu göç sonrası kadın ve erkek rollerinin farklılaştığını vurgulamışlar. Bunlara ek olarak bu çalışmaya dahil olan Suriyeli kadınlar da kendilerini hem daha güçlü hissettiklerini hem de bir erkeğe ihtiyaç duymaksızın hayatlarını rahatlıkla idame ettirebildiklerini öne sürmüşler (Gren, 2018). Dolayısıyla, bu örnekte de görüldüğü üzere zorunlu göçün ortaya çıkardığı koşullar ve aynı zamanda yerleştikleri ülkenin kültürel ve toplumsal koşulları toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde ciddi bir etki alanına sahiptir. Öte yandan, Berlin'e yerleşen Suriyeli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen diğer çalışma da benzer bulgulara işaret etmektedir (Habib, 2018). Kadınlar yeni toplumsal ve kültürel yapının içine yerleşmeleri sebebiyle toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde Suriye'den alışık olmadıkları süreçler ile karşılaşmaktadırlar. Bu süreçler kadınların eşinden bağımsız bir kişi olarak resmi süreçlerde muamele görmeleri, sığınma ve entegrasyon süreçlerinin kocalarından bağımsız olarak yürütmeleri vb. şeklinde özetlenebilir. Kısacası bu çalışmanın bulgularına göre, cinsiyet rollerindeki değişimin başlangıç noktası kadınların Suriye'de barışçıl protestolara katılım göstermesi ve çatışma sürecinde farklı kademelerde yer almalarıdır, devamı ise zor bir süreç sonrası Avrupa'ya yerleşmeleri ile gerçekleşmiştir. Fakat, tehlikeli ve risk dolu yasal olmayan zorunlu göç süreci, bir taraftan bazı kadınları güçlendirirken, diğer taraftan bazı kadınlar üzerinde travmatik etkiler bırakmıştır (Habib, 2018: 7). Bu tartışmalar doğrultusunda göç ve göçmenlik ile ataerkil yapı arasındaki ilişkiye dair bir hususun altının çizilmesi önem taşımaktadır. Birçok

yazarın (Boyle ve Halfacree, 1999; Willis ve Yeo, 2000) öne sürdüğü üzere, göç, kadın ve erkeklere geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden müzakere edilmesi ve bu anlamda baskıcı ataerkil toplumu aşabilmek için bir fırsat sunmaktadır. Sonuç itibariyle, savaş ve çatışma ortamı, zorunlu göç ve mülteci statüsü ile yaşama koşulları, görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet ilişkilerini kendi bağlamı içerisinde derinden etkilemektedir. Örneğin, Kenya’da mülteci olarak yaşayan genç Afrikalı erkeklerde de geçerli olduğu üzere, istikrarsızlık ve zor koşullar geleneksel ataerkil düzende dönüşümler yaşatıp yeni tür erkekliklerin inşasına yol açmaktadır (Jaji, 2009). Dolayısıyla, çatışma, savaş, zorunlu göç ve mültecilik koşulları ile toplumsal cinsiyet ve erkeklik olgularının farklı coğrafyalardaki kesişimselliklerine vurgu yapan örneklerden sonra, Göktuna Yaylacı ve Çarpar’ın Eskişehir’de yaşayan mülteci ve sığınmacı erkeklerin karşılaştığı kriz neticesinde yeniden erkekleşme stratejilerine odaklanan çalışmalarının irdelenmesi önem taşır. Diğer ülkelerde yapılan çalışmaların bulgularına paralel olarak, bu çalışma da zorunlu göçün yarattığı koşulların erkeklerin toplumsal cinsiyet sorumluluklarını yerine getirebilmelerini imkânsız hale getirerek ya da zorlaştırarak erkeklik kaybına neden olduğunu göstermiştir. Göçmen ve mülteci erkeklerin kaybettikleri iktidar ve gücü tekrar kazanmak ve inşa etmek için farklı yeniden-erkekleşme (remasculinization) stratejileri geliştirdikleri tespit edilmiştir (Göktuna Yaylacı ve Çarpar, 2021: 3). Fakat bu çalışma çerçevesinde belirtmek gerekir ki Türkiye’deki İranlı, Afganlı ve Iraklılar ile Suriyeli mülteciler arasında bağlamsal farklar olduğundan dolayı her ne kadar ‘yabancı’ olmak gibi kimi paydalarda birleşmeler de, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin deneyimleri, hem Türkiye devleti ve toplumu tarafından en yakın şekliyle tecrübe edilmiş Suriye İş savaşı hem de benzeri az görülmüş nüfusları ve dolayısıyla kentlerdeki ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel görünüşleri vesileleriyle ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma kuşkusuz Suriyelileri diğer sığınmacı ve mültecilere göre dezavantajlı bir konuma yerleştirerek karşı karşıya kaldıkları ekonomik, toplumsal ve siyasal dışlanmaları daha derinden yaşamlarına neden olur. Başka bir ifade ile, Suriye krizinin ve aynı zamanda göçünün Türkiye siyaseti, toplumu ve ekonomisi üzerinde bıraktığı etkinin büyüklüğü, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin daha fazla nefret söylemine, dışlanmaya ve şiddete maruz kalmalarına ve dolayısıyla mültecilik deneyimlerinin daha da çatışmalı olmasına sebebiyet vermektedir. Bu olumsuz durumların Suriyelilerdeki tezahürü ise belirgin bir şekilde gözlemlenen tedirginlik, umutsuzluk, endişe hali ve güvencesizlik hissidir (Erdoğan, 2018: 108). Dolayısıyla, erkeklerin geleneksel anlamda karşılamaları gereken davranış biçimlerindeki eril kodların bu zor koşullarda çöküşü ile, başta temel belirleyici konumunda olan ailenin maddi geçimini

sağlamakta yaşadıkları acizlik (Levant, 1997), erkeklik sorgulamaları ve krizlerine yol açmaktadır. Aynı zamanda, erkeklerin içinde bulunduğu ortam ve koşulların zorlaşması ile daha derin krizler yaşayabilmektedirler. Sonuç itibariyle, farklı ülkelerden Türkiye'ye göç etmiş insanların taşıdıkları farklı hukuki statüler başta olmak üzere, göçün kapsamı ve bağlamı gibi etkenlerden dolayı tabi tutuldukları süreçler önemli bir biçimde farklılaşmıştır. Ve bu farklılaşmaya istinaden de toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik krizi deneyimleri farklı düzeylerde yaşanmaktadır. Bu doğrultuda, hâlihazırdaki çalışma, erkekliğin en çelişkili hali olabilen bu farklılaşmaları göz önünde bulundurarak, savaş, zorunlu göç, geçici koruma statüsü ile kent yoksulu mülteci görünümünde olan Suriyeli erkeklerin deneyimlerdeki erkeklik hallerine odaklanmıştır.

Özetle, erkekliğin farklı koşullarda krizli ve çelişkili deneyimler yaşadığı tartışması yeni olmayıp erkeklik ve erkekliklerin maruz kaldıkları ekonomik ve toplumsal baskı ve dışlamalar neticesinde stres, kaygı, gerilim, kendine saygınlığın yitirilmesi gibi durumlar sıklıkla görülmektedir (Bozok, 2019: 182). Ataerkil ilişkilerin inşa edildiği ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel 'düzenin' bozulması ve koşulların değişimi ile farklı hallere bürünen erkeklikler ortaya çıkar. Bu krizli haller kâh bir yeniden erkekleşme veya yeni erkeklikler, kâh toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim ve kadınların güçlenmesi şeklinde tezahür edebilmektedir. Başka bir ifade ile, savaş koşullarından kaçıp zorlu bir göç süreci deneyimleyerek kent yoksulu mülteci olmanın ortaya çıkardığı geçim sıkıntısı, toplumsal, ekonomik ve kültürel dışlanma, sömürü, şiddet, damgalanma, suçlama vb. olumsuz koşullar kırılgan yapıya sahip erkekliğin iktidarının sorgulanmasına neden olur ve kendini sürekli kılmasını engelleyebilme potansiyelindedir. Bu doğrultuda erkeklik üzerinde sarsıcı bir etkiye sahip bu süreçlere ilaveten, içinde bulundukları ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel yapılar ve aynı zamanda jenerasyon, dine bağlılık seviyesi, yaşadıkları kentin homojen veya heterojen bir toplumsal yapıya sahip olması vb. koşullar erkeklik krizinin niteliğini ve seviyesini değiştirebilecek niteliktedirler.

3.5.3. Erkekliğin Kent Yoksulluğu Halleri

İnsanlık tarihi boyunca farklı şekillerde kendini gösteren yoksulluk olgusu çok boyutlu bir mahiyete sahip olup başta ekonomi olmak üzere toplumsal, kültürel ve siyasal yapılar içerisinde meydana gelmektedir. Dolayısıyla, temel olarak maddi kaynaklara erişememeyi ifade eden yoksulluk durumu, makro düzeyde ekonomik, sosyal, politik, kültürel, mekânsal vb. mahrumiyet hallerini açıklamaktadır (Coşkun, 2012: 181). Bu

bağlamda yoksulluk kavramının yakından ilişkili olduğu önemli olgulardan birisi kuşkusuz göçtür. Yoksulluk durumu hem göçü ortaya çıkaran temel faktörlerden birisidir, hem de göç sonucu oluşabilir. Yani, insanların en temel ihtiyacı olan can güvenliği ve maddi kaynaklara erişebilme imkanları yok olduklarından hayatta kalabilmek için zorunlu olarak başka coğrafyalara yerleşmektedirler. Diğer yandan ise, ekonomik, sosyal ve bütün diğer kaynaklarını kaybederek yeni bir ülkeye mülteci olarak yerleşmenin mülteciler için ortaya çıkardığı ilk olgu ise kapsam kazanmış ve derinleşmiş yoksulluk halidir. Burada bu olgular arasında tasvir edilen ilişkiyi gösteren farklı çalışmaların (Kothari, 2002; Coşkun, 2016; Davidson ve Carr, 2010) olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca, yoksulluk ile göç arasındaki ilişkinin en belirgin mekânsal göstergesi ise mülteci ve göçmenlerin kentin dışlanmış, yoksul ve dezavantajlı bölgelerine yerleşmek zorunda kalıyor olmalarıdır (Thorleifsson, 2014). Bu çerçevede yoksulluk, zorunlu göç ve mültecilik olgularını içeren sürecin dinamiklerine bakıldığında şekillendirici ve belirleyici bir kavram olarak toplumsal cinsiyet ile karşılaşılmaktadır. Bu doğrultuda, yoksulluğun ve mülteciliğin farklı cinsiyet kimlikleri (kadınlar, erkekler, LGBTQİ+ vb.) tarafından farklı şekillerde deneyimlendiği gerçeğini göz önünde bulundurarak, ‘yoksul erkek mülteci’ kimliğinin ataerkil yapı üzerindeki tahrip edici etkilerini irdeleyeceğiz.

Bu çerçevede, ekonomik, toplumsal, kültürel ve mekânsal dışlanmışlığın derinleşmiş hali olarak mülteci bir kent yoksulu olmanın erkeklik dinamikleri üzerindeki etkisine bakıldığında çatışmalı bir ilişki ile karşılaşırız. Mülteci statüsü bağlamında erkeklik krizlerine neden olan bu çatışmalı ilişki iki temel faktör çerçevesinde şekillenir. Birincisi, erkekliğin inşası sürecinde temel bir role sahip olan ekonomidir. Eril iktidarı canlı tutan ve diğer cinsiyet kimlikleri ile olan güç ilişkisini devam ettiren temel cinsiyet rollerinin başında erkeğin kamusal alanda çalışarak ailesinin maddi ihtiyaçlarını giderilmesi gelmektedir. Fakat bu cinsiyet rolü, zorunlu bir göç sonucu şekillenen mültecilik koşullarının yoksulluk kısıracında zorlukla ya da hiç karşılık bulmamaktadır. Zira kapitalist değerler çerçevesinde şekillenmiş ekonomik düzen, göçü iktisadi akılcılık davranışı ile ele aldığından, göçmenler bu düzen içerisinde “sermayenin yeni hafif piyadeleri” olarak kabul ediliyorlar (Akpınar, 2020: 30). Başka bir ifade ile maddi kaynaklarını kaybetmiş bir şekilde dilini ve kültürünü bilmediği yeni bir toplumsal ve ekonomik yapıya yerleşen göçmenlerin emeği, kapitalist piyasa tarafından kâr marjı yüksek olan bir araç olarak değerlendirilir (Erbaş, 2019: 151). Kuşkusuz bu şekilde algılanmak, derin bir yoksulluk görünümü içinde olan savaş mağduru erkekleri

sorumluluklarını yerine getirebilme noktasında acizleştirir. Erkeklik dinamik ve sürekli belirli rolleri yerine getirerek kazanılan bir mahiyete sahip olduğundan cinsiyet rollerinde deneyimlenen acizleşmeler erkeklik kaybına yol açmaktadır. Dolayısıyla, erkek iktidarının şekillendiği alanlardan birisi olarak aile içi ilişkilerde ortaya çıkan bu rol kaybı neticesinde ‘baba iktidarı’ aile fertleri tarafından sorgulanmaya tabi tutulur. Zira geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettiği, özellikle kadınların eve hapsedildiği toplumlarda ailenin geçimini sağlamak babanın sorumluluğundadır. Bu bağlamda, göç ile birlikte şekillenen yoksulluk gibi zor koşulların geleneksel cinsiyet rejimi ve rollerinde dönüşümlere neden olması olgusu İngiltere’de yaşayan Pakistanlı göçmenler (Ahmad, 2008) başta olmak üzere birçok araştırmada (Bartolomei, 2010; Gallo, 2006; Näre, 2010) gözlemlenmiştir. Bunlara paralel olarak Connell’in aktardığı üzere, Gillian Bottomley’nin Avustralya’da yaşayan Yunan aileler üzerinde gerçekleştirdiği çalışma, ataerkil yapının çevre desteğine bağımlı hale geldiğini göstermektedir (Connell, 2019: 186). Bu anlamda, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin erkeklik inşasını ve yeniden üretimini zorlaştıran bir diğer etken olarak çalışma izinlerinin olmaması ile karşılaşmaktayız. Diğer bir deyişle, Suriyeli erkeklerin ekonomik olarak dezavantajlı konumları hukuki anlamda çalışma izinlerinin olmaması ile daha da pekişmektedir. Burada belirtmek gerekir ki yabancılara çalışma izni verilmesini düzenleyen mevzuatlara göre pasaportu ile ülkeye giriş yapan yabancılar çalışma izni için başvurabilmektedirler. Fakat öncelikli olarak aynı pozisyonda çalışacak Türk vatandaşının bulunmaması gerektiği gibi genellikle işverenlerin başvurusu üzerine çalışma izni verilmektedir. Bu noktada Suriyelilerin çoğunun ülkeye pasaportsuz girdiği dikkate alındığında çalışma izni için başvurmaları söz konusu değildir (Bakioğlu, 2018). Ayrıca, hukuki anlamda ortaya çıkan bu engel, Türkiye’ye kaçak yollar ile giriş yapan diğer göçmen ve mülteci grupları için de geçerlidir. Hatta Suriyelilerin kırılganlıklarının yüksek olması sebebi ile tanınan kimi ayrıcalıklar da mevcuttur, fakat pasaport koşulunu çoğu yerine getiremediğinden bu hukuki düzenlemelerden faydalanamamaktadırlar. Bu mahrumiyet durumu ise bir taraftan mültecileri olumsuz çalışma koşullarına, yani uzun çalışma saatleri, iş niteliğinin ağırlığı, iş güvenliğinin ve istikrarının olmaması ve bunlara karşın düşük ücretlere tabi tutulmaya mahkûm bırakırken, öte yandan ailenin geçimini sağlayamayan baba figürünün aile içindeki eril iktidarının yeniden üretimini sekteye uğratmaktadır.

Kentsel yoksulluğu tarif eden bir diğer temel gösterge ise toplumsal dışlanmadır. Bu anlamda sosyal dışlanma sadece ekonomik kaynaklardan dışlanmayı değil toplumsal,

kültürel, politik ve hukuksal alanlarda da dışlanmayı kapsamaktadır. Sosyal ve hukuki haklardan ve kaynaklardan yoksun olmayı ve mal ve hizmetlere erişememeyi ifade ettiği gibi toplumsal ilişkiler bağlamında iktidar ilişkilerini ve kimliği de kapsayan istikrarsız ve güvencesiz bir duruma işaret etmektedir (Levistas vd, 2007; Şahin 2009). Bu istikrarsızlığı deneyimleyen dışlanmışlar grubu kabaca yoksulları, göçmen ve mültecileri, fiziksel ve zihinsel engellileri, istismara uğramış çocukları, yaşlıları, madde bağımlılarını, marjinal ve asosyal insanları vb. kapsamaktadır (Tümtaş, 2020: 67). Farklı kimlikleri dolayısıyla toplumsal olarak dışlanmalara maruz bırakılan bu gruplar arasında mültecilerin bu süreci en sert şekliyle deneyimledikleri söylenebilir. Zira her şeyden önce zorunlu göçün ortaya çıkardığı yoksulluğun özünde ekonomik ve toplumsal dışlanma mevcuttur ve buna mülteci statüsü eklendiğinde dışlanmışlığın seviyesi, şiddeti ve niteliği ciddi bir biçimde sertleşmektedir. Bu bağlamda, yoksul mülteci olma durumunun oluşturduğu toplumsal ve kültürel dışlanmışlığın mekanizmalarına bakacak olursak, ilk başta mülteci statüsünün özünde bulunan ‘ötekileştirme’ süreçleri ve aynı zamanda ‘yabancı’ kavramları ile karşılaşırız. Farklı toplumsal ve kültürel yapılar içerisinde var olan misafirperverlik romantizminin etkisi genellikle kısa süre sonra kaybolunca, milliyetçi duygularının yükselişi ile mülteciler ve göçmenler marjinalleştirme süreçlerine maruz kalırlar ve sorun yaratan ve hatta bizzat sorunun kendisi olarak damgalanırlar. Bu algının oluşmasında rol oynayan siyasal ve toplumsal söylem, sosyal medya ve haberler vasıtası ile inşa edilir. Örneğin, sosyal medya araçlarında ve ana akım haber kanallarında genellikle mültecilerin potansiyel terörist, her suçun veya tehlikeli durumun altında yatan neden olarak gösterilmeleri (Aslan, 2019) tam bir toplumsal dışlanmanın tezahürüdür. Bu algının oluşması ile paralel olarak ırkçı saldırılar başta olmak üzere, mültecilere karşı nefret söylemi, linç girişimleri, fazlalık, düzen bozan, geri gitmesi gerekenler vb. nefret söylemleri ve bunun yanında şiddet içeren dışlayıcı süreçlerin olduğu sıklıkla göze çarpar. Nitekim yerli olanlar ile yabancı olanlar arasındaki etkileşim süreci ekonomide olduğu gibi toplumsal bağlamda da dışlama ve çatışmayı içerir (Çatak, 2019). Bu koşulların kesişim noktasında erkekliğin kendini beslediği ortam ve mekanizmaların neredeyse tamamen ortadan kalktığı açıkça görülebilmektedir. Hep önde ve üstün olup iktidar ve prestij sahibi olan (Bozok, 2019: 182), toplum içerisinde güç ilişkisinin öznesi konumunda akılcı, cesaretli ve güçlü olarak belirlenen erkek, savaş, zorunlu göç, toplumsal ve ekonomik dışlanmanın yoğun olduğu koşullarda tabiri caizse ‘kadınsılaştırılır’. Yani, savaş mağduru mülteci erkeklerin zorunlu göçlerinden önceki yaşamlarında dinamik bir biçimde kendilerini yenileyebilmeleri için sunulan ekonomik kaynaklara ulaşılabilirlik, toplum

nezdinde saygınlık, kamusal alanda üstün toplumsal cinsiyet olarak görölmek gibi imkânlardan göç sonrası yerleştikleri yeni yaşam alanlarında faydalanamamaktadırlar. Ve dolayısıyla, mülteci kimliği ile yaşadıkları yapının kamusal alanında bir erkek olmaktan ziyade öteki, yabancı, yoksul, emeği sömürüye açık, potansiyel suçlu gibi söylemler ile damgalanır ve dışlanma süreçlerine maruz kalırlar. Bu koşullar içerisinde erkek, iktidarı elinde bulundurduğu ve kendini yeniden üretebildiği kamusal alanda üstün olma konumunu kaybetmeye başlar ve tüm bu koşulların kesişimi, “erkeklik gururu” kırılmış, özel alana hapsolan, toplum nezdinde en alt konumda yer alan, (Bora, 2016: 125) kriz hallerine bürünmüş erkeklikleri ortaya çıkarır. Dolayısıyla, kent yoksulluğunun kendinde barındırdığı ekonomik, toplumsal ve aynı zamanda mekânsal dışlanmalara mülteci olma durumu ilave edildiğinde, yoğunlaşmış bir dezavantajlılık konumu oluşur. Farklı dışlanma türlerini yaşayan mülteci erkekler, içinde oldukları koşulların yarattığı mağduriyetler sonucu cinsiyet rollerinin gereksinimlerini yerine getiremeyerek erkekliklerini sorgulamalara karşı koruyamama durumunda kalırlar.

Yoksulluk, işsizlik ve farklı dışlanma mekanizmalarını içeren ‘mülteci’ statüsüne ek olarak Türkiye’nin toplumsal ve siyasal yapısı içerisinde Suriyeli kimliğine sahip olmanın kendisi de ‘özelleşmiş ve derinleşmiş’ bir dışlanmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda farklı kaynaklara bakıldığında Türkiye toplumunda yaygın şekilde Suriyeli mültecilere yönelik düşmanca algı ve tutumların olduğu görölmektedir. Suriyeli mültecilere karşı Türkiye’nin farklı bölgelerinde gerçekleşen linç girişimleri ve saldırılar bir taraftan, basın ve siyasal söylemin düşmanca propaganda ve yaklaşımları diğer taraftan Türkiye’de Suriyeli kimliği taşımanın dışlayıcı niteliğini göstermektedir (Saraçoğlu ve Belanger, 2015: 48). Nitekim ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal dışlanmışlık halinin şekillendirdiği mahrumiyetler silsilesi ile karşılaşan mülteci erkeklerin onuru ve gururu ciddi bir biçimde zedelenmektedir. Geleneksel erkek imgesinin çözülmesine neden olan bu zedelenmeler erkekliğin konum ve rol kaybına neden olmaktadır. Zira erkekliğin güç sahibi olduğu ve hareket edebildiği göç öncesi kamusal alan, yoksul Suriyeli mülteci olması sebebiyle onu küçümseyen, işsiz kılan, sömüren ve farklı yönleriyle dışlayan bir kamusal alana dönüşmüştür. Bu dönüşümlerin geleneksel cinsiyet düzeninin tasvir ettiği ‘aile reisi’ veya baba imgesinin hem toplumsal hem de aile içindeki ilişkilerde sorgulanmasına ve güç kaybına yol açtığı görölmektedir. Vurgulamak gerekirse, kentin gecekondulu ve marjinal bölgelerinde güvencesiz ve kırılgan bir hayat sürdüren göçmen ve mülteci yoksul erkekler iktidar mekanizmalarında krizler deneyimlemektedirler.

Ekonomik, toplumsal ve mekânsal dışlanmışlığı simgeleyen kent yoksulluğu erkeklik krizinin oluşmasına uygun bir ortamı yaratmaktadır.

Sonuç itibariyle, bu çalışmanın Ankara’da yaşayan kent yoksulu Suriyeli erkeklerin deneyimledikleri erkeklik hallerine odaklanmasında temel olarak rol oynayan husus savaş, göç ve yoksulluk koşullarının erkeklik ideolojisi üzerindeki tahrip edici etkisine dair gözlemlerdir. Savaş, ekonomik, toplumsal ve siyasal düzeni ortadan kaldırarak erkekliğin kendini yeniden üretmesi için gerekli olan koşulları yok etmektedir. Savaşın bir tezahürü olan zorunlu göç olgusu ise içinde barındırdığı güvencesizlik, işsizlik, dışlanma, sömürü ve şiddet gibi olumsuz süreçler ile ikincil bir etken olarak kırılmalılığı ile bilinen ve her an kendini yeniden üretmeye ihtiyacı olan eril iktidarın zayıflaması veyahut kırılmasına neden olabilmektedir. Bu iki faktörün sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak kent yoksulluğu ise yabancı bir ülkede özellikle çalışmanın pek mümkün olmaması ya da mümkün olsa dahi parçası olmak durumunda kaldığı güvencesiz çalışma koşullarının hâkim olduğu ve emek sömürsünün yüksek olduğu enformel ekonomi baba figürüne atfedilen güçlü, akıllı, yeterli, besleyici, koruyucu vb. erkeklik değerlerini erkeğin yerine getirmesinin önünde engelleyici bir rol oynamaktadır. Buna ilaveten, toplumsal, kültürel, siyasal ve mekânsal dışlanmanın güçlü şekilde var olduğu yapı, içerisindeki erkeklik dinamiklerini sarsmaktadır.

4. YÖNTEM

Nitel araştırmalar yoğunlukla insanların eylemleri, anlatıları, deneyimleri ve bu olguların kesişim dinamiklerini anlamaya çalışmaktadır (Glesne, 2015). Aynı zamanda anlamaya çalıştığı gerçekliğin içsel ve dışsal mekanizmalarını aktörlerin beyanı ve çizdiği tasvire binaen irdelemektedir (Morawska, 2019: 134). Bu doğrultuda, halihazırdaki araştırmanın üzerinde durduğu, savaş, zorunlu g ve yoksulluk koşulları içerisinde patriarkal düzenin kendini nasıl yeniden biçimlendirdiği ve dönüştüğü sorunsalı, ancak niteliksel yöntemler ile anlaşılabilir. Zira, erkeklik olgusunun tezahür bulduğu dil, kültür, mekân, bedensel performanslar vb. olgular doğrudan gözlem ve özne kişi ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar aracılığıyla kapsamlı bir biçimde anlaşılabilir. Ayrıca, toplumsal süreçler sadece hipotetik çıkarımlar, kovaryanslar ve serbestlik derecesi ile anlaşılamaz, tersine toplumsal süreçler onu yaratanların dünyasına müdahil olmak ile anlaşılabilir (Orlikowski ve Baroudi, 1991, aktaran Krabbe, 2017: 22). Dolayısıyla, yoksul Suriyeli mültecilerin yoğunlukla yaşadığı Altındağ İlçesi’ndeki gecekondulu mahallelerinde (Ulubey, Hüseyin Gazi ve özellikle ‘‘Suriye’nin Halep’i’’ olarak bilinen nder Mahallesi) buraların toplumsallıklarına dahil olabilmek ve saha çalışmasında planlanmamış unsurları da tecrübe edebilmek (Bradburd, 1998, aktaran CTDC, 2015: 6) adına hem saha araştırmasından önce ve hem de saha çalışmaları boyunca farklı boyutlarda gözlemler gerçekleştirildi.

4.1. Ankara’yı Saha Araştırması için önemli Kılan Hususlar

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre geçici koruma kapsamında Ankara’da yaşayan Suriyelilerin nüfusu 100.766 kişi olarak belirlenmiřtir¹³. Bu bağlamda, Türkiye g politikası çerçevesinde Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya gibi önemli büyükşehirlerle toplumsal, politik, ekonomik ve güvenlik gibi faktörler ışığında sınırlı göçmen yerleştirildiği göz önünde bulundurduğumuz takdirde Ankara rneğinde kayıtlı olan Suriyeli göçmenlerin sadece yüz binin üzerinde olması anlamlıdır. Buna ilaveten, Suriyeli göçmenlerin Ankara’nın farklı kentsel bölgelerinde bulundukları toplumsal sınıfa istinaden nder Mahallesi gibi Suriyeleşmiş mahallelerin oluşması sosyolojik anlamda irdelemeye muhtaçtır. Nitekim burada vücut bulan temel soru şudur, Ankara’yı mülteciler için önemli ve cazip kılan faktörler nelerdir?

¹³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi 27.03.2022)

Kuşkusuz ilk ve en önemli etken Ankara dahil olmak üzere büyükşehirlerdeki enformel sektörün kapsamının geniş olması nedeniyle kayıt dışı çalışma imkânının fazla olmasıdır. Mülteciler ve sığınmacılar genellikle enformel sektöre daha kolayca erişebilecekleri bölgelere yakın mahallelere yerleşmektedirler. Bunun en bariz örneklerinden biri Ankara mobilya sektörünün mekânı olan Siteler Mahallesi'nin yanında oluşan Suriyelilerin 'küçük Halep'i: Önder Mahallesi'dir. Bilindiği üzere çok sayıda Suriyeli Ankara Mobilyacılar Sitesi'nde kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Hatta bu iş yerlerinden birisinde ortaya çıkan bir yangın esnasında 4 Suriyeli işçinin öldüğü haberlerde yer almıştır (BİA Haber Merkezi, 2019). Bu bağlamda, Sosyoloji Derneği'nin yayınladığı "Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri: göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma" (2018) adlı araştırma Ankara'nın sağladığı iş olanakları ve yaşam koşullarının Suriyelilerin tercihinde önemli etkenler olduğunu göstermektedir. Araştırmada yer alan bazı katılımcılar geliş nedenlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Biz önce Diyarbakır'daydık, orası çok pahalıydı, Ankara Diyarbakır'a göre şimdilik ucuz orada ev kiramız da daha pahalıydı, bize Ankara'da iş var dediler (35 yaşında Suriyeli kadın).

"Ailem Ankara'daydı ben onun için geldim Ankara'ya ama Ankara'da iş var o yüzden Ankara'ya geldiler. Ankara'da iş çok. Mesela Urfa'da, Maraş'ta işçi ücretleri çok düşük ama kiralar çok pahalı, Ankara'da tam tersi kiralar düşük işçi ücretleri yüksek (35 yaşında Suriyeli erkek)" (Artar, 2018: 16).

Önemlilik hiyerarşisine göre bakıldığında ikinci sıradaki temel etken güvenlik ihtiyacıdır. Suriyeliler can ve mal güvenliklerinin katastrofik bir darbe alması neticesinde doğal olarak yerleştikleri kentin güvenlik düzeyinin yüksek olmasını istemektedirler. Bu bağlamda "mültecilerin daha en baştan Türkiye'ye gelme kararlarında güvenlik ihtiyacının etkili olduğu görülmüştür. Tutuklanma ve askere alınma korkusu, can ve mal güvenliğinin tehlikeye girmesi, etnik ayrımcılıklar gibi nedenler yani güvenlik endişeleri mültecileri güvenli bir yere sığınmaya zorlamıştır. Bu, Türkiye'yi göç kararı için avantajlı kılan bir faktör olmuştur" (Bakioğlu, Artar, İzmir, 2018: 17). Bu çerçevede Ankara'nın başkent olması mültecilerin güvenlik endişelerini azaltmakta olup dolayısıyla Ankara tercih edilebilir bir kent niteliği taşımaktadır.

Bir diğerk önemli husus ise göç ve göçmenler ve mülteciler ile ilgili faaliyet yürüten tüm resmi kurum ve kuruluşların Ankara’da aktif olmasıdır. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (UNHCR)¹⁴, Uluslararası Göç Örgütü (IOM)¹⁵, konsolosluklar vb. gibi kurumların merkezinin Ankara’da olması mülteciler ve sığınmacılar için ehemmiyet arz eden bir özelliktir. Bunun temel nedeni ise zor yaşam koşulları içinde uzun ve belirsiz bir bekleme sürecine tabi tutulan mültecilerin, kâh sığınmacılık dosyalarının takibi için, kâh istişare ve farklı şekillerde yardım almak için sürekli bu kurumlara gitme ihtiyacı duymalarıdır. Resmî kurumlara ilaveten Ankara gibi büyükşehirlerde bir dayanışma mekanizması olarak sivil toplum kuruluşlarının güçlü olması da tercih nedenleri arasındadır. Mülteciler üzerinde faaliyet yürüten Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)¹⁶, İnsan Hakları Derneği (İHD)¹⁷, Mülteci Destek Derneği (MUDEM)¹⁸, Mazlum-Der¹⁹, Kadın Dayanışma Vakfı²⁰ vb. gibi farklı hizmetler sunan sivil toplum kuruluşlarının aktif bir biçimde varlık göstermesi adeta yaşam mücadelesi veren ve meşakkatli bir yaşam sürdüren mülteciler için cezbedici bir etken olmuştur.

Ankara’nın sığınmacılar için çekici olmasında rol oynayan son etken, Ankara başta olmak üzere büyükşehir ve bazı ilçe belediyeleri tarafından kısıtlı olsa dahi sosyal ve maddi yardımlar çerçevesinde yoksul mültecilere, gıda, giyim, kömür vb. temel ihtiyaç yardımların yapılmasıdır. ‘Sosyal ve mali yardımlar’ olarak adlandırılan bu yardımlar genellikle yerel yönetimler vasıtası ile sunulmaktadır. Mülteciler ise bu yardımları kendi dayanışma ağları içerisinde birbiriyle paylaşmaktadırlar.

4.2. Mega Getto İlçesi Altındağ

Ankara’daki 360 bin nüfuslu Altındağ ilçesi diğerk 25 ilçe içerisinde Suriyelilerin en fazla bulunduğu ilçedir. İlçenin Hacılar, Battal Gazi ve Önder mahalleleri en yoğun Suriyeli göçmenin yaşadığı yerdir (Erdem, 2011). Altındağ, Ankara’nın en büyük gecekondulu yerleşimini içeren ilçesi olup 2005 yılında, dünyanın en büyük 30 mega gecekondulu mahallesi sıralamasında 25. sırada yer almıştır. (Davis, 2007: 44). Bunun temel nedeni ise 1950’li yıllarda başlayan sanayileşme atağı ile birlikte iç göç dalgasının ortaya

¹⁴ <https://www.unhcr.org/tr/>

¹⁵ <https://turkey.iom.int/>

¹⁶ <https://tihv.org.tr/>

¹⁷ <https://www.ihd.org.tr/>

¹⁸ <https://mudem.org/>

¹⁹ <https://www.mazlumder.org/>

²⁰ <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/en/>

çıkmasıdır (Savran ve Sat, 2019: 294). Gecekondu mahalleleri çoğunlukla marjinallik, göç, yoksulluk ve suç gibi terimler üzerinden tanımlanmaktadırlar. Birleşmiş Milletler'in Ekim 2002'de Nairobi'de gerçekleştirdiği bir toplantıda benimsediği tanıma göre, gecekondu mahallesi "yerleşimin fiziksel ve yasal özellikleriyle sınırlıdır" ve ölçülmesi daha zor olan "toplumsal boyutlardan" uzak durur, gerçi bu toplumsal boyutlar çoğu durumda iktisadi ve toplumsal marjinalliğe karşılık gelir" (Davis, 2007: 38). Dolayısıyla, kent yoksullarının ilçesi olan Altındağ, her şeylerini kaybetmiş Suriyeli sığınmacılar başta olmak üzere ekonomik ve toplumsal olarak 'dışlanmışların' ilçesi haline gelmiştir.

4.3. Suriyelilerin 'Küçük Halep'i: Önder Mahallesi

Bu araştırma kapsamında her ne kadar Önder Mahallesi ile birlikte Ulubey ve Hüseyin Gazi mahallelerindeki Suriyeli mülteci erkekler ile de görüşmeler yapılmış olsa da Önder mahallesinin "Küçük Halep" olarak tanımlanmaya başlamasından dolayı Önder mahallesinin yapısına yakından bakmanın araştırma sahanın derinlikli olarak anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda, fiziki olarak "Kızılay'a 10 km, Ulus'a 8 km olan Önder Mahallesi, genellikle Bolu-Gerede halkının yerleştiği ve kültürünü de bu şekilde sürdürdüğü bir semttir. Mahallede Mobilyacılar sitesi ve Çiğiltepe askeri lojmanları bulunmaktadır. Mahalle genel olarak Siteler esnafının da ikamet adresidir." (Erdem, 2011: 59). Bu mahallede yaşayan Türkler tarafından 'küçük Halep'²¹ olarak adlandırılan Önder Mahallesi'nin Suriyeleşmiş olmasında Türkiye'nin ilk ve en köklü mobilya sanayi bölgesi yakınında bulunması önemli bir rol oynamıştır. Çalışma koşullarında denetimin az olduğu ve fiziksel iş gücü gerektiren sanayi bölgeleri ve inşaatlar dil bilmeyen mülteciler ve göçmenler için kayıt dışı iş fırsatı sunmaktadır. Bu etkenin yanı sıra mahallenin tarihsel oluşumu ve gelişim süreci de Suriyelilerin bu bölgede yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu çerçevede bakıldığında, ilçenin gecekondu bölgesi olmasından dolayı kente yeni gelen göçmenlerin görece kolay yerleşebilmeleri, kiralarının düşük olması, genellikle kontrat gibi yasal süreçlerin pek işlememesi vb. etkenlerin de rol oynadığı görülmektedir (Savran ve Sat, 2019: 297).

Göçün mekânsal yansımalarını irdeleyebilmek için, göçün kentler üzerindeki etkisinin ne olduğu sorusu üzerine odaklanılmalıdır. Önder Mahallesi'nin 'Küçük Halep'e

²¹ <https://www.milliyet.com.tr/pazar/altindag-da-bir-suriye-mahallesi-2386604> (Erişim Tarihi, 12.03.2022)

dönüşmesi örneğinde de olduğu gibi, zorunlu ve kapsamlı göçler ile beraber kentsel mekânlar ciddi dönüşümlere uğrayabilmektedir. Sosyo-ekonomik ve mekânsal ayrışmayı kendinde barındıran bu dönüşümün en belirgin tezahürlerinden birisi kentsel yoksulluktur. Mekânsal ayrışma bu yoksulluğu teşkil eden etkenlerden biri olmakla beraber sınıf-ırk ilişkilerini de içermektedir (Massey ve Denton, 1988). Dolayısıyla, bir mekânsal ayrışmanın tezahürü olarak Önder Mahallesi'nde düşük gelire sahip, farklı kimlikleri dolayısıyla dışlanmış, marjinalleştirilmiş kent yoksulları yaşamaktadırlar. Bunlara ek olarak, 'Suriyeli mülteci' kimliğinin taşınması ise bu dışlanma mekanizmalarını daha da derinleştirmektedir. Somutlaştıracak olursak, bölgedeki yerli yoksul halk ile yeni gelen yabancı yoksullar arasında bir çatışmadan söz edilebilir. Bu çatışma ise bölgedeki kıt kaynaklara erişimde yaşanmaktadır. Örneğin, kısıtlı olan iş imkânlarına uzun süreli iş gücü ve kayıtsız olmaları sebebiyle mültecilerin daha fazla erişebilmeleri bu çatışmanın temel unsurlarındandır.

4.4. Suriyelilerin Maduniyeti ve Kesişimsellik

Suriyelilerin çatışma ve şiddet ortamında zorunlu bir biçimde yeni bir ekonomik ve kültürel yapıya yerleştikleri ve akabinde yaşadıkları zorlu şartlar dikkate alındığında yöntemsel olarak madunluk ve keşisimsellik kavramlarını tartışmak araştırmanın bakış açısını daha kapsamlı olarak gösterebilmek için önemlidir. Dolayısıyla, bu araştırmanın odağını oluşturan toplumsal grup ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal, mekânsal ve hukuki anlamda bir ayrımcılık ve dışlanma deneyimlediklerinden dolayı maduniyet ve yoksulluk görünümü taşımaktadırlar. Buna göre maduniyet-yoksulluk çalışmaları bağlamında yöntem olarak göz önünde bulundurulması gereken bir faktöre dikkat çekmek gerekiyor. Hâkim olan māduniyet ve yoksulluk anlatılarına bakıldığında, yaygın bir biçimde toplumsal, sınıfsal ve kültürel hiyerarşilerinin, yani üst ve alt sınıflar arasındaki ilişkinin aşağılayıcı, onur kırıcı ve yaralayıcı oldukları görülmektedir (Erdoğan, 2016:49). Dolayısıyla, yoksulun ve madunun gerçekliğini ve sesini yansıtabilmek ve inşa edilmiş bu hiyerarşik ve olumsuz algının etkisini önleyebilmek adına yöntem olarak dikkat edilmesi gereken mesele katılımcıların kendi beyanı, sesi ve hayat koşulları bağlamında kendilerini nasıl tanımladığıdır. Başka bir ifade ile araştırmacı ve katılımcı arasında var olan hiyerarşik pozisyonlar dolayısıyla, maduniyet-yoksulluk durumunun tespiti araştırmacının önceden tahayyülünde şekillenebilen hiyerarşik maduniyet-yoksulluk kalıpları doğrultusunda oluşan ön yargılar ile değil, tam tersi katılımcının bu anlamda kendi gerçekliği çerçevesindeki beyanı ve hayat koşulları ışığında gerçekleşmelidir (Maggio,

2007: 426). Dolayısıyla, toplumun işleyişi içerisinde temsil edilmeyen, sesi duyulmayan ve dışlanan grupları kapsayan madun kavramı, toplumsal ve siyasal kalıplar ile değil tam tersi sahada ve yüz yüze görüşmelerde kişinin kendini toplumsal formasyonun neresinde konumlandığı gerçeği çerçevesinde belirlenmelidir (Altıntaş, 2014: 255). Bu bağlamda ise madun ve yoksul gruplarla bilimsel çalışmalar yürütüldüğünde, monografik bir yaklaşımın sergilenmesi önemlidir, zira tam da bu denli bir yöntemsel yaklaşım ile madun veya yoksul olmanın özne tarafından nasıl tasvir edildiğine bakılabilir (Erdoğan, 2016: 47).

Burada, hem feminist çalışmaların anahtar kavramlarından biri olan hem de göçmen erkeklerin erkeklik kimliklerindeki değişimlerin analizi için zemin oluşturan ‘kesişimsellik’ üzerinde duracağız. Toplumsal eşitsizliğin farklı biçimleri arasındaki ilişkiyi betimleyen kesişimsellik kavramının çağdaş toplumlardaki en önemli boyutlarının toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, sınıf, yaş vb. olduğu görülmektedir (Wojnicka ve Nowicka, 2021; Walby, 2007). Bu doğrultuda kesişimsellik kavramı, toplumsal eşitsizliklerin karmaşık ve iç içe geçmiş kategorilerinin mahiyetine vurgu yapıp farklı tahakküm biçimlerinin birbirine eklemlenerek kesiştiklerini öne sürer. Bu kesişim noktaları dezavantajlı bir konumda olmanın ve aynı zamanda çeşitli tahakküm biçimlerini barındıran birbirleri ile ilişkili ve örtüşen ayrımcı bir sistemin tezahürüdür. Bu bağlam içerisinde Türkiye’de yaşayan Suriyeli erkeklerin konumuna bakıldığında, yoksul, Arap, Suriyeli ve mülteci kimliklerinin kesişimi ile karşılaşmaktayız. Somutlaştıracak olursak Türkiye’nin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılarında Suriyeli mülteci kimliği taşımanın getirdiği dezavantajlı konumuna yoksulluk kategorisi eklemlendiğinde ikili bir ayrımcılık mekanizmasının varlığını görmekteyiz. İki bileşeni olan bu kesişim noktasına Arap kimliği eklemlendiğinde ise tahakküm ilişkisi genişlemektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu kesişim noktasına farklı kategoriler eklenebilir. Örneğin Arap Suriyeli yoksul mülteci kimliklerinin kesişim noktasına cinsel yönelimi (Örneğin gay erkek veya trans erkek) eklemlendiğinde çok boyutlu ve katmanlı bir dışlanma ve ayrımcılık ile karşılaşırız. Tüm bu kimliklerin kesişimselliği sonucunda ise toplumsal hiyerarşinin en altında konumlanırlar. Dolayısıyla, bu tasvir üzerine Ankara’da yaşayan yoksul Suriyeli erkek mültecilerin erkeklik hallerini ve erkeklik kimliklerindeki dönüşüm farklı kategorilerin oluşturduğu eşitsizlik ve dışlanma kesişimi bağlamında ele alınmıştır.

4.5. Araştırma Alanlarının Belirlenmesi, Örneklem ve Veri Toplama Süreçleri

Savaş, zorunlu göç ve mültecilik koşulları sadece yoksul Suriyeli erkeklerin değil orta ve üst sınıf Suriyeli erkeklerin de deneyimlerini farklılaşmaktadır. Fakat bu çalışma yoksulluk bağlamında gerçekleştirildiği için erkeklığe karşı savaş, göç ve yoksulluğun üçlü ittifakının keşışimselliğinde erkeklik deneyimini anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Ankara’da yaşayan yoksul Suriyelilerin yoğun bir şekilde Altındağ ilçesinin Önder, Ulubey ve Hüseyin Gazi mahallelerinde ikamet etmelerinden dolayı buralar araştırmanın saha alanı olarak seçilmişlerdir.

Araştırmanın katılımcıları belirlenirken kendi ülkesinde evlenmiş ve evli olarak bir hayat deneyimi yaşamış olması kriter olarak alınmıştır. Bunun nedeni, hem ataerkil ilişkilerin kendini inşa ettiği ve yeniden ürettiği aile kurumunun merkezi konumu, hem de Suriye toplumsal yapısı içerisinde evliliğin erkeğe biçtiği eş ve baba rollerinin getirdiği sorumlulukların erkeklik inşasının önemli bir süreci olmasıdır. Ayrıca, araştırmanın anlamaya çalıştığı savaş, zorunlu göç ve mültecilik deneyimleri sonrası erkeklik dinamiklerinin dönüşüm veya krizlerinin anlamlandırılmasının ancak katılımcıların Suriye’deki erkeklik pratikleri ile bir karşılaştırma zemininde ele alındığı taktirde mümkün olmasıdır. Buna istinaden, katılımcılara iki yol kullanılarak ulaşılmıştır. İlk olarak, mahallelerde gerçekleşen gözlemler sırasında tanışılan ve sonrasında güven ilişkisi kurulan Suriyeli erkekler ile kartopu tekniği kullanarak kimi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak ise Önder Mahallesi’nde yaşayan ve çevirmen olarak yıllardır faaliyet gösteren Suriyeli bir kadın vasıtası ile iletişim kurulmuştur. Kadının aileler tarafından güvenilen birisi olması, araştırmacı ve katılımcı arasında mutlaka inşa edilmesi gereken güven ilişkisinin kolayca kurulabilmesi fırsatını sunarak bu anlamda ciddi bir biçimde kolaylık sağlamıştır. Görüşmelerde katılımcıların araştırmacı ve çevirmene karşı takındığı tutum ve samimi yaklaşım ise inşa edilmiş güven ilişkisinin göstergesidir.

Bu araştırmanın veri toplama süreci temel olarak iki tekniğe dayanmaktadır. Birincisi saha çalışmaları boyunca gerçekleştirilen gözlemlerdir. Dolayısıyla, bu çalışmanın yöntemi ve üzerinde odaklandığı temel problematiği bağlamında sahaya dair gözlemler ve notlar önem taşımaktadır. Nitel araştırmalarda mülakatlar ana veri kaynağı olmakla beraber, farklı şekillerde gerçekleşen gözlemler de bir o kadar önemlilik taşıyabilmektedir (Merriam, 2018: 111). Bu doğrultuda çalışmanın veri toplama mekânları olarak seçilen Önder, Ulubey, Battalgazi ve Hüseyin Gazi Mahallelerinde hem falafelci,

dönerci, tatlıcı, giyim mağazası vb. dükkân ve restoranlarda zaman geçirerek kamusal alana dair kimi gözlemler yapılmış hem de özel alan niteliği taşıyan ev ortamında toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik dinamikleri bağlamında önem arz eden pratik ve davranışlara dikkat edilmiştir. Bu uğraşın sebebi mekânsal alan ile toplumsal cinsiyet ve özellikle erkeklik arasında bütünleşik ve karşılıklı bir ilişkinin olmasıdır. Bu anlamda, özel ve kamusal olarak ayrışan mekânlar toplumsal cinsiyet iktidar ilişkileri başta olmak üzere erkeklik inşası ve onun yeniden üretimini içeren süreçlerde etkin bir rol oynamaktadır (Saygılıgil, 2013). Dolayısıyla, saha çalışması boyunca mekânsal alanlar ve o alanlar içerisinde yaşayan insanların mekân ile kurdukları ilişkiler sıkı bir gözlem ile takip edilmesi gereken önemli faktörlerdir. Çünkü kuşkusuz saha çalışmasının mekânsal ortamı, araştırmanın sahasını, sürecini ve sonucunu ciddi bir şekilde etkileyebilir (Datta, 2008: 190). Buna istinaden her görüşmeci için ayrı bir saha gözlem dosyası oluşturarak görüşmeler boyunca toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik pratikleri ile ilgili tüm detaylara ilk temastan itibaren dikkat edilip sürekli notlar alınmıştır. Bu gözlem notları, eve giriş çıkışlardaki tavır ve söylemleri, kadın ve genç kızların evde görünürlüğünün olmaması, evdeki fiziki düzen ve babanın çocuklar ile ilgilenmesi, katılımcıların erkeklik ile ilgili sorulara karşı verdikleri tepki ve yüz ifadelerinin değişimi vb. detayları kapsamaktadır. Bununla ilintili olarak belirtmek gerekir ki mülakatların çevirmen vasıtası ile ardıl çeviri tekniği kullanarak gerçekleştirilmesinden dolayı araştırmacının görüşmelerde daha fazla gözlem yapabilme imkânı olmuştur.

Derinlemesine yüz yüze mülakat tekniği olan ikinci veri toplama sürecinin gerçekleşmesi için Türkçe hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formu Arapça'ya çevrilmiştir. Daha sonra, soruların Arapça'da anlaşılır olup olmadığını test etmek amacıyla tekrar Türkçe 'ye çevrilmiştir. Bu sürecin sonucunda hem kimi sorular tekrar düzenlenmiştir hem de Suriye'nin toplumsal ve siyasal yapısındaki hassasiyetlere istinaden kimi kavramlar değiştirilmiştir. Örneğin, 'Suriye savaşı' yerine 'Suriye krizi' terimi kullanılmıştır. Bu düzeltmeler neticesinde toplam 17 evli Suriyeli erkek ile 10'u kendi evlerinde olmak üzere her biri ortalama bir buçuk saat süren derinlemesine mülakatlar gerçekleştirildi. Görüşmeler boyunca veri toplama sürecini etkileyecek herhangi bir sorun ile karşılaşılma. Yalnızca, bir görüşmede katılımcı kendi erkeklik deneyimini paylaşırken ağladığı için görüşmeye beş dakika ara verilip daha sonra katılımcının kendi isteği üzerine görüşmeye devam edilmiştir. Bu kişilerle görüşmelere ilaveten, erkekliğin içsel çatışmalarının farklı boyutlarını başka bir perspektif ile de anlamak ve görebilmek adına,

savaş, göç ve yoksulluğu deneyimleyen 2 Suriyeli genç kadın ve 3 Suriyeli genç erkek ile de deneyimleri bağlamında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu husus erkeklik hallerine dair erkek yorumuna ek olarak aynı süreci aynı yapı içerisinde deneyimleyen kişilerin bakış açısını analize dahil ederek çok boyutlu bir resim çizmek için yapılmıştır.

Katılımcıların kendini en rahat hissedecekleri mekânlarda görüşmeleri yapabilmek için mülakatların nerede yapılacağı kararı katılımcılara bırakılmıştır. Görüşmeler, araştırmacı, çevirmen ve katılımcı üçlüsü arasında gerçekleştirilmiş, öncesinde çalışma ile ilgili kapsamlı fakat basit bir dil ile katılımcıya bilgi verilmiştir. Bu süreçte etik kuralları çerçevesinde hem görüşme için katılımcının onayı alınmış hem de ses kaydı alınması hususunda görüşmecilerin izni alınmıştır. Bu bağlamda, sadece bir katılımcımız ses kaydının alınmasına izin vermezken diğer tüm katılımcılarımız ‘tabi, hiç sorun değil’ şeklinde açık bir tavır sergilemişlerdir. Katılımcılar arasında Türkçe konuşabilenler olmasına rağmen dil ve söylem ile erkeklik ve kültür arasındaki iç içe geçmiş ilişkileri göz önünde bulundurarak mülakatların tamamı önce Arapça olarak ve sonrasında Türkçe ardıl çeviri yapılarak ilerlemiştir.

4.6. Araştırma Sürecinde Yaşanan Güçlükler

Mültecilerle ilgili yapılan çalışmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan birisi dil engellinin nasıl aşılabacağı konusudur. Araştırmacının Arapçaya hâkim olmamasından dolayı dil engelini aşmak amacı ile derinlemesine görüşmeler, Arapça literatürün taranması ve ses kayıtlarının deşifre edilmesi süreçlerinde Suriyeli, ana dili Arapça olan aynı zamanda Türkçe ve İngilizce dillerine de hâkim, sosyolojisi öğrencisi deneyimli bir erkek çevirmenden faydalanılmıştır. Dil engelinin özellikle veri toplama ve ses kayıtlarının deşifre edilmesi sürecinde bir sorun oluşturmaması adına çevirmen özenle seçilip çalışmanın temel sorunsalının irdelemek istediği meseleler detaylı bir biçimde kendisine izah edilmiştir. Bunlara ilaveten, hem dil engelinin çalışmadaki etkilerini anlamak ve hem de soruların işleyip işlemediğini test etmek için ilk başta dört kişi ile bir pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve bu süreçten sonra gereken kısmi düzeltmeler uygulanıp ana saha çalışmasına geçilmiştir.

Bu araştırma, birçok açıdan hassasiyet içeren bir grup üzerinde çalıştığı için veri toplama süreci ile ilgili bazı endişe verici meseleleri barındırıyordu. Bu meselelerden birisi, araştırmacının İran uyruklu olmasıydı. İran rejiminin Suriye’de askeri olarak Esad

rejimine destek vermesi ve İran'a bağılı silahlı örgütlerin Suriye'de faaliyet göstermesinden (Yolcu, 2016) dolayı araştırmacı kimliğinin ifşa olması kimi sorunların ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Bu durumdan hem katılımcılar tedirgin olup farklı şekillerde etkilenebilirlerdi hem de yol açabileceğı tepkiler bakımından düşündürücü bir çelişkiydi. Öte yandan belirgin bir tepkiye yol açmasa dahi elde edilecek verilerin geçerlilik ve güvenilirliğini tamamen riske atabilirdi. Bu çelişkilerin üzerinde durmak adına gerçekleşen araştırmalarda şu sonuç elde edildi: "İranlı olduğunu söylersen, bu onları etkileyebilir. Nerden biliyorsun, belki İran'a bağılı silahlı gruplar konuşacağın kişinin yakın ailesinden birilerini öldürmüştür, bu büyük sorun olabilir". Dolayısıyla, bu engelin aşılması ve görüşmecilere yanlış bilgi vermemek adına bulunan çözüm, onlar tarafından sorulmadığı sürece araştırmacının uyruğı ile ilgili hiçbir açıklama yapılmamasıydı. Ön görüldüğü üzere hiçbir katılımcı araştırmacının uyruğı ile ilgili soru sormadığından ve otomatik olarak araştırmacıyı Türkiyeli olarak algılayıp 'bir Türkiyeli' olarak yaklaştıklarından bu engel kendiliğinden ortadan kalkmış oldu. Kuşkusuz bu algılanış biçiminin anlamlı bir altyapısı vardır. Bu mahallelerde faaliyet gösteren farklı Sivil Toplum Kuruluşları ev ziyaretlerini genellikle bir veya iki Türkiyeli uzman ve bir Arapça çevirmen eşliğinde gerçekleştirdiklerinden dolayı, görüşmeciler bizi de önceden var olan Arapça çevirmen ve Türk uzman ikiliğı kalıbına göre algıladılar. Bu durum bir taraftan araştırmacının uyruk meselesini çözerken diğer taraftan gerçekleşecek olan mülakatların görüşmeciler tarafından STK görüşmeleri gibi algılanması sorununu ortaya çıkarıyordu. Bu şekilde algılanması sonuç olarak elde edilecek verilerin güvenilirliğini tartışmaya açılabilirdi. Çünkü STK'lar maddi veya manevi destek ve ücretsiz hizmet sunmak adına görüşmeler gerçekleştirdiklerinden doğal olarak verilen cevaplar o desteğı alma doğrultusunda şekillenebilirdi. Sonuç itibarı ile bu sorunun çözümü için görüşmeye başlamadan önce kapsamlı bir biçimde gerçekleşecek olan mülakat hakkında bilgilendirme yapıldı.

Çalışmanın koşulları bağlamında ortaya çıkan önemli bir diğer güçlük ise araştırmacının cinsiyetinden ve aynı zamanda muhafazakâr ve birtakım hassasiyetlere sahip bir grupla çalışılmasından ötürü kadınlar ile yüz yüze görüşme imkânı bulmak bir tarafa görüşmeler için gidilen evlerde, mahrem alanda yabancı bir erkek bulunuyor düşüncesiyle kadınların görünmez olmalarıydı. Yani, mülakatların gerçekleşmesi için gidilen evlerde ailenin kadını 'yabancılar' görünmeksizin evin görünmez bir kısmına çekiliyordu. Bu durum kuşkusuz aile içi toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tüm bileşenleri ile beraber gözlemlenmesi için bir sınırlılık teşkil etmektedir.

4.7. Türkiye’de İranlı Araştırmacı Olmak Üzerine Bir Not

Uzun yıllardır Afganistan’dan İran’a süreklilik içeren bir göç dalgası vardır. Birleşmiş Milletlerin açıklamasına göre İran’da yaklaşık 800,000²² Afganistanlı mülteci ve 2,5 milyon kadar kayıtsız ve pasaportu ile yaşayan Afganistanlı bulunuyor (UNHCR, 2020). Taliban vahşetinden İran’a sığınan birçok Afganistanlı aile nesillerdir İran’da herhangi bir hakları olmadan zor hayat koşullarında yaşamaktadırlar. Afganlar bir taraftan İran devletinin temel insani haklarını yok saydığı sistematik bir ayrımcılık şemsiyesi altında yaşamaya çalışırken, diğer taraftan İran milliyetçiliğinin toplumsal, kültürel ve ekonomik tezahürleri ile şiddetli bir dışlama ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu çerçevede ve bağlam ışığında araştırmacı taşıdığı uyruk sebebiyle hep Afganistanlılara karşı duyduğu bir mahcubiyet ve utanç duygusu hissetmiş ve olası karşılaşmalarda daha temkinli ve dikkatli bir yaklaşımda bulunmaya çalışmıştır. Bu duyulan utanç ve mahcubiyet hissi özünde “Ben onlardan değilim ve onların ırkçı ve dışlayıcı tavırlarının karşısındayım” ifadesini taşımaktadır. Bu çalışma bağlamında vurgulanmak istenen deneyim ise Türkiyeli olarak algılanan fakat İranlı araştırmacının görüşmeler boyunca Suriyeliler karşısında da aynı Afganistanlılara karşı duyduğu mahcubiyet hissini yoğun bir biçimde yaşamış olmasıdır. Zira Türkiye’deki Suriyelilerin karşı karşıya kaldığı damgalanma, suçlanma, dışlanma ve ayrımcılığa uğrama mekanizmalarının daha da şiddetlisi İran’da Afganistanlılara karşı yaşanmaktadır. Başka bir ifade ile, her iki mülteci grup farklı bağlamlarda olsalar bile menşei aynı olan yabancı düşmanlığı ile karşı karşıyadırlar. Dolayısıyla, araştırmacı her iki rolü, yani hem Türkiyeli hem İranlı olma durumunu, deneyimlediği süreçlerde o toplumsal yapılarıdaki dışlanmışlara karşı duyduğu benzer utanç ve mahcubiyet hissini yaşamıştır. Hâlbuki görüşmelerden önce, yani Suriyeli görüşmeciler tarafından Türkiyeli olarak algılanmadan evvel, araştırmacı Suriyeliler ile Türkiye’de ‘yabancı’ olma durumu ve statüsünü taşımak paydasında buluşuyordu.

²² <https://www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/> (Erişim tarihi: 08.04.2022)

5. SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI

5.1. Sahaya Giriş

Bu araştırmanın taşıdığı farklı bağlamlar ve aynı zamanda saha çalışmasının bir salgına denk gelmesi araştırmacının farklı zorlukları deneyimlenmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda, ilk başta kırılgenlikleri yüksek, dini, kültürel ve siyasi hassasiyetleri olan bir grup ile çalışıldığından dolayı görüşmelerde kullanılacak söylemsel çerçeve ve aynı zamanda giyilen kıyafetlere dikkat edilmiştir. Diğer bir deyişle, araştırmacı ve katılımcı arasında bir iktidar ilişkisinin doğmaması ve güven ilişkisinin kurulabilmesi adına hem araştırmacı hem de çevirmen gerçekleştirecek olan saha çalışmasına uygun kıyafet seçimi yapmıştır. Bu meseleyi bir deneyim üzerinden somutlaştıracak olursak, çevirmen mülakatlardan önce küpesini çıkarıyordu. Bu husus iki farklı boyutta ele alınabilir. Birincisi, yoksul ve dindar muhafazakâr bir grup ile çalışıldığından dolayı giyilen kıyafetlerin ortama uyumlu olması önem taşıyordu. İkincisi ise, toplumsal cinsiyete dayalı kültürel kodlar, araştırmacı veya çevirmenin o kodlar doğrultusunda hareket etmelerini gerektirdi. Çevirmenin küpesini görüşmeden önce çıkarmasının altında yatan neden de budur.

Saha çalışmasında deneyimlenen bir diğer husus görüşmelerin çevirmen eşliğinde gerçekleşmesi gereksinimiydi. Bu gereksinim birkaç açıdan zorluklara neden olmuştur. Örneğin, görüşmelerin ayarlanması her üç kişinin uygunluğuna göre belirlenmek zorundaydı. Araştırmacının doğrudan katılımcılar ile iletişime geçememesinden dolayı iletişime geçecek kişi ile sürekli bir iletişim halinde olma zorluğu hasıl olup bu durum, görüşmelerin yavaş ilerlemesine neden oldu. Ayrıca mülakatların zamansal olarak daha uzun sürmesine de yol açtı. Dolayısıyla, hem görüşmelerin çevirmen ile beraber gerçekleşmesinin zarureti hem de araştırmacının katılımcılara başka bir kişi vasıtası ile ulaşmak zorunda olması kuşkusuz saha deneyimini zorlaştırmıştır.

5.2. Covid-19 Salgını Döneminde Saha Deneyimi

Bu çalışmanın sahaya giriş süreci ve devamı üzerinde dünyayı farklı yönleriyle sarsan Covid-19 salgınının kuşkusuz ciddi etkileri olmuştur. Bu etkiler iki farklı çerçeve içerisinde değerlendirilebilir. Birincisi, araştırmacı ve araştırma açısından ortaya çıkardığı zorluklar, ikincisi ise bu sürecin görüşmecilerin erkeklik deneyimi açısından ortaya çıkardığı durumlardır.

Salgının patlak verdiği 2020 yılının bahar aylarında araştırma için veri toplanma sürecinin gerçekleşmesi planlanmaktaydı. Ön hazırlıklar yapılmıştı fakat salgınla ilgili belirsizliklerden dolayı veri toplama çalışması ertelendi. Bu doğrultuda, araştırmanın veri toplama süreci Aralık 2020 yılında başlayıp ve Ekim 2021 yılına kadar devam etmiştir. Vaka sayılarının Türkiye’de ve özellikle Ankara’da artışa geçmesi Türkiye genelinde sokağa çıkma yasaklarının başlamasına neden oldu. Bu durum ise doğal olarak saha çalışmasının hem planlanmasını hem de uygulamasını zorlaştırdı ve görüşmelerin gerçekleşmesini bir süreliğine imkânsız kıldı. Salgın ile ilgili belirsizliklerin ortadan kalkması, Covid-19 virüsüne karşı alınacak hijyen tedbirlerinin netleşmesi ve Türkiye’de başlayan ‘normalleşme süreci’ ile birlikte mülakatların gerçekleşebilme ihtimali üzerinde düşünöldü ve bu doğrultuda etik kurul izni alındıktan sonra görüşmeciler ile iletişime geçildi. Fakat öte yandan saha çalışmasının yapıldığı mahallelere gidiş gelişler hem sağlık hem de toplu ulaşımaya getirilen kapasite sınırı ile her ne kadar mümkün olsa da çok zorlaşmıştı. Burada belirtmek gerekir ki görüşmeciler tarafından Covid-19 salgını dolayısıyla herhangi bir geri çevirme söz konusu olmadı. Hatta evlerde gerçekleşen görüşmelerde hijyen kurallarına dikkat etmenin araştırmacı açısından ortaya çıkardığı birtakım zorluklar oldu. Örneğın, görüşmelerin gerçekleştiğı evlerde maske takıp takmamak meselesi bir çelişki haline geldi. Zira görüşmecilerin zor hayat koşullarını anlatan, “Ben her gün iş yerinde bir ton tuz pudrası soluyorum, zaten hep öksürüyorum, Covid bana işlemez” minvalde genel bir inanış ve yaklaşımları bulunuyordu. Genel olarak virüse karşı tedbir meselesi ile ilgili var olan bu yaklaşımı fark ettikten sonra görüşmecilerin özel alanında gerçekleşen mülakatlarda maske takmanın güven ilişkisi açısından ortaya çıkarabileceğı sorunlar ön göröldü. Bu durum araştırmacı ve katılımcı arasında bir iktidar ilişkisi yaratabilecek olması ve dolayısıyla inşa edilmiş güven ilişkisine zarar verebilecek olması açısından sorunluydu. ‘Hayat Eve Sığar’ veya ‘Evde Kal’ gibi sloganların sıklıkla duyulduğı dönemde, Sıhhiye köprüsü üzerinden Önder, Ulubey ve Hüseyin Gazi Mahallelerine giden Eski Yol ve Yeni Yol dolmuşları çalışmak zorunda olan bir sürü insan ile doluydu. Hatta bir sefer saat 17 sularında aşırı yoğunluktan dolayı ayarlanmış mülakata gidilemedi ve görüşme iptal edilmek zorunda kalındı. Çünkü dolmuşlar ve otobüsler yoğunluktan ve getirilen kapasite sınırlamasından dolayı özellikle Sıhhiye köprüsü üzerindeki duraklarda durmuyorlardı. Tüm bu koşullar göz önünde bulundurulduğunda aslında yukarıda öne sürölen maske takıp takmama çelişkisinin arka planı şu şekilde tasvir edilebilir: Bir taraftan, maddi ve toplumsal olarak adeta hep bir yoksulluk, dışlanma ve damgalanma virüsü ile olabildikçe zor yaşam koşullarına sahip

olan Suriyeli kent yoksulu ailelerin salgın ve hijyen kurallarına uymanın onlar için bir lüks olduğunu beyan etmeleri ve hissettirmeleri bu çelişkinin bir ayağını oluştururken, diğer tarafta, hem araştırmacılar hem de görüşmecilerin ve sonuç itibarı ile toplumun sağlığını ilgilendiren Covid-19 önlemlerinin alınması gerektiği gerçeği bulunuyordu. Bu çelişkinin diğer bir boyutu ise, araştırmacı ve görüşmeci arasında inşa edilmesi gereken eşitlikçi yaklaşım ilkesine uyma meselesiydi. Çünkü, görüşmelerden iki saat önce mahalleye gözlem yapmak amacı ile gidildiğinde kamusal alanda da hijyen kurallarına genellikle uyulmadığı gözlemlendi. Polisin Kızılay başta olmak üzere Ankara'nın birçok ana caddesinde hijyen kurallarına ilişkin uyarılar ve cezalar kestiği dönemde, Önder Mahallesi'ndeki kalabalık ana caddede maske takmayanların rahatlıkla görüldüğü halde polis tarafından herhangi bir uyarının veya denetimin yapıldığına dair bir gözlem yapılamadı. Dolayısıyla, katılımcıların özel alanında maske ile bir veya iki saat oturmak ve getirilen çayı/kahveyi içmemek katılımcılar tarafından saygısızlık veya başka bir deyişle 'bu evde virüs olabilir, benim yakalanmamam gerekir sizi bilemem' anlamına gelebilecek üstten bir bakış olarak algılanabilirdi. Kuşkusuz bu durum ne insani açıdan ne de araştırma açısından kesinlikle istenecek bir durum değildi. Bu çelişki doğrultusunda evlere girince maskeyi çıkarmak zorunda kalındı fakat en azından sosyal mesafeyi koruyabilmek adına görüşmecinin oturduğu yerin olabildiğince uzağına oturmaya çalışıldı.

5.3. Saha Gözlem Notları

Öte yandan pandeminin katılımcılar üzerinde de önemli ve temel bir etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda pandemi ile birlikte görüşmecilerin hayatlarında ortaya çıkan temel bir sorun alanı işsizlik ve işyerlerinden paralarının alınamamasıydı. Covid-19, Türkiye'de de olduğu gibi "salgından etkilenen ülkelerde üretimde durma, tedarik zincirlerinde kopma, piyasalara güvende bir çöküş ve tüketimde keskin bir düşüşe neden olmuştur. Virüsün yayılmasını önlemeye yönelik tedbirler çerçevesinde seyahat ve çalışma sürelerinin kısıtlanması, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkede birçok işletmenin geçici veya kalıcı olarak kapanmasına, sektörlerin çoğunda üretimin düşmesine, işsizliğin artmasına ve piyasalarda kargaşa ve güven erozyonunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ticaret dünya ölçeğinde azalırken, bütün dünyadaki ekonomilerin küçülmesi söz konusu olmuştur (Aykaç ve Murat, 2020, aktaran Karyelioğlu, 2020: 19). Pandemi patlak vermeden önce gününü kurtarma çabasında olup enformel piyasada ucuz işgücü olarak çalışıp ücret ve çalışma koşulları bakımından zor bir yaşam sürdüren Suriyelilerin salgın ile beraber koşullarının daha da zorlaştığı gözlemlendi. Örneğin, bulunduğu koşullar

içerisinde sadece hurdacılık yoluyla para kazanabilen bir katılımcımız, mülakattan bir gün önce polis tarafından Covid-19 salgını dolayısıyla bir daha hurdacılık yapamayacağını kendisine iletilmesi üzerine işsiz kalmıştı. Ve yaşadığı bu olayı anlatırken gözyaşlarına hâkim olamayarak şu yorumu yaptı: “Ben şimdi ne yapacağım, nasıl iki kuruş para kazanacağım? Hep evdeyim bu aralar”. Salgın döneminin etkileri ile ilgili bir diğer gözlem, ailede sadece kendisinin ve üzülerək ‘keşke okuyabilse’ dediği çocuğunun çalışmakta olduğu katılımcımızın Covid-19 tedbirleri dolayısıyla işsiz kalması ve bu dönemde çiçek yetiştirmeye başlamasıdır. Savaş, göç, kent yoksulluğu ve bu dönemde salgın ile karşılaşan her iki örnekte farklı seviyelerde de olsa erkeklik buhranlarının yaşanmakta olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, erkekler ve kadınların toplumsal cinsiyetli yaşamlar sürdürmelerini sağlayan süreçler ve ilişkilerin bir boyutu, erkeklerden ve kadınlardan uygulanması beklenen rollerdir (Connell, 2015: 141). Bu iki örnekte görüldüğü üzere evin erkekleri farklı seviyelerde yaşanılsa da cinsiyet rolleri bağlamında bir buhran ile karşı karşıya oldukları söylenebilir. Zira iktidarlarını yeniden üretebildikleri mekanizmalar, yaşadıkları savaş, göç, yoksulluk ve salgın dönemi ile ciddi darbeler almıştır. Başka bir ifade ile cinsiyet rolleri bağlamında evin geçimini sağlamakla yükümlü evin erkeği, bulunduğu zor koşullar içerisinde bu sorumluluğu yerine getirememekte olup, dolayısıyla ya gözleri dolarak ya da kendini çiçek bakma ile meşgul ederek ortaya çıkmış buhranı geride bırakmaya çalışmaktadır. Fakat bu krizin en azından aile içerisinde babaya karşı bir tepkiye yol açmaması adına din, şiddet, eşitsiz kültürel kodlar ve kadınların bu bağlamda içselleştirdiği toplumsal cinsiyet rolleri gibi ciddi mekanizmalar bulunmaktadır. Sahada farklı sınırlılıklardan dolayı doğrudan gözlemlenmiş olmasa da Covid-19 ile beraber kadın ve kız çocuklarına karşı şiddet riskinin arttığı bilinmektedir (Yüksel-Kaptanoğlu, 2020: 5).

Saha gözlemleri çerçevesinde tezahür bulan bir diğer husus erkeklik ile söylem ve mekân olguları arasındaki ilişki ile ilgilidir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet performanslarının vücut bulduğu sokak, mahalle, market ve ev gibi mekânlar, erkeklik ve kadınlık olgularının inşa olduğu ve kendilerini yeniden ürettikleri alanlardır (Datta, 2008: 198). Bu doğrultuda, ataerki düzenin hâkim olduğu yapı içerisinde mekânların cinsiyetlendirildiği görülmektedir. Yani, erkekliğin temel inşa ve yeniden üretim süreçlerinin cereyan ettiği mahalle, sokak, dükkân vb. kamusal alanın bileşenlerinde eril iktidarın farklı tezahürleri ile karşılaşmaktayız. Kadınların kamusal alandan dışlanarak görünürlüklerinin düşük kalması, cinsel saldırı, taciz vb. şiddet eylemlerinin kadınlar ve

diğer cinsiyet kimliklerinin aleyhine gerçekleşmesi ve bu anlamda korku hissinin bu gruplar tarafından deneyimlenmesi vb. vurgulanan eril iktidarın göstergelerindendir (Day, 2010). Bu tasvir bağlamında saha çalışmasının mekanları olan mahallelerde, sokaklarda, dönerci, tatlıcı, falafelci, giyim mağazası ve pazar alanlarında gerçekleşen gözlemlere istinaden erkeklerin daha görünür olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu gözlemi iki bulgu ile destekleyebiliriz. Birincisi, özellikle Önder ve Ulubey mahallelerinde herhangi bir kadın esnafa rastlanmaması ile beraber kadınların genel olarak görünürlüğünün az olmasıdır. Bunun nedeni ise katılımcılarımızın ifadelerinde de açık bir şekilde görüldüğü üzere kamusal alanda icra edilen alışverişi yapmak, çalışmak vb. cinsiyet rollerinden erkeklerin sorumlu olmasıdır. Öte yandan, kadınların çalışma fırsatı olsa dahi özel alana ve görünürlüğü olmayan mekânlara itilmektedirler. Örneğin bir katılımcımız eşinin kendi evlerinde mahalle kadınlarına kozmetik eşya sattığını ifade etmiştir. Son olarak kamusal alana dair gözlemler bağlamında mahallelerin yapısı ve Suriyelileşme seviyelerine göre vurgulanan görünürlük farklılaşabilmektedir. Bu anlamda, Suriyeli nüfusun yoğunlukta olduğu Önder ve Ulubey mahallelerinde erkeklerin ciddi bir görünürlüğü varken, Suriyeliler ile beraber farklı kimlikleri kendinde barındırması dolayısıyla daha heterojen bir yapıya sahip Hüseyin Gazi Mahallesi'nde kadınların da anlamlı bir görünürlüğünün olduğu gözlemlenmiştir.

Saha gözlem notlarının bir diğer temel ayağını görüşmelerin gerçekleştiği özel alan oluşturmaktadır. Dolayısıyla, derinlemesine gerçekleşen mülakatlarda erkeklik ve kadınlık değerlerinin kendini yaratıp yeniden ürettiği, beden dili, göz teması, gündelik pratikler, söylem çerçevesi, evin içerisindeki düzen, ev ahalisinin evdeki hareketliliği ve eve, yani mahrem alana bir yabancıya giriş ve çıkış biçimi gibi faktörler başlı başına önemli bir veri kaynağı olmuştur. Bu bağlamda, mülakatlarda erkeklik değerlerinin tezahür ettiği ilk gözlem daha evin kapısından içeri girmeden önce ilk temasta yaşandı. Evlere giriş ve mülakat odasından (oturma odaları) çıkışlar, iki veya üç kere 'Ya Allah' diyerek gerçekleşiyordu. Dini menşei olan bu söylem ve eylem, içinde patriarkal göstergeler barındırıyordu. Bu söylem ve eylem aslında, yabancı bir kişinin mahrem alana girmeden önce, o mahrem alanda yaşayan kadın ve genç kızlara, ev alanı içinde hareketliliklerinin kısıtlanması gerektiğini ve görünmez alanlara girmelerini hatırlatan bir uyarı mesajıdır. Bu uyarı sonucunda, evdeki kadın ve/veya genç kızların evin bir odasında veya özellikle mutfakta, yabancı kişi evden gidene kadar, kendilerini hapsetmeleri veya görünmez kılmaları gerekmektedir. Genellikle bu görünmezleşmenin mutfakta gerçekleştiği

söylenbilir, zira eve gelen yabancı veya ‘erkekler’ örneğin ‘kakuleli kahve’ veya çay hazırlama hizmeti kadın ve genç kızlardan beklenmektedir. Bu bağlam içerisinde edinilen gözleme bakacak olursak: Evdeki dini içerikli (cami fotoğrafı ve duvara asılı ayetler) göstergelerden güçlü dini değerlere sahip olduğu varsayılan bir katılımcı ile gerçekleştirdiğimiz mülakatın ortalarına doğru yarı açık olan oturma odasının kapısına çok yavaşça vurulduğunu hissederek doğal olarak o yöne baktım. Bu durumu ne çevirmen ne de katılımcı fark etti. İlk başta katılımcı heyecanla konuştuğundan sözünü kesmek istemedim ve bekledim. Kapının kenarından içinde çay ve kakuleli kahve olan bir tepsinin köşesi görüldü ve tekrar çok yavaşça kapı tıklatıldı. Bunun üzerine, evin erkeği olan katılımcıya ‘sanki birisi kapıyı tıklattı’ denildi ve kendini hiçbir şekilde hissettirmemesi gerektiğini içselleştirmiş kadın kimseye görünmeden o evdeki rolü doğrultusunda tepsiyi eşi vasıtasıyla bize ulaştırdı. Walby’nin (2016) de tartıştığı gibi özel alandaki patriarkal ilişkiler kadınları ev içi üretim temelinde ezmekte olup bu tahakküm biçiminden kendine çıkar sağlaması amacı ile kullanmaktadır. (Özkök, 2019: 74). Nitekim bu çalışmanın gözlemlerinde de ortaya çıktığı üzere, özel alanda da evin mahremiyetine dâhil olmayan bir yabancı ‘Ya Allah’ diyerek eve girmesi ve kadından beklenen görünmezlik bu ezilmişliğin en bariz göstergelerindendir. Başka bir deyişle, yabancı kişi eve girmeden önce evin tüm alanlarında geniş bir hareketliliğe sahip olan kadın ve genç kızların, yabancı kişinin eve girmesi ile evdeki hareketlilikleri sınırlandırılmaktadır. Bu sürecin kendisi kadın ve genç kızlara karşı hem psikolojik hem de sembolik şiddette sebep olmaktadır. Ve sonuç itibarı ile aşikâr bir biçimde eril düzenin eril tahakkümü içerisinde ve özel alanın daima daralan o kıskacında ataerkil telkinlere boyun eğmenin ve ikincilleşmenin sert bir tezahürü deneyimlenmektedir (Çelik, 2016: 2).

Mekân ve toplumsal cinsiyet olguları arasındaki ilişkinin tezahür bulduğu bir diğer önemli saha gözlemi ise katılımcıların oturma odalarında televizyona bakacak şekilde ayarlanmış ‘ev reisinin yeri’, ‘ev erkeğinin yeri’ veya ‘baba yeri’ şeklinde tanımlanabilecek bir iktidar köşesinin varlığıdır. Bu iktidar köşesi oturma odasının en güzel yerinde olur. Yani tüm odayı gözlemleyebilen, kapıya hâkimiyeti olan ve özellikle televizyonu rahatça görebilen bir yerde konumlanır. Oturma odasına girince ilk fark edilen ve bariz bir biçimde ‘burası bu evin yönetim merkezi’ şekliyle kendini hissettiren bu iktidar köşesinin mahiyeti ailelerin toplumsal sınıfına göre farklılık gösterir. Üst sınıf ailelerde bu iktidar köşesi, genellikle abartılı bir koltuk (şekil olarak padişah koltuğuna benzer) ve üzerinde sigara, cep telefonu ve tespîh olan bir masa şeklinde tasvir edilebilir.

Fakat bu çalışmada da sıklıkla gözlemlendiği üzere, alt sınıf ve yoksul ailelerde sözü geçen iktidar köşesinin şekli farklılaşmaktadır. Bu ailelerdeki ‘ev reisinin yeri’, altında ve arkasında birer minder ve önünde ise sigara, kül tabağı, çay/kahve ve televizyon kumandası olmak suretiyle şekillendiği gözlemlenmiştir. Kuşkusuz, ‘aile reisinin yeri’ şeklinde tanımlanan bu iktidar köşesi, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin vücut bulmuş halidir. Başka bir ifadeyle, bu iktidar köşesi aslında toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında işlenmiş eşitsizlik, ezilmişlik, şiddet ve ayrımcılığın canlanmış halidir. Tam da bu nedenden dolayı, farklı boyutları ile mekân, toplumsal cinsiyet için bir vazgeçilmezdir. Bu vazgeçilmezlik, feministlerin ilk gözlemlerinde ortaya koydukları üzere toplumsal cinsiyet ilişkilerinin farklı mekânlarda farklılaşması ve dolayısıyla mekân ve toplumsal cinsiyet arasında ciddi bir ilişki olması ile bağlantılıdır (Massey, 1994: 178). Buna ilaveten, Toplumsal cinsiyet performansları, erkeklikler ve kadınlıkları belirler ve maddi bağlam içerisinde var olan güç yapısı tarafından şekillenir (Datta, 2008: 190).

5.4. Bulguların Tartışılması

Araştırmanın bulgularını irdelemeden önce katılımcılarımız hakkında kimi temel sosyo-demografik bilgilerin paylaşılması aydınlatıcı olacaktır. Bu araştırmaya katılan 17 görüşmecimiz, Önder Mahallesi başta olmak üzere Ulubey, Hüseyingazi ve Battalgazi mahallelerinin gecekondu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Yaş aralıkları 25 ile 57 yaş arasında farklılaşan katılımcılarımız ortalama 6 senedir zorunlu bir göç sonucu Türkiye’ye yerleşmiş olup ‘Geçici Koruma’ statüsü ile yaşamaktadırlar. Katılımcılarımızın hepsi hem Suriye’de hem de Türkiye’de evlilik hayatı deneyimine sahip olup en az 2 ve en fazla ise 7 çocukları bulunmaktadır. Buna ek olarak görüşmecilerimizin önemli bir kısmı, Suriye’de anne, baba ve kardeş gibi birincil derecen yakınlarının ve akrabalarının olduğunu ve onlarla iletişimde olduklarını ve aynı zamanda onlar için endişeli olduklarını da belirtmişler. Bu bağlamda vurgulamak gerekir ki katılımcıların birçoğunun Suriye’nin Halep ve İdlib kentlerinden geldikleri ve etnik aidiyetleri açısından ‘Arap’ ve ‘Türkmen’ olarak ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Fakat, ‘Arap’ etnik kökenine mensup katılımcılarımızın yoğunlukta olduğunu belirtmemiz gerekir. Son olarak, bu araştırmaya katılım gösteren Suriyeli erkekler resmi olarak çalışma izinlerinin olmadığını belirterek yaşadıkları mahallenin yakınında olan mobilyacılar sitesi başta olmak üzere inşaat, atölye vb. farklı sektörlerde kayıtsız işçi olarak çalıştıklarını vurgulamışlardır.

5.4.1. Suriyeliler Nezdinde Koşullu Makbuliyete Sahip Bir Kent Olarak Ankara

Kuşkusuz göç sürecinin en önemli bileşenlerinden birisi göç sonrası yerleşilecek yerin taşıdığı ekonomik ve toplumsal özelliklerdir. Bu anlamda, can ve mal güvenliğinin ciddi bir biçimde risk altında olduğu çatışma ortamı içerisinde zorunlu olarak göç eden insanların temel ihtiyaçlarının başında güvenlik, barınma, çalışma imkânı ve toplumsal kabul gelmektedir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda, katılımcılarımızın Ankara'ya yükledikleri anlamsal çerçeveye bakıldığında birisi olumlu ve diğeri olumsuz olmak üzere iki temel özellik ile karşılaşmaktayız. Birincisi, Ankara'nın heterojen bir toplumsal yapıya sahip olması sebebiyle toplumsal dışlanmanın kıyasen daha az olmasıyla beraber güvenli bir ortam sunmasıdır. Katılımcılarımızın erkeklik dinamikleri açısından da önem arz eden Ankara ile ilgili bir dezavantaj olarak sundukları ikinci özellik ise kayıt dışı iş fırsatlarının kısıtlı olmasının yanında çalışma şartlarının da zor olmasıdır.

Büyük kentlerin vazgeçilmez unsuru olan heterojen bir yapıya sahip olma çerçevesinden Ankara'ya bakıldığında, kentin 1950-1980 yılları arasında hem toplumsal ve hem de fiziki açıdan heterojenleştiğini görmekteyiz (Yüceşahina ve Tuysuz, 2011: 162). Bu farklılaşma sürecinin temel yapıtaşlarından birisi ise Ankara'nın taşıdığı ekonomik ve toplumsal imkânlar doğrultusunda göç almasıdır. Dış göç bağlamında günümüz Ankara'sının daha da heterojen bir yapıya sahip olduğuna işaret eden gösterge ise farklı göçmen mahallelerinin oluşmasıdır. Bu doğrultuda, Ankara'nın hem toplumsal hem de fiziki farklılaşmasının göstergelerine bakıldığında, 'Suriye'nin Halep'i' olarak adlandırılan Önder Mahallesi başta olmak üzere İranlılaşan Seyranbağları²³, Iraklıların yoğunlukla yaşadığı Dikimevi²⁴ ve Afganların Mahallesi olarak bilinen Dışkapı bölgeleri ile karşılaşmaktayız. Bu olgu bir taraftan Ankara'nın farklı göçmen grupları nezdinde makbul bir kent olduğunu gösterirken diğer taraftan toplumsal ve mekânsal anlamda heterojenleştiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, genellikle Önder ve çevre mahallelerinde yaşayan katılımcılarımız Ankara'yı Suriyeliler için uygun bir kent olarak görmelerinin temelini farklı kimlik ve milletlerden insanları kendinde barındırdığı gerekçesine dayandırmaktadırlar. Başka bir ifade ile, görüşmecilerimiz Ankara'nın çeşitli kimlik ve uyruklardan oluşan heterojen bir toplumsal yapıya sahip olması sebebiyle

²³ <https://zitlarmecmuasi.com/seyrnabaglarinin-iranlasma-hikayesi/> (Erişim tarihi: 09.05.2021)

²⁴ https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/597624/yokAcikBilim_10282688.pdf?sequence=-1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 09.05.2021)

Suriyeli kimliklerinden dolayı Türkiye'nin diğer küçük muhafazakâr illerine ve aynı zamanda Suriyeli nüfusun çok yoğun olduğu illere kıyasen daha az dışlandıklarını öne sürmüşlerdir. Bu tartışmayı somutlaştırmak adına üç farklı katılımcımızın Ankara'daki yaşama deneyimlerine dair ifadelerine yer vereceğiz.

“Ben farklı şehirlerde de yaşadım, en iyi şehir Ankara, saygılılar, Adana, İstanbul, Kilis'te de yaşadım, en iyisi Ankara. Yaşam tarzı olarak burası çok iyi. Güvende hissediyorsun. Çok farklı insanlar yaşıyor burada, her milletten insan var, bu anlamda daha iyi. Çünkü diğer şehirlerde Suriyelilere daha fazla kötü davranıyorlar. Ama Ankara'da rahat iş bulamıyorsun, bulduğunda da çok zor işler oluyor, ondan sonrası patronun vicdanına kalıyorsun.” (Tohid, yaş 36)

“Ankara Suriyeliler için iyi bir kenttir. Başkent olduğu için hem güvenli hem de çok yabancı ve farklı kişiler geliyor. Başka illerde Suriyelilere kötü davranıyorlar. Evet Ankara'da iş zor bulunabilir ama burada ayrımcılık daha az diğer illere göre. Ben de ne yapayım iş olunca gidip çalışıyorum bir süre sonra dönüyorum ailemin yanına” (Majd, yaş 28)

“Ankara Suriyeliler için uygun bir yer. Bazı şehirlerde Suriyelilerin durumu iyi değil, kötü muamele görüyorlar. Ankara bu anlamda iyi. Buradaki halk iyi, davranışları yaklaşımları daha saygılı, diğer şehirlerde kötü davranıyorlar Suriyelilere” (Mohammad, yaş 57)

Katılımcılarımızın Ankara ile ilgili tarif ettiği birinci olumlu özelliği araştırmanın saha çalışmasından yaklaşık bir sene sonra vuku bulan ‘Altındağ Olayları’²⁵ üzerinden tartışmanın iki açıdan önem arz ettiğini vurgulamak gerekir. Birincisi, Altındağ olaylarının saha çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz bölgede gerçekleşmesi nedeniyle katılımcılarımızı doğrudan etkilemesidir. İkincisi ise bu olayların etkisi ile Suriyeliler için makbul bir kent olarak tarif ettikleri Ankara'da yaşama deneyiminin artık katılımcılarımız için geçerli olmayabileceğidir. Türkiye'deki yabancı düşmanlığının had safhasına ulaştığı dönemlerden birine işaret eden ‘Altındağ Olayları’, 10 Ağustos 2021 tarihinde Altındağ'ın Battalgazi Mahallesinde bir Suriyeli gencin bir Türkiyeli genci öldürmesi ile başlamıştır. Bu olayın gerçekleşmesiyle Suriyelilere ait ev ve işyerlerine saldırılar yapılmıştır ve savaş ortamını

²⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/2021_Alt%C4%B1nda%C4%9F_olaylar%C4%B1 (Erişim tarihi: 25.04.2021)

andıracak bir biçimde bölgedeki Suriyeliler günlerce evde hapsolmuştur²⁶. Olayların katılımcılarımızın yaşadığı mahallelerde gerçekleştiği bilinci ile Suriyelilere karşı gerçekleşen şiddet ve nefret eylemlerini takip ederken bölgedeki Suriyeli ailelerin temel ihtiyaçları olduğu halde evde hapsoldükleri bilgisi ile karşılaşmam katılımcılarımızın Suriye İç Savaşı'nda benzer bir deneyim yaşadıklarını hatırlatmıştır. Bunlara ilaveten, 'Altındağ Olayları'nın etkisi ile İç İşleri Bakanlığı Suriyeliler ile ilgili 'Seyreltme' uygulaması başlattığını duyurdu. Bu uygulamaya göre yüzde 25'in üzerinde Suriyelilerin yaşadığı bölgelerde artık yeni kayıt yapılmayacaktır²⁷. Bu politika sonucunda bölgede bazı Suriyelilerin zorla tahliye edilmeleri ile de karşılaşmaktayız.²⁸ Bu çerçevede vurgulamak gerekir ki 'Seyreltme' politikası her ne kadar da Türkiye'deki göçmen sorununa bir çare olmak amacı ile uygulamaya geçmiş olsa da Harvey'in (2013) neo-liberal kent politikaları çerçevesinde öne sürdüğü mülksüzleştirme kavramını hatırlatmaktadır. Dolayısıyla hem gerçekleşen saldırılar hem de Suriyelilerin yerinden edilmelerine tekabül eden 'Seyreltme' uygulaması ile karşılaşan katılımcılarımızın Suriyeliler için makbul ve iyi bir kent olarak sundukları Ankara'ya yaklaşımlarının değişmesi kuvvetle muhtemeldir. Zira, katılımcılarımız nezdinde Ankara'yı Suriyeliler için iyi bir kent kılan güvenli olması, şiddet, ayrımcılık ve dışlanma süreçlerinin kıyasen daha hafif olması faktörlerinin 'Altındağ Olayları' ile birlikte tamamen ortadan kalktığını görmekteyiz. Bu arka plan doğrultusunda yukarıdaki her üç alıntıda da görüldüğü üzere katılımcılarımızın en azından olaylar öncesi Ankara'daki yaşama deneyimlerinde diğer kentlere göre toplumsal uyum ve kabulün yüksek olduğunu görmekteyiz. Ankara'nın Suriyeliler için bu çekici faktörüne karşın katılımcılarımızın bir dezavantaj olarak değerlendirdikleri ikinci özeliği ise iş fırsatlarının kısıtlı ve zor olmasıdır. Tüm katılımcılarımızın deneyiminde görüldüğü gibi kendi içinde işsizliği ve istikrarsızlığı barındıran bu özelliğin zorunlu göç sonrası tezahür bulan erkeklik hallerinin oluşmasında temel bir rol oynadığının altı çizilmelidir. Buna ilaveten vurgulamak gerekir ki katılımcılarımız ait oldukları sınıfsal ve hukuki aidiyetlerinin bir gereği olarak ancak kayıt dışı işlerde vasıfsız işçi olarak çalışabilmektedirler. Bu doğrultuda hem Önder Mahallesi'nin çalışma dinamikleri hem de katılımcılarımızın kayıt dışı ve istikrarsız bir biçimde çalıştıkları sektörlere bakıldığında, mahallenin Suriyeleşmesinde rol oynayan Siteler mobilya sanayisi başta olmak üzere,

²⁶ <https://www.dw.com/tr/alt%C4%B1nda%C4%9Fda-neler-ya%C5%9Fand%C4%B1/a-58849186> (Erişim tarihi: 26.04.2021)

²⁷ <https://www.diken.com.tr/icisleri-suriyelilere-seyreltme-uygulamasini-tum-illere-yayacak/> (Erişim tarihi: 26.04.2021)

²⁸ <https://www.dw.com/tr/alt%C4%B1nda%C4%9Fda-suriyelilerin-ev-ve-i%C5%9Fyerlerine-sald%C4%B1r%C4%B1/a-58836336> (Erişim tarihi: 28.04.2021)

inşaat, hurdacılık vb. işlerde çalışabildikleri gözlemlenmiştir. (Savran, Sat, 2019: 298). Fakat, bu çalışma alanları ve şartları Suriyelilerin yaşadığı diğer sanayi kentlerine göre yetersiz ve istikrarsızdır. Örneğin, Ankara’da kimi zaman kaynakçılık yapan kimi zaman Sitelerde kayıt dışı işçi olarak çalışan bir görüşmeci, Suriyelilerin çalışması açısından İstanbul ve Gaziantep kentlerini tercih ettiğini ve hatta kimi zaman kısa bir süreliğine oralara giderek çalıştığını ifade etmiştir.

Toparlayacak olursak, görüşmecilerimiz bir taraftan Ankara’nın çok kimlikli ve heterojen bir toplumsal yapıya sahip olması sebebiyle Suriyelilerin daha az dışlanması açısından daha yaşanabilir bir kent olduğunu vurgularken, diğer taraftan kayıt dışı çalışma imkânlarının kısıtlı ve şartların zor olmasından dolayı süreklilik arz eden bir işsizlik ve gelir istikrarsızlığı ile karşılaştıklarının da altını çizmişlerdir. Fakat, yukarıda da öne sürüldüğü üzere, katılımcılarımızın Ankara ile ilgili olumlu değerlendirmelerinin ‘Altındağ Olayları’ sonrasında değişmiş olabileceği düşünülmektedir.

5.4.2. “Korku”, “Çaresizlik” ve “Gelecek Kaygısı” Kısacasında ‘Aciz Erkeklik’ Halleri

Toplumsal cinsiyet ilişkilerini oluşturan yapılar farklılaşan zaman, mekân ve olaylar ile dönüşüme uğrayabilmektedirler. Bu değişimlerin kaynağı hem sınıf, teknoloji, siyaset, doğal afetler, savaş vb. gibi olgular hem de toplumsal cinsiyetin kendi iç dinamikleri olabilmektedir (Connell, 2019: 157). Bu dönüşümler erkeklerin üstün ve güç sahibi olduğu ataerkil rejimde geleneksel erkekliğin kırılmasına neden olabilir. Çünkü erkekliğin inşa edildiği ve iş birliği içinde olduğu toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal yapılar sarsılmaya başladığında erkekliğin kendini yeniden üretebilme imkanları sınırlanır ki bu da erkeklik krizlerini tetiklemektedir. Bu ilişkisellik katılımcıların deneyimlerinde de gözlemlenmektedir. Savaş öncesi deneyimledikleri erkekliğin savaş ile çözülmeye başlaması katılımcıların farklı erkeklik deneyimleri yaşamalarının önünü açmıştır. Bu doğrultuda, bir iç savaşın katastrofik etkileri altında “korku”, “endişe”, “çaresizlik” ve “gelecek kaygısı” kısacasında kendilerinden bekleneni yerine getirmek bağlamında acizleşmiş bir erkeklik deneyiminin olduğu saptanmıştır. Çünkü ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninde erkeklik güçlü, akıllı, aktif, kahraman, çatışabilen, koruyan, doyuran, korkmayan vb. değerler üzerinden tanımlanmaktadır (Avşar, 2017). Bu noktada katılımcılarımızın kendileri ve aileleri için korku ve endişe duymaları, kendilerini çaresiz hissetmeleri ve yoğun bir şekilde gelecek kaygısı taşımaları baskın olan bu erkeklik

imgesine ters düşmektedir. Bu doğrultuda, Connell'ın vurguladığı gibi farklı pratikler tertibatı olan erkeklik kültüre özgü olarak inşa edilip yeniden üretilmektedir (Connell, 2019). Buna istinaden “korku”, “endişe”, “çaresizlik” ve “gelecek kaygısı” gibi duyguların hangi erkeklik yapısı tarafından deneyimlendiği sorusu önem taşımaktadır. Dolayısıyla, katılımcıların yaşadıkları bu deneyimi anlamak için öncelikli olarak ‘Suriyeli erkek’ olmanın ne anlama geldiğini aydınlatmaya çalışmak önemlidir.

5.4.2.1. ‘Gerçek Suriyeli Erkek’ Kimdir?

İlk olarak belirtmek gerekir ki Ortadoğu’daki hâkim erkeklik yapısı İslami değerlere dayanmaktadır. Kutsal olarak kabul edilen bu değerler gelenek, örf, adet vb. kültürel öğeler vasıtası ile erkeklerin iktidar konumunu pekiştirmektedir (İlkkaracan, 2018). Bu iktidar pekişmesi ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirmektedir. Kadınların kamusal alandan daha sert bir biçimde dışlanmaları, hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmaları, cinselliklerinin ve bedenlerinin İslami değerler doğrultusunda tahakküm altına alınması, cinsiyetçi işgücü piyasasında yer bulamamaları ve her karar mekanizmasında ‘erkelerine’ tabi kılınmaları var olan eşitsizliklere örnektir. Ataerkillik ve İslam’ın iş birliğinden doğan bu eşitsizlik hali dindar muhafazakâr olarak tanımlayabileceğimiz ‘Suriyeli Erkeklik’ yapısında da göze çarpmaktadır. Katılımcıların toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında çizdikleri tasvirin İslami değerler çerçevesinde şekillenmiş olması da buna işaret etmektedir. Bu doğrultuda, katılımcılar Suriyeli erkekte bulunması gereken karakteristikleri öncelikli olarak baba veya evin reisi olma konumları ile tanımlamışlardır: “Suriyeli erkek evlenir, çocukları olur ve ailesi için mücadele eder ve her hâlükârda ailesine bakar”, “Eşini dışarıda çalıştırmaz ve alışverişe göndermez, namusunu korur”, “Ailesini ve onun itibarını korur ve böylece ailesine örnek olur.”, “Ailesi tarafından saygı görür ve son sözü söyler”. Toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde birer iktidar söylemi olarak karşımıza çıkan bu tanımlamalarda, Suriyeli erkek olmanın inşa ve yeniden üretim süreçlerinde ailenin merkezi konumuna yapılan vurguyu açık bir biçimde görmektediriz. Suriye’nin toplumsal ve kültürel yapısı içinde erkeklik inşasında erkek çocukların erken yaşta evlenip çocuk sahibi olması ve ailelerinin geçimlerini ve güvenliklerini her koşulda sağlayarak saygınlığı kazanması en önemli öğelerden birisidir. Toplumun erkeğe evlendikten sonra ismi ile değil soy ismi ile hitap etmeye başlaması bu saygınlığın kazanıldığının işaretidir (Krabbe, 2017: 33). Bu hitap değişimi ‘sen artık saygın bir Suriyeli erkek oldun’ mesajını vererek erkeklik inşasında önemli bir evrenin kat edildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, Suriye’nin toplumsal ve

kültürel yapısı içerisinde İslami öğretiler doğrultusunda aile kurumunu inşa etmek ve o kurumu en iyi şekilde ayakta tutabilmek ‘Suriyeli erkek’ olabilmenin temel yapıtaşlarındandır.

5.4.2.2. Savaş: ‘Suriyeli Erkek’in ‘Acizleşmesi’

Savaş ve çatışma koşulları, erkekliğin inşa edildiği toplumsal ilişkiler ve özellikle aile içi toplumsal cinsiyet ilişkilerini etkileyerek yeniden şekillenmesine yol açabilmektedir (Buckley-Zistel ve Krause, 2017, akt: Gren, 2018). Bu doğrultuda, ‘Suriyeli Erkek’ olabilmeyi bir değer olarak kabul eden katılımcılarımızın savaş koşulları içerisinde nasıl bir erkeklik deneyimi ve hali içinde oldukları sorusu önem kazanmaktadır. Zira katılımcıların ‘aciz erkeklik’ deneyimi tam olarak savaş koşullarının doğrudan etkisi ile oluşmaktadır. Bu bağlamda, katılımcıların ‘Aciz erkeklik’ deneyimi temel olarak üç gösterge üzerinden irdelenebilir. Birincisi, ailenin güvenliğini sağlamakla ilgili hissedilen derin korku ve çaresizliktir. İkincisi, erkekliği yeniden üreten ailenin geçimini sağlamakla ilişkili rollerde yaşanan kayıptır. Üçüncüsü ise bu kırılmaların bir sonucu olarak erkekliğin kendi içinde bir sorgulama sürecini doğurmasıdır.

Savaş ve çatışma koşulları bir taraftan ekonomik ve toplumsal yapıları, diğer taraftan erkeklik mekanizmalarını derinden sarsmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere “Suriyeli erkek” olmanın en temel özelliği ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Fakat ailelerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda kendilerini tek sorumlu gören katılımcılar savaşın getirdiği vahşet ve şiddet nedeniyle bu ihtiyaçları karşılayamadıklarında diğerlerine karşı hala güçlü görünmeye çalışsalar bile kendi içlerinde çaresizlik ve acizlikleri ile yüzleşme yaşamakta ve erkekliklerini sorgulamaktadırlar. Bu bağlamda, aciz erkeklik hallerini ortaya çıkaran süreçlerin başında “bir erkek olarak” ailenin güvenliğini sağlayamama sonucunda hissedilen korku, vahşet ve çaresizlik gelmektedir. Erkeklerin hissettiği ve deneyimledikleri zayıflık, acizlik, güçsüzlük, korku ve ağlama gibi duygular ataerkil toplumsal yapı tarafından erkekler ile değil ‘kadınlar’ ile özdeşleştirilmektedir (Kimmel, Hearn ve Connell, 2005). Dolayısıyla, savaş şartlarında oluşan bu duygular erkeklik dinamiklerine ciddi darbeler vurarak ‘erkek olabilmeyi’ meşakkatli ve daha kırılgan bir zemine taşımaktadır.

“...Yaşadığımız şeyler çok zordu, ölümle burun burunaydık, güven yoktu korku vardı, ailenin babası olarak benim de elimden bir şey gelmiyordu, çaresizdim.” (Vahab, yaş 43)

Katılımcıların deneyimi doğrultusunda erkekliğin acizleşmesine yol açan temel süreçlerden bir diğeri evin geçimini sağlayamamadır. Bu bağlamda, katılımcıların çatışmalardan dolayı evden çıkıp çocuklarının karnını doyuracak kadar para kazanmaları veya bir şekilde eve ekmek getirmeleri mümkün olmamıştır.

“...Savaş olduğu için evde bir sürü ihtiyacımız vardı ama ben onları getiremiyordum. Evde ekmek ve yiyecek gibi ihtiyaçlar vardı ama onları bile alamıyordum çünkü güvenli bir bölgede değildik biz. Bu koşullarda çocuklarımın geleceğini düşündüm ve elimden bir şey gelmiyordu ve orada kendimi zayıf ve güçsüz hissettim. Ailemin ve çocuklarımın ihtiyaçları söz konusuydu ve ben bunları karşılayamıyordum, bu durumlar beni ağlama noktasına getiriyordu.” (Omar, yaş 25)

“Savaş koşullarında bir erkek olarak deneyimlediğim şey ailemle ilgili korku hissinin olmasıydı, onların başına bir şey gelmesin diye çok korkuyordum... Ben o vahşet içinde tek derdim ailemi korumaktı, ama savaştan dolayı evde bir ekmek bulamadığımda ve eve yiyecek getiremediğimde canım acıyordu, bu benim içimde başlı başına bir yangındır. Erkek olarak çocuklarım aç kaldığı zaman ciğerim yanıyor, kalbim sıkışıyor nasıl aç kalırlar diye, bu benim içimdeki en büyük yangın, çok zoruma gidiyor bu, tek derdim onları koruyabilmektir” (Enwar, yaş 43).

Katılımcıların savaş sürecindeki erkeklik deneyimini ‘ciğerlerini yakacak’ kadar etkileyen ailelerine karşı temel sorumlulukları olan koruyamama ve doyuramamanın iç içe geçmiş olmasıdır. Dolayısıyla, buradaki katılımcılar gibi birçok katılımcı “Bir erkek ailesini koruyamıyor ve karınlarını doyuramıyor ise o zaman erkek midir?” sorusunu kendilerine sormuşlardır. Bu sorgulamalar ise kendilerini yeterince güçlü görmemelerine yol açmıştır. Katılımcılar yaşadıkları bu çelişkileri olabildikçe dışarıya yansıtmadan iç hesaplaşmalar yapmaktadırlar. Özellikle yaşadıkları bu acizlik duygusunu aile üyeleri ile

paylaşmamakta ve başarısız olarak görülmek istememektedirler. Nitekim olağanüstü yaşam şartlarını simgeleyen savaş ortamlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında dönüşüm ve değişime uygun bir yapısı olan erkekliklerin travmatik kırılmalar deneyimledikleri gözlemlenmektedir. Somutlaştıracak olursak, dindar muhafazakâr ve aynı zamanda ataerkil değerlerin kutsandığı bir toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı içerisinde sosyalleşen erkeklerin açık bir şekilde “kendimi zayıf ve güçsüz hissettim...bu durumlar beni ağlama noktasına getiriyordu.” veya “ailenin babası olarak...çaresizdim.” veya “Erkek olarak... ciğerim yanıyor, kalbim sıkışıyor...içimdeki en büyük yangın” gibi anlatıları ifade etmeleri acizleşmenin göstergesidir. Fakat belirtmek gerekir ki katılımcılar erkekliklerinin kırılma süreciyle yüzleşme konusunda zorluk yaşadıklarından dolayı, birkaç katılımcı hariç, katılımcıların çoğunluğu deneyimleri paylaşma konusunda görüşmenin başında direnç gösterip görüşmenin akışı içinde deneyimlerini daha derinlikli paylaşmışlardır. Birçok katılımcının sergilediği bu tutum acizleşmiş erkekliklerini koruma altına alma çabalarına işaret etmekte.

Kısaca, savaş ortamının erkeklik dinamikleri üzerinde tahrip edici etkileri sonucu oluşan aciz erkeklik deneyimlerinin hangi bağlam ve ilişkisellik içerisinde ortaya çıktığı irdelenmiştir. Krizli bir erkeklik deneyimi içinde olan Suriyeli erkeklerin kronolojik olarak akabinde yaşadığı risk dolu bir zorunlu göç ve bu sürecin bir gerekliliği olarak başka bir ülkede göçmen statüsü ile yeni yaşam koşulları altında hayatını devam etme süreçleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda, ikinci bölümde zorunlu göç ve göçmenlik olgularının erkeklik dinamikleri üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

5.4.3. Zorunlu Göç ve Kayıtsız Çalışma Koşulları: Erkeklik Krizinin Pekişmesi

Göç olgusu her şeyden önce hem bir yer değişimini ve hem de yeni bir toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıya yerleşmeyi ifade ettiğinden dolayı kendi içinde yeniliklere gebe olması ile yoğun belirsizlikler içermektedir. Fakat bu araştırma kapsamında Suriyeli erkeklerin deneyimledikleri göç süreci şiddet, zulüm, yoksulluk, savaş vb. olumsuz olaylar sonucu zorunlu koşullarda gerçekleşmiş olması sözü edilen belirsizliğin derinleşmesi ile beraber mutlak yoksulluk, dışlama, ayrımcılık, kötü muamele, fiziki yaralanma vb. süreçlerin daha ağır yaşanmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda, savaştan dolayı zaten acizleşmiş bir erkeklik deneyiminin zorunlu göç sürecinde ne hallere büründüğünü irdelenmek aydınlatıcı olacaktır.

5.4.3.1. Kaybetmiş Erkeklikler

Katılımcıların deneyimleri bağlamında zorunlu göç sürecinin erkeklik dinamikleri açısından oluşturduğu kırılmaları üç temel deneyim açısından okumak mümkündür. İlk göç yolu üzerinde çatışma şartları hâkim olduğundan ölüm tehlikesi, silahlı gruplar tarafından alıkonulma, fiziki yaralanma, insan kaçakçılarının inisiyatifine kalmak vb. risklerin varlığıdır. Bu riskler katılımcıların ailelerine karşı önceden deneyimledikleri acizlik halini daha da derinleştirmiştir. Zira, ‘ailelerinin birliğinden’ sorumlu olan katılımcılar zorunlu göç sürecinin riskleri ve vahşetine karşı bir koruma ve güç mekanizması geliştirmekten aciz olduklarını göstermişlerdir. Katılımcılar bu süreç içerisinde ailelerinin dağılmasından ciddi endişe duyup bu anlamda çok kez kendilerini çaresiz ve tehdit altında hissetmişlerdir. Birçok katılımcının ortak deneyimi olan bu çaresizliği iki katılımcımız şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Çok zorlandık, çocuğum varillerle yaralandı, çok zor hastaneye yetiştirebildik, iki oğlum başka bölgede kaldı biz başka bölgede, ölümü gözümüzle gördük, ailem dağıldı, toparlayamıyordum, laf dinlememeye başladılar, zaten her şeyimizi kaybetmiştik, bir kuruş param da kalmamıştı” (Sayid, yaş 51)

“...halka karşı katliamlar vardı, korkunç bir süreçti, mesela Rus uçakları biz Türkiye’ye gelirken bombalar yağdırdı, ben çocuklarımla başka bölgede kaldık, eşim kuşatma altında kaldı, kontrol elimden çıkmıştı, ne yapacağımı bilmiyordum...” (Abdollah, yaş 28)

Genel olarak bakıldığında, katılımcıların savaş ile beraber kaybetmeye başladıkları ‘Suriyeli erkek’ özelliklerinin zorunlu göç sürecinin güvensizlik ve riskleriyle daha da kırılganlaştığını görmekteyiz²⁹. Bu bağlamda, katılımcıların zorunlu göç sürecinde erkekliklerinde çözümler yaşandığını gösteren ikinci ortak deneyimleri ise “kontrolü kaybetmişim” söylemidir. Burada vurgulanan ‘kontrol’ kavramı doğrudan eril iktidar ile ilişkilidir. Yani ataerkil düzende erkeklerin avantajlı ve üstün konumları aynı zamanda kontrol ve denetim mekanizmalarını da içermektedir (Thompson, Pleck ve Ferrera, 1992).

²⁹ Bu genel tasvire karşı belirtmek gerekir ki katılımcıların kısıtlı bir bölümünün göç sürecinde pek sıcak bir çatışmaya rastlamamalarından ve aynı zamanda Türkiye’nin açık kapı politikası uyguladığı dönemde göç etmelerinden dolayı deneyimledikleri şiddet ve risklerin boyutu kıyasen daha az olmuştur.

Bu iktidar ilişkisi erkeğe diğer tüm aile fertleri üzerinde bir kontrol gücü tanımaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki bu mekanizma aynı zamanda başarılı ve başarısız erkekliğin bir ölçüsüdür. Bu bağlamda, katılımcıların sert çatışma koşullarında gerçekleşen göç süreci, aile içinde bir otorite kaybına da yol açmıştır. Örneğin, 51 yaşında olan katılımcımız bu otorite kaybını “...laf dinlememeye başladılar” ifadesi ile açıklamıştır. Dolayısıyla, bu süreçte eril iktidarlarının temel bileşenlerinden olan kontrol ve denetim mekanizmalarının çözülmesi ile karşılaşmışlardır. Bu doğrultuda, zorunlu göç sürecinin erkeklik krizine neden olduğunu gösteren son kırılma noktası ise katılımcıların “her şeyimi kaybettim” veya “her şeyimi arkada bıraktım” düşüncesini derin bir üzüntü ile öne sürmeleridir. Bu erkeklik deneyimi iki açıdan önem arz etmekte. Birincisi, erkekliğin temel yeniden üretim mekanizması olan maddi kaynakların kaybedilmesidir. Suriye’de kendilerinden beklenen maddi sorumlulukları bir şekilde karşılayabildiklerini öne süren katılımcılar savaş ve zorunlu göç ile beraber neredeyse tüm maddi kaynaklarını tükettiklerini ifade etmişler. Fakat belirtmek gerekir ki burada vurgulanan “Her şeyimi kaybettim” söylemi sadece maddi kayıpları içermemektedir. Dolayısıyla, bu erkeklik deneyiminin ikinci boyutu erkekliğin inşa süreçlerini de içeren Suriye’deki toplumsal ve kültürel ilişkilerin de arkada bırakılarak kaybına işaret etmektedir. Üzüntü ve hasret duyguları içerisinde ifade edilen ve aynı zamanda erkeklik dinamikleri açısından hayati öneme sahip bu kayıplar aslında ‘kaybetmiş erkekliğin’ geleceğe dair derin bir belirsizlik, savunmasızlık ve çaresizlik içinde olması ile ilişkilidir. Başka bir ifade ile erkekliklerini ayakta tutan tüm araç ve ilişkileri kaybetmiş katılımcılar, göç sonrasında yerleşecekleri ve dilini ve kültürünü bilmedikleri yeni yapıda “Aileme nasıl bakacağım?” “İş bulacak mıyım? Onları nasıl koruyacağım?” vb. endişeleri taşımaktadırlar. Bu endişeler aslında kaybedilmiş erkekliğin yeniden kazanılıp kazanılmayacağı korkusunu da kendinde barındırmakta. Bunlara ek olarak geleneksel erkeklik imgesi kaybetmek ile değil başarı, güç vb. değerler ile özdeşleştirilmektedir. Dolayısıyla ‘kaybettim’ ifadesinin kendisi aslında bir erkeklik sorgulamasını da içermektedir.

5.4.3.2. Ekonomik, Toplumsal ve Hukuksal Dışlanma: ‘Başarısız Erkeklikler’

Göç süreci özünde bir başka coğrafyada yeni toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılar içerisinde yaşamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, savaş ve zorunlu göç süreciyle acizleşen ve güçsüzleşen erkeklik hallerinin gelinen ülkenin yaşam koşullarında nasıl bir hale büründüğünü anlamak önemlidir. Bu bağlamda, oldukça kırılmalı ‘Suriyeli Erkek’ yapısının bir taraftan ‘Geçici Koruma’ statüsünün yarattığı hukuki, toplumsal ve

ekonomik sınırlılıklar ve diğer taraftan Türkiye toplumsal yapısı içerisinde ‘Suriyeli mülteci’ söyleminin ortaya çıkardığı damgalanma, dışlanma ve ayrımcılık süreçleri ile karşılaştığı görülmektedir. Yeni sınıfsal, hukuksal, mekânsal ve siyasal yapılarda şekillenen bu karşılaşmalar katılımcıların başarısız bir erkeklik deneyimlemesine yol açmıştır. Erkeklik krizinin bir göstergesi olan başarısız erkeklik deneyimi hem aile ilişkilerinde hem de toplumsal yapıda tezahür etmektedir. Nitekim ilk olarak geleneksel toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü içerisinde erkekliğin temelini oluşturan evin dışında çalışarak ailenin geçimini sağlamak rolünün hukuki ve ekonomik kurumlarca nasıl kısıtlandığı ele alınacaktır. Bu doğrultuda, Geçici Koruma statüsüne sahip Suriyelilerin hukuki anlamda çalışma haklarının nasıl olduğu ve buna karşın çalışma ilişkilerinin gerçeklikte nasıl cereyan ettiğine bakılmalıdır.

5.4.3.3. “Eşim kızıyor, iş bul diyor, ama iş yok ki”

Suriye’den Türkiye’ye yoğun bir şekilde gerçekleşen göç ile birlikte Suriyeli göçmenlere yönelik çalışma hakları bağlamında yeni hukuki düzenlemeler yapılmıştır. 22 Ekim 2014’te “Geçici Koruma Yönetmeliği” çerçevesinde yapılan düzenleme ile geçici koruma kimliğine sahip Suriyeliler, İç İşleri Bakanlığı’nın belirlediği sektörlerde çalışma izni başvurusunda bulunma hakkını kazanmışlardır (Erdoğan, 2018: 84). Fakat piyasadaki hâkim çalışma ilişkilerine ve uygulamalara bakıldığında Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun kayıtsız ve güvencesiz işlerde ve zor koşullarda çalışmakta oldukları sıklıkla görülmektedir. Kayıtsız işçi olarak emeklerini satarak geçimini sağlayan Suriyeliler aynı zamanda göçmen olmaları nedeniyle piyasa tarafından ucuz işgücü olarak değerlendirilmektedirler (Saraçoğlu ve Belanger, 2019). Dolayısıyla, işverenler herhangi bir hukuki yükümlülük almadan piyasanın ücretlendirmesinin çok altında çalışmaya muhtaç ucuz işgücü ordusunu çalıştırmayı tercih etmektedirler. Buna karşın ekonomik kaynakları olan ve eğitim seviyesi daha yüksek bazı Suriyeli beyaz yakalı çalışanlar ise çalışma izni çıkarıp yasal olarak çalışabildikleri için diğer gruba göre daha avantajlı bir konuma sahiptirler. Fakat, bu araştırmaya katılan Suriyeli erkekler hem yabancı ve derin yoksulluk içinde olmaları hem de genellikle fiziki emekleri dışında piyasaya sunabildikleri başka bir ‘ayırt edici özellikleri’ olmadığından çalışma izni alabilmenin kendileri için çok uzak bir ihtimal olduğunu belirtmişlerdir. Bu dezavantajlı olma hali katılımcıları kayıtsız ve güvencesiz çalışma ilişkilerinin hâkim olduğu kayıt dışı işlere mahkûm etmiştir. Bu doğrultuda, çalışma ilişkilerinin hiyerarşik yapısında en altta konumlanan ve sömürüye dayalı kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalan katılımcıların karşılaştıkları önemli

güçlükler mevcuttur. Bunlardan birincisi, işverenlerin düzenli veya hiç ödeme yapmamalarından dolayı emeklerinin karşılıklarını alamamalarıdır. Herhangi bir hukuki güvencenin yoksunluğu ise haklarını arama ihtimallerini yok etmektedir. İkincisi, genel olarak enformel sektörün içinde yer alan kayıt dışı işlerin çoğunluğunda süreklilik mevcut değildir. Daha çok günlük yevmiye usulü bu işlerde çalışıldığı için katılımcılar sürekli iş aramak zorundadırlar ve sıklıkla işsiz kalmaktadırlar. Üçüncüsü ise emek piyasasında hiyerarşik bir yapılanma söz konusu olduğundan genelde göçmen işçiler bu eşitsiz yapının en altında yer almaktadırlar. Bundan dolayı, katılımcılar uzun ve zor çalışma şartlarına rağmen en düşük ücretlendirilmeye ve kötü muameleye tabi tutulmaktadırlar. Bu çerçevede hem hukuki ilişkiler hem de çalışma ilişkileri bağlamında tezahür eden tüm bu sınırlılıklar, “her şeyimi kaybettim” noktasında olan ve erkekliklerinde ciddi çatlaklar ve başarısızlıklar deneyimleyen Suriyeli erkeklerin eril iktidarlarını yeniden üretme olasılığını oldukça sınırlandırmıştır. Ortaya çıkan tüm bu sınırlılıklar ‘Suriyeli Erkek’ veya ‘aile reisi’ tasvirinin sarsılmaya başladığı önemli ve temel süreçlerden birisidir. Bu durum Suriyeliler başta olmak üzere zorunlu göçü yaşayan farklı göçmen grupların erkeklik deneyimlerinde sıklıkla gözlemlenmektedir. Örneğin, zorunlu bir göç sonucu Lübnan’a, Mısır’a veya Hollanda’ya yerleşen Suriyeli erkeklerin ekonomik ve toplumsal kaynaklara erişimlerinin sınırlanması ile geleneksel erkekliklerinde dönüşümlere uğradıkları farklı çalışmalar tarafından saptanmıştır (Krabbe, 2017; Suerbaum, 2018; Tuzi, 2018). Ayrıca, Türkiye’de yaşayan örneğin İranlı, Iraklı, Afganistanlı vd. sığınmacıların da zorunlu göç sonrası şekillenen işsizlik, rol kaybı ve kayıtsızlık koşulları ile beraber erkeklik kimliklerinde krizler deneyimledikleri görülmüştür (Çarpar ve Göktuna Yaylacı, 2021). Bu bağlamda, Geçici Koruma statüsü ile Ankara’da yaşayan Suriyeli erkeklerin kendilerinden beklenen en temel sorumluluklarını istikrarsız ve güvencesiz çalışma koşullarından dolayı yerine getirememeleri sonucu deneyimledikleri statü kaybı ve başarısız erkeklik halini, 57 yaşındaki katılımcımız ve eşinin ifadeleri üzerinden irdelemek aydınlatıcı olacaktır.

“Suriye’deyken hayatımın bir düzeni vardı, işim gücüm vardı, buraya geldikten sonra her şey tepetaklak oldu, zor oldu. Çok kötü etkilendim, Suriye’de hayat kolaydı benim için, aileme bakabiliyordum, kalıpcılık yapıyordum. Buraya geldikten sonra sorun oldu hep, mesela bir kişiyle tanıştım, onunla Aksaray’a gittik kalıpcılık işi vardı, işi yaptıktan sonra 3320 lira hakkımı yedi adam. İş yok zaten, çalıştığında da hakkını yiyorlar, nerde çalışırsan yiyorlar hakkını. En son ben baktım

olmuyor, kendime bir iş buldum hurdacılığa başladım, sabahın 3'ü işe gidiyorum, 11'de malzemeleri bırakıp kafamı yastığa koyup uyuyorum. Günlük ancak 50 lira kazanabiliyorum. Zaten hurdacılık işinden bu kadar kazanılabilir, kalıpcılık işi gibi değil. Bunu yapınca da her gün 15 kilometre yürümek zorundayım. Mesela şimdi iş yok, en son polis 2-3 kere beni yakalayıp eve getirdi, çalışma dedi. İş bulamadım evde oturuyorum yani, eşim kızıyor iş bul diyor ama iş yok ki, çocuğum işe çıkıyor bazen benim yerime ne yapayım ben?" (Mohammad, yaş 57)

Zorunlu göç sonrası içinde bulundukları hukuki ve ekonomik şartların doğrudan etkisiyle katılımcılar erkekliklerini yeniden inşa etme noktasında bir kriz yaşamaktadırlar. Bu erkeklik krizinin ilk tezahürü Suriye'deki erkeklik deneyimi ile Türkiye'deki erkeklik deneyiminin katılımcılar tarafından karşılaştırılmasıdır. Tüm katılımcılarımızın ifadelerinde kendini gösteren bu karşılaştırma hali açık bir şekilde yeni yaşam koşullarında erkekliğin yeniden üretildiği alan ve olasılıkların ciddi bir biçimde sınırlandığını göstermektedir. Farklı katılımcılar karşılaştıkları sınırlamalar sonucu deneyimledikleri başarısız erkekliği Türkiye ile Suriye karşılaştırması üzerinden şu şekilde ifade etmişlerdir: "Suriye'de bir şekilde iş buluyordum, ailemin ihtiyaçlarını karşılayabiliyordum, burası öyle değil..." (Hamid, yaş 32), "...erkeklik kahrı işte, burada (Türkiye'de) erkek olarak hiçbir şey yapmıyorsun. Elinden geleni yapıyorsun ama hep eksik kalıyorsun ailene karşı" (Abdollah, yaş 28). Katılımcılar Suriye'deki ataerkil ilişkiler bağlamında gelişen toplumsal cinsiyet düzenine uygun olarak erkeklerden beklenen iş ve güç sahibi olma ve özellikle ailelerine bakma sorumluluklarını yerine getirmektedirler. Fakat Türkiye'de ise bu temel sorumluluklarını gerçekleştirme konusunda yaşadıkları kısıtlama ve sınırlamalardan dolayı erkeklik pratiklerini devam ettirme konusunda başarısızlık ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca, Mohammad'ın deneyiminde görüldüğü üzere bu başarısızlık hali katılımcıların geleneksel erkek imgelerini de zedelemiştir. Yani, Suriye'deki hegemonik erkeklik bağlamında aileleri tarafından hakkını arayan, güçlü ve maddi güce sahip olması beklenen erkekler Türkiye'de hukuki güvencelerinin olmaması ve kayıtsız çalışmak zorunda kaldıkları için haklarını alamamaları sonucunda toplumsal alanda erkekliklerini inşa edemeyen güçsüz ve kırılgan bir erkeklik imgesi yaratmaktadırlar. Bu başarısız erkeklik deneyimi erkeklerin erkekliklerini sorgulamasına neden olmakla kalmayıp bunun aile fertleri tarafından da hissedildiği ve gözlemlendiğini vurgulamak gerekmektedir. Erkekler ne kadar saklamaya

alışsalar da aile üyeleri erkeklerin yaşadıkları çatışmaların farkındadırlar. Erkekliğin kaybı şeklinde cereyan eden bu süreci somutlaştırabilmemiz adına kendi istekleri üzerine görüşmeye kısmen katılım gösteren Mohammad'ın eşinin ifadelerine ve bu ifadelerin etkisi ile katılımcımızın görüşmede ağlama eyleminin üzerinde durulacaktır.

“Türkiye'ye geldikten sonra eşim çok değişti, daha hüzünlü oldu, ben fark ediyorum. O söylemiyor, belli etmemeye çalışıyor ama ben biliyorum. Evde oturunca çok üzülüyor, çok hassas oldu. Bir olay olsun hemen ağlıyor” (Zhina, yaş 56)

Travmatik zorunlu göç süreçlerinin erkeklikler üzerinde tahrip edici ve dönüştürücü etkiler bıraktığı bilinmektedir. Erkekliğin temel ön şartlarından sayılan süreklilik arz eden bir işte çalışarak ailenin maddi geçimini sağlama pratiğinin sekteye uğraması erkekliklerde kimlik, saygınlık, erkek olma hislerinin kaybına yol açmaktadır (Donaldson ve Howson, 2009). Bu çerçevede, her şeyden önce vurgulamak gerekir ki Mohammad'ın çaresizliğini ağlamak yolu ile göstereceği bir görüşmeye eşinin de katılmasını istemesinin kendisi sürecin dönüştürücü etkisini ve bir erkeklik kaybının olduğunu bize göstermektedir. Buna ek olarak, erkek evin dışında gerçekleşen erkeklik inşası savaşının ister ücretini alamaması ister işsiz kalıp gelir elde edememesi suretiyle mağlubudur. Bu başarısızlık halinin erkeklik üzerinde kırııcı ve dönüştürücü etkilerini katılımcımızın eşi Zhina hüzünlü olma, hassaslaşma, ağlama ve üzüntü gibi duygular üzerinden tarif etmiştir. Bir erkeklik kaybına işaret eden bu duygu ve hislerin beyanı üzerine Mohammad'ın görüşmede ağlamış olması sözü edilen kaybın boyutlarını ortaya çıkarmakta. Bu tartışmaya dair bir diğer aydınlatıcı saha gözlemi ise katılımcımızın ağlaması ile oluşan zayıf erkek tablosunu fark eden eşinin hemen duruma müdahale ederek korumacı bir tavır ile ‘bu durumdan o sorumlu değil, ne yapsın iş yok, vatanımızdan olduk’ şeklinde çıkış yapıp katılımcımızın yaşadığı konum kaybını hafifletmeye ve meşrulaştırmaya çalışmasıdır. Bu tasvir bir taraftan katılımcıların geleneksel erkeklik özelliklerinden deneyimledikleri erkeklik krizi neticesinde uzaklaştıklarını gösterirken, diğer taraftan deneyimledikleri kırılmanın hem kendileri ve hem de aile üyeleri tarafından gözlemlemekte olduğuna işaret etmektedir³⁰.

³⁰ Bu çalışmanın sınırlılığından dolayı kendi talepleri doğrultusunda araştırmaya katılan tek bir kadın katılımcısı vardır. Dolayısıyla erkeklik krizinin aile fertleri tarafından nasıl gözlemlendiğini tasvir edebilmek için tek kadın katılımcımızın ifadelerine yer verilmiştir. Buna ek olarak belirtmek gerekir ki 4. Kısımda

5.4.3.4. “Ben işsizim, oğlum benim yerime çalışıyor”

Emek piyasasında değersiz ve ucuz işgücü olarak yer alma fırsatlarının bile istikrarsız olması ile şekillenen yaygın işsizlik koşullarının ortaya çıkardığı başarısız erkek tasvirinin bir diğer önemli göstergesi, evin maddi geçimini sağlama rolünde dönüşümün gerçekleşmesidir. Bu doğrultuda, yeni yaşam şartlarında tezahür eden işsizlik, ekonomik ve toplumsal dışlanma ve bunların bir ürünü olarak derin yoksulluk hali Suriyeli çocuk işçiler olgusunu ortaya çıkarmıştır. Zorunlu göç sonrası yoksul Suriyeli ailelerde babanın işsiz kalması ile özellikle oğlan çocukların ve kısmen kadınların çalışmaya başlamaları³¹, erkeğin aile içindeki baba konumunu koruyan ve iktidarını sürdürebilmesini sağlayan ailenin geçim kaynağı olma rolünün kaybına yol açmıştır. İşsizlikten kaynaklı oluşan bu rol değişiminde erkeklerin hukuki olarak çalışma izinlerinin olmamasıyla beraber yaş ve dil öğrenme becerilerinin sınırlı olmasının da önemli bir rol oynadığının altı da çizilmelidir. Zira, dil öğrenme becerileri daha yüksek olan ve yetişkinlere göre daha düşük ücretlere çalıştırılabilecek olan göçmen çocuklar işgücü piyasasında daha kolay yer alabilmektedirler. Bu durum ise, ataerkil düzen içerisinde tarif edilen toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü sekteye uğratarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinde dönüşüm yaratarak aile içerisindeki baba olarak erkeğin iktidarını biraz daha sarsmaktadır. Dolayısıyla, ailenin maddi geçimini sağlama rolünde babalar ile çocuklar ve kimi zaman eşler arasında gerçekleşen dönüşümü işsizlik, rol değişimi ve başarısız erkeklik göstergeleri üzerinden irdelemek açıklayıcı olacaktır.

“Burada yaşam koşulları çok zor, arada zor koşullarda çalıştığımda bile masrafların sadece yarısını karşılayabiliyorum, aileme karşı mahcup oluyorum yani, bak mesela benim çocuğum 18 yaşına geliyor, çok zeki çocuk, ama ben onu okutamıyorum. Geçimimiz için çalışmak zorunda. Ahhhh Ahhhhh...”

(Ammar, yaş 47)

“... Suriye’de sadece ben çalışıyordum, tek başıma aileme bakabiliyordum. Ama Türkiye’de koşullar tamamen değişti, ben işsiz kaldım, bazen çalışabiliyorum ben, o yüzden 3 çocuğum (erkek) çalışıyor, yoksa geçinemeyiz burada...” (Naser, yaş 46)

aileleri ile bu süreci deneyimleyen bekar genç Suriyeli erkek ve kadınların bu anlamda deneyimine başvurulmuştur.

³¹ Katılımcılarımızın birçoğunun erkek çocukları ya çalışmaktadır ya da en az bir kere çalışmıştır. Fakat eşleri için aynı şey geçerli değildir. Katılımcılarımızın sadece üçünde çok zor durumların oluşması ile kısa dönem için eşlerinin çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla bu dönüşüm yaygın bir biçimde babalar ile oğlan çocukları arasında gerçekleşmektedir.

“... Zaten beş kuruş paramız olmadan geldik, Ankara’da iş pek bulunmuyor, bulunsa bile bir Türk işçiye göre çok daha az para alıyorsun, ailemim birçok ihtiyaçlarını gideremiyorum bu şekilde, yetmiyor yani... benim 2 çocuğum çalışıyor, çocuklarımın çalışmasını istemem ama geçinmemiz lazım, şartlar bu” (Shakour, yaş 48)

İstikrarsız ve kayıtsız çalışma koşullarının yarattığı ağır çalışma şartlarının ve özellikle sürekli deneyimlenen işsizlik halinin Ankara’da yaşayan Suriyeli erkeklerin sorumluluklarını ifa etmelerinin önünde bir engel teşkil ettiği görülmektedir. Bu engel ise ‘Suriyeli erkek’ olmanın temel yapıtaşlarından biri olan ailesine maddi ve manevi olarak bakan erkek görünümünün kayboluşuna neden olmaktadır. Ailelerin Suriye’den alışık oldukları geleneksel toplumsal cinsiyet iş bölümünün dönüşümü ile oluşan başarısız erkeklik deneyimini temel iki gösterge üzerinden irdelenebilir. Birincisi, katılımcıların işsiz kalmaları ile evde daha fazla zaman geçirmeleri ve önceden hiç yapmadıkları ev işlerine katkı sunmaya başlamalarıdır. Katılımcıların “bizde ev işlerini ve çocuk bakımını kadın yapar, hep böyleydi bu, erkek bulaşmaz bu işlere, kadının başka işi yok ki” (Ammar, yaş 47) şeklindeki hâkim cinsiyetlendirilmiş iş bölümü inançlarına rağmen Türkiye’de ev temizliği, çocukların bakımı, yemek yapma vb. ev içi emek süreçlerine kısmen dahil oldukları anlaşılmaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyet norm ve değerlerinin kırılmasına işaret eden bu değişim süreci farklı düzeylerde yaşansa da tüm katılımcılarımızın zorunlu göç sonrası erkeklik deneyiminde göze çarpmaktadır³². Bu bağlamda, bazı katılımcılar ‘Suriyeli erkek’ kimliğinde bir dönüşüme işaret eden bu erkeklik deneyiminin nedenleri arasında eşlerine ev sorumluluklarını layıkıyla yerine getirebilmeleri için uygun ve yeterli koşulları sağlamakta başarısız olduklarını belirtmişler. Katılımcıların aile ilişkilerinde deneyimledikleri rol kaybı ve yeterince baba olamamalarının yol açtığı ikinci gösterge erkeklik sorgulamalarının hem aile fertleri hem de erkekliğin kendi içinde tezahür etmesidir. Başarısız erkeklik deneyimi sonucu ortaya çıkan bu sorgulamalar kimi zaman mahcup olma ve yetersizlik duygularının hâkim olması ile ve kimi zaman çocuklarına maddi anlamda bağımlı olmanın otorite kırıcı etkisi şeklinde kendini göstermiştir. Katılımcıların mahcubiyet, yetersizlik ve maddi bağımlılık gibi duyguları içeren erkeklik deneyimleri bir başarısızlık, acziyet ve iktidar sarsılmasının ürünüdür. Bunlara ilaveten,

³² Katılımcıların zorunlu göç sonrası deneyimledikleri başarısız erkeklik halleri dolayısıyla Türkiye’de ev işlerine katkı sunmalarındaki oransal farklılıkların altında yatan nedenler 3. Bölümde tasvir edilmiştir.

erkeklik sorgulamasını içeren bir diğer süreç ise katılımcıların aile ilişkilerinde deneyimledikleri saygı ve iktidar kaybıdır. Katılımcıların geleneksel baba iktidarlarından gelen bu saygının göçmenlik yaşam şartlarında zedelenmesi başarısız erkekliğin bir diğer göstergesidir. Bu tartışmaya kapsam kazandırmak adına belirtmek gerekir ki göçmen erkeklikler ile çocukları ve eşleri arasında gerçekleşen cinsiyet rolleri bağlamındaki değişimler aynı zamanda aile ilişkilerinde bir iktidar dönüşümüne ve çatışmasına neden olmaktadır. Örneğin, bu olgu zorunlu göç sonrası Lübnan'a göç eden Suriyeli ailelerde de gözlemlenmiştir. Ailesi ile Lübnan'a göç etmek zorunda kalan Suriyeli bir kadın, zor ekonomik koşullardan dolayı eşini ikna ederek hayatında ilk kez çalışmaya başladığını ve bu anlamda hem toplumsal hem de ekonomik anlamda bağımsızlık kazandığını belirtmiştir. Bu bağımsızlık ise geleneksel aile ilişkilerinde karar verme gücünü kadına yönlendirmiş olup hatta kadının eşinden boşanabilme fikrine ulaşmasına yol açmıştır³³ (Tuzi, 2018). Dolayısıyla, bu örnekte de görüldüğü üzere zorunlu göç sonrası yoksulluk ve işsizlik dolayısıyla geleneksel cinsiyet rolleri dönüşüme uğrayarak eril iktidarı koruyan ve yeniden üreten temel mekanizmanın çözülmesine yol açmaktadır. Bu rol kaybı bir taraftan erkekliğin kendi içinde bir sorgulanma sürecinin oluşmasına neden olmaktadır, öte yandan ise babanın eril iktidarından gelen aile içindeki etkinliğini azaltmaktadır.

Buraya kadar Suriyeli erkeklerin zorunlu göç sonrası içinde yaşamaya başladıkları yeni hukuksal ve ekonomik ilişkilerin kısıtlayıcı ve dışlayıcı etkileri ile başarısız erkeklik deneyimini şekillendiren dinamiklerin genel bir tasviri çizilmiştir. Bu iki toplumsal kurumun Suriyeli erkeklerde ortaya çıkardığı kayıpların benzerini katılımcıların toplumsal, siyasal ve kültürel karşılaşmalarında da görmekteyiz. Başka bir deyişle, Suriyeli erkeklerin kendi iktidar alanlarını koruyabilmeleri ve erkekliklerini yeniden üretebilmelerinin olasılıklarını azaltan ve bu anlamda engelleyici bir rol oynayan toplumsal, kültürel ve siyasal yapıların etkilerini görmekteyiz. Bu doğrultuda, erkekliklerde krize neden olan bu faktörlerin mahiyetini ve bağlamı itibarıyla özgünlüğünü tasvir edebilmek için Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve kültürel yapıları içinde 'Suriyeli mülteci' olmanın ne anlamlar taşıdığı üzerinde durulmalıdır.

³³ Bu çalışma bağlamında 4. Bölüm'de bekar genç Suriyeliler ile gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucu rol değişimi sonrası aile içi iktidar ilişkilerinin hangi göstergeler üzerinden çatışmaya girdiği meselesi irdelenmiştir.

5.4.3.5. “Suriyeli isen yok sayılıyorsun, adam yerine koyulmuyorsun”

Kuşkusuz sayısı milyonlara ulaşan göçmen nüfusu, Türkiye’nin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu etkileniş bir taraftan, Türkiye’deki yerel halkın ve sağcı siyasal akımların söylemlerinin ve politikalarının radikalleşmesine diğer taraftan, yüksek nüfusa sahip Suriyeliler başta olmak üzere Türkiye’de yabancı olmanın çatışmalı ve riskli bir hal almasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin ise yabancı düşmanlığına ve yaşanan çeşitli sorunlardan çoğunlukla günah keçisi olarak yabancıları sorumlu tutma eğilimine yol açtığı sıklıkla gözlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin toplumsal ve kültürel yapısı içerisinde Suriyeli kimliği taşımanın kendi içinde dışlanma, damgalanma, küçümseme, ayrımcılık, şiddet, linç girişimleri vb. olumsuz eylemleri barındırmakta olduğu gözlemlenmektedir. Bu koşulların hâkim olduğu bir yaşam süreci içerisinde öz saygınlık, toplumsal saygı, iktidar ve statü, kamusal alanda güçlü ve savaşçı olma gibi erkeklik dinamiklerinin en önemli bileşenleri ciddi şekilde sekteye uğramıştır. Bu doğrultuda, geldikleri ülkede ötekileştirilen ve hegemonik erkeklik hiyerarşisinde alt katmanlarda yer alan katılımcılarımızın ‘Suriyeli mülteci erkek’ kimliği bağlamındaki deneyimleri, yaşadıkları dışlama süreçlerini derinlikli bir biçimde anlamamıza ışık tutacaktır.

“Suriyeli olursan hakkın yiyorlar, ne kadar becerin varsa da yabancısın, dil bilmiyorsun ve bir şeyde yapamıyorsun. Ne olursa Suriyeliler yaptı diyorlar, bizim üstümüze atıyorlar. Başka bir ülkede yaşayınca her şey sana sınırlanıyor, çok bir şey yapamıyorsun, kalıyorsun öyle, güvencen yok en başta” (Sayid, yaş 51)

“Türkler bize sürekli devletten maaş alıyorsun diyorlar, yok öyle bir şey, ben maaş alsam amelelik yapar mıyım? hep suçlu biziz yani, kimse takmıyor seni pek, mesela benim arkadaşımın evine hırsız girdi, polise gittik hiçbir sonuç alamadık, adam yerine konulmadım ki sorunumu çözsün...” (Ahmed, yaş 31).

Özellikle son 10 yılda Türkiye’nin toplumsal ve siyasal formasyonları içerisinde yabancı kimliği taşıyan kişilere karşı ötekileştirme, dışlama ve nefret söylemlerinin giderek artan bir şekilde hâkim olduğunu gözlemlemekteyiz. Fakat farklı göçmenlere yönelik bir ötekileştirme olmakla beraber Suriyeli mülteciler söz konusu olunca dışlanma ve nefret

söylemi daha da ırkçı bir hal almaktadır. Bu doğrultuda hem toplumsal söylem çerçevesinde ve hem de farklı ana akım siyasal eğilimlerin kimi zaman siyasi çıkar ve kimi zaman ise milliyetçi saiklerle “bu misafirlik fazla uzadı”, “bunların hepsini göndereceğiz”, “işimizi elimizden alıyorlar...”, “namusumuza göz dikiyorlar”, “bunlar devletimizden maaş alıyor”, “savaşmayıp vatanlarını terk etmişler, bunların kime hayrı olur”³⁴ vb. ötekileştirici, hedef gösterici ve damgalayıcı söylemlerine de sıklıkla rastlanmaktadır. Bu söylemlerin yükseldiği dönemlerde ise buna paralel olarak yabancılar ile ilgili toplumsal çatışmaların sürekli gündem olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, toplumsal algının şekillenmesinde temel bir rol oynayan sosyal medya ve haberlere bakıldığında da aynı nefretin ve hedef gösterici söylem ve tutumların olduğunu da bariz bir biçimde görmekteyiz (Alpman, 2019). Burada belirtmek gerekir ki savaş sonucu göç eden erkekler yerleştikleri ülkenin özellikle yerel erkekleri tarafından yaygın bir biçimde ‘savaştan kaçan korkaklar’ şeklinde dışlanmaktadır. Bu olgu Suriyeli erkekler başta olmak üzere savaş deneyimi olan Iraklı, Afganlı vb. mülteci ve göçmen grupları için de geçerlidir (Rettberg ve Gajjala, 2015). Bu bağlamda, tüm bu ötekileştirici süreçlerin yanında savaş mağduru ve her şeylerini kaybetmiş olmaları, derin bir yoksulluk içinde yaşamaları, hem mekânsal ve hem de toplumsal olarak dışlanmış olmaları, Suriyelileri madunlaştırmıştır. Dolayısıyla, katılımcılarımızın yukarıdaki alıntılarında da görüldüğü üzere Türkiye’de Suriyeli kimliği taşımanın kendisi bir maduniyet hali yaratmaktadır. Bu maduniyet durumu ise bir taraftan erkekliğin toplumsal ve kültürel inşa ve yeniden üretim süreçlerini derinden etkilemekte olup öte yandan erkeklikler hiyerarşisinde onları dezavantajlı kılmaktadır.

5.4.3.6. “Yabancı bir ülkede yabancı insanlarız”

Burada, katılımcılarımızın Suriyeli kimlikleri dolayısıyla hegemonik erkeklik hiyerarşisindeki dezavantajlı konumları ve bu anlamda erkekliğin temelini oluşturan toplumsal ve kültürel inşa ve pratikleri süreçlerindeki başarısızlık halleri üzerinde durulacaktır. Göçmenlerin ait oldukları kimlikler, göç ettikleri yerdeki diğer yerel ve göçmen erkeklerin kimlikleri ile karşılaşmaları neticesinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve siyasal yapının mahiyetine istinaden hegemonik erkeklik hiyerarşisinde bir değişim ve dönüşüm yaşayarak, konumlanmaktadır (Bozok, 2019: 179). Bir iktidar ilişkileri sistemi çerçevesinde gerçekleşen bu konumlanma, hegemonik erkeklik karşısında

³⁴ <http://www.boluolay.com/bolu/bu-misafirlik-fazla-uzadi-h71834.html> ve <https://www.indyturk.com/node/395681/haber/geldikleri-gibi-gidecekler-mi-%C3%B6demi%C5%9F-s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lara-y%C3%B6nelik-nefret-s%C3%B6ylemi> (Erişim tarihi: 25.04.2022)

tanımlanan madun erkekliğe (subordinate masculinity) işaret etmektedir. Connell’a göre hegemonik erkeklik, her zaman farklı madun erkeklikler ve kadınlar ile ilişkisi bağlamında inşa edilmektedir (Connell ve Messerschmidt, 2005). Bu bağlamda somutlaştıracak olursak, bu araştırmaya katılan katılımcılarımızın taşıdıkları sırayla yabancı, Suriyeli, ‘göçmen’ ve ‘yoksul’ kimlikleri dolayısıyla hegemonik erkeklikler hiyerarşisinde başta Türkiyeli erkeklikler olmak üzere kimi diğer göçmen erkekliklere de kıyasen daha altta yer almaktadırlar. Bu olgu, erkeklikler arasında eşitsiz iktidar ilişkisine vurgu yaparak eril iktidardan daha fazla pay alanların muktedir olmasına işaret etmektedir (Baran, 2019). Bu tartışmalar doğrultusunda, erkeklikler arasında muktedir ilişkisini yaratan farklı kesişimlerin olduğunu görmekteyiz. Katılımcılarımız bağlamında erkeklikler hiyerarşisinde bir avantaj sağlayan olgu ise etnik aidiyettir. Suriyeli kimliği taşıması ile beraber Türkiye ulus devletinin etnik yapısının doğrudan etkisi ile Suriye Türkmen’i kimliği taşıyan katılımcılarımız bu hiyerarşide kendi akranlarına göre bir basamak daha avantajlı bir konumdadırlar. Etnik olarak Suriye Türkmen’i olmanın sağladığı avantajın menşei başta erkekliğin inşasında önemli rol oynayan dil unsuru olmak üzere toplumsal alanda ‘Türk kardeşliği’ söylemi üzerinden bir makbüllük halinin oluşmasıdır. Bu kabul görmenin kendisi toplumsal alanda bir saygı ve öz güven kaynağı olup erkeklik pratiklerini ifa etme ve kendini kısmen de olsa var edebilme yolunda kolaylaştırıcı bir rol oynayabilmektedir. Belirtmek gerekir ki etnik aidiyetin erkeklikler hiyerarşisinde sağladığı avantaj Suriyeli Türkmen katılımcılarımızın deneyiminde göze çarpmaktadır.

“...herkesin ağzındayız, dolmuşa biniyorum Suriyeliler, otobüste, markette hep aynı şey, haber gündeminde Suriyeliler böyle yaptı şöyle etti, kimse Afganlar, İranlılar, Iraklılar demiyor hep suçlu Suriyeliler. Bizi çok zor durumda bırakıyorlar. Ben Suriye Türkmen’i olduğum için Türkçe konuşabiliyorum daha rahatım diğer Suriyelilere göre, mesela ben İtfaiye meydanında çalışıyordum, hepsi Türk oranın, yabancıya pek rastlamazsın orada, bana gelip soruyorlardı, sen Suriyeli misin? hiç benzemiyorsun, Suriyeliler böyle olmuyor” (Tohid, yaş 36)

“...Suriyeliler burada çok farklı sorunlar ile karşılaşıyorlar, bende kısmen yaşadım ama benim baba tarafım Türkmen olduğu için biraz daha kolay oluyor, insanlarla iletişim kurabiliyorum ben mesela, yani daha az sorun yaşamadım diyebilirim, ...” (Majd, yaş 28)

“Her yerde iyi insanlar da var kötü insanlarda var, tabi burada Suriyeliler çok zorluk çekiyorlar. Bana da sürekli soruyorlar, Suriyeli misin? Olsam ne olacak yani... bu anlamda benim tek şansım eşimin ve ailesinin Türkmen oldukları oldu, dil büyük mesele cidden...” (Tarek, yaş 29)

Suriye Türkmen’i olan katılımcılar ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde Suriyeli erkeklikler arasındaki hiyerarşiyi açıklayan kimi ayırt edici özellikler ile karşılaşmıştır. İlk olarak Suriye Türkmen’i olan katılımcılar Suriyelilerin Türkiye’deki genel durumları ile ilgili konuşurken istisnasız Türkmen olduklarını belirtmişlerdir. Bir avantaj olarak etnik aidiyetlerine yaptıkları vurgudan sonra Suriyelilere (Arap) ‘onlar’ diye hitap etmeye başlayıp onların durumlarının kötü olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlara ilaveten, genel olarak katılımcılarımızın Türkiye’de Suriyeli olmak ile ilgili erkeklik deneyimlerine bakıldığında etnik aidiyetin yarattığı farklılaşmayı görmekteyiz. Yani, Türkmen olan katılımcıların çalışma ve toplumsal yaşamları ‘Arap’ Suriyeli katılımcılarımıza kıyasen daha az dışlanma ve çatışma süreçlerini içermektedir. Bu farklılaşmayı, yani Türkiye konjonktüründe Türkmen olmanın hegemonik erkeklik hiyerarşisinde katılımcılarımız için nasıl bir avantaj alanı sağladığını Suriye Türkmen’i olan ve Türkçe konuşabilen 36 yaşındaki katılımcımızın deneyimi üzerinden tartışmak aydınlatıcı olacaktır. Tohid ilk başta Suriye kimliği taşıması nedeniyle bir taraftan mağdur olduğunu ve bu anlamda erkeklikler hiyerarşisinde dezavantajlı olduğunu *“herkesin ağzındayız ... bizi zor durumda bırakıyorlar (Türkler)”* sözleri ile ifade ederken diğer taraftan, Suriye Türkmen’i olması ve Türkçe bilmesinin aynı hiyerarşide bir avantaj sağladığını *“...ben daha rahatım...”* şeklinde vurgulamıştır. Bu ve diğer Suriye Türkmen’i katılımcılarımızın saha gözlemlerinde bu iktidar ilişkisine dair göze çarpan bir başka önemli husus daha bulunmaktadır. Suriye Türkmen’i olan katılımcılarımız Türkiye’deki Suriyelilerden ve onların mağduriyetleri hakkında konuşurken sanki kendileri Suriyeli kimliği taşıyorlarmış gibi ‘biz’ ve ‘onlar’ şeklinde bir dil kullanmaya başlamışlardır. Halbuki, etnik aidiyetlerini belirtmeden önce ‘biz Suriyeliler’ şeklinde mağduriyetlerden bahsediliyordu. Bu anlamda, etnik farklılıktan dolayı kendileri ve Suriyeliler arasında bir mesafe koydukları görülmektedir. Bu mesafe ise hegemonik erkeklik hiyerarşisinde kamusal alanda kendini var edebilen ve var

edemeyen erkekliklere işaret etmektedir. Bu doğrultuda, hegemonik erkeklik hiyerarşisinde Türkmen katılımcılarımızın kendi akranlarına göre avantajlı alanları şu şekilde özetlenebilir: Kısmen daha rahat ve yabancıların pek çalışmadığı yerlerde iş fırsatı bulabilmek, Türkler ile toplumsal ilişkiler inşa edebilmek, kamusal alanda bir sorun ile karşılaşılması durumunda ‘derdini anlatarak’ sorun çözücü erkek rolünü oynayabilmek, Türkiye toplumunda Türkçe konuşabilmenin yarattığı hoşgörülü yaklaşım ile karşılaşma şeklinde sıralanabilir. Tam da bu noktada Türkmen katılımcılarımızın ‘onlar’ şeklinde tanımladıkları Türkçe bilmeyen Suriyeli ‘Arap’ katılımcılarımızın deneyimi önem kazanmaktadır. Zira, Türkmen katılımcılarımızın toplumsal ilişkilerindeki kısmen olumlu anlatımın tersine Suriyeli ‘Arap’ katılımcılar daha fazla çatışma ve dışlanma süreçlerini içeren bir tablo çizmişlerdir.

“... yabancı bir ülkede yabancı insanlarız, insanlarla kendi ülkemizdeki gibi anlaşıyoruz, yolun ortasında mesela durup birisi ile konuşamıyorum, polis ile iletişim kuramıyorum, zabıta ile gidip konuşamıyorum gerektiğinde, şimdi kendi içimde bir erkek olarak kırıklık hissediyorum. Çünkü bunları yapamıyorum hem dil yok hem de yabancıyım burada. İş bulmakta da zorluk yaşıyorum” (Vahab, yaş 43)

“Bir yerde yabancı olursan birçok şeyden mahrum kalıyorsun. Mesela ben burada yabancı olmasam ve dil bilsem çok daha rahat yaşayabilirim, becerilerimi gerçekleştirebilirim, ama bir sürü sınırlılık var, ben belgesel yapmayı biliyorum, Suriye’de yaptım, ama para lazım, kimse bana para vermez, güvenmez, zaten ilk sordukları soru Suriyeli misin...” (Abdollah, yaş 28)

Erkeklik pratiklerinin önemli bir bölümü kamusal alanın farklı katmanlarında süreklilik arz eden bir şekilde inşa edilerek eril iktidarın yeniden üretimini sağlamaktadır. Fakat göç süreçleri ile beraber gerçekleşen yer değişimi sonucu “yabancı bir ülkede yabancı insanlar” konumunda olan Suriyeli göçmenler yeni kamusal alanda erkeklik sorumluluklarını yerine getirme süreçlerinde engeller ile karşılaşmaktadırlar. Erkeklik dinamiklerini ciddi bir şekilde sekteye uğratan temel engellerin başında yabancı statüsü taşımak ile

beraber dil bilmemek gelmektedir. Bu doğrultuda, özellikle Suriyeli olup Türkçe bilmeyen katılımcıların ortak deneyimlerine bakıldığında, yabancı olma ve dil becerilerinin sınırlı olmasından kapana sıkışmış oldukları ve toplumsal alandaki erkeklik inşasında başarısızlık ile karşılaştıkları görülmektedir. Örneğin, 43 yaşında olan Vahab'ın kamusal alanda erkekliğini inşa etme çabalarının başarısızlık ile sonuçlandığını görmekteyiz. Kamusal alanda yabancı kimliği taşımanın ötekileştirici etkisinin yanı sıra erkekliğinin dinamikleri doğrultusunda sorun çözücü ve mücadele edici olması beklenirken, dil sorunundan dolayı kendini bile ifade edemeyen erkeklik hali ile karşılaşmaktayız. Bu bağlamda erkeklik hiyerarşisinde en altta yer alan Suriyeli katılımcılar, kamusal alanda bir erkek olarak yok sayılmaları, görülmemeleri, dışlanmaları, güvenilmeyen kişi olmaları sonucu kendilerini var edemeyip erkekliklerinde 'kırıklık' deneyimlemektedirler. Başarısız erkeklik deneyiminin boyutlarından olan bu erkeklik kaybı katılımcıların hem toplumsal hem de aile içindeki 'Suriyeli Erkek' konumlarını kayda değer bir şekilde sarsmıştır.

Özetle, çatışma ortamının katastrofik etkileri altında gerçekleşen bir zorunlu göç ve akabinde 'Suriyeli mülteci' statüsü ile yeni bir toplumsal, ekonomik ve siyasal yapı içerisinde yaşamının ortaya çıkardığı damgalayıcı ve dışlayıcı süreçler, erkeklik dinamikleri üzerinde sarsıcı izler bırakmaktadır. Bu sarsıcı izler ise Suriye toplumsal ve kültürel yapısının önemli bir bileşeni olan 'Suriyeli erkek' tasvirinin giderek çözülmeye başlamasına ve dolayısıyla başarısız erkeklik deneyiminin oluşmasına neden olmaktadır.

5.4.4. Nesil ve Muhafazakârlık Etkenleri Bağlamında Tezahür Bulan İki Erkeklik Temsili: “Yaralı Erkeklikler” ve “Alternatif Erkeklikler”

Savaş, zorunlu göç ve yoksulluğun kesiştiği noktada savaş öncesi döneme göre katılımcıların erkeklik deneyimleri farklılaşmıştır. Bu şartlar altında erkeklikleri daha kırılgan bir hale gelerek toplumsal cinsiyet ilişkilerinin farklı katmanlarında kriz eğilimleri kendini göstermiştir. Erkeklikte yaşanan bu kırılmanın derinliği ve niteliği aile içindeki iktidar ilişkileri bağlamında katılımcıların içinde bulunduğu nesile ve muhafazakârlık derecelerine göre farklılaşmaktadır. Erkeklerin yaşı ve din ve geleneklerine bağlılık derecelerindeki farklılaşma iki erkeklik temsiline oluştuga işaret etmektedir. Bu doğrultuda,

birinci erkeklik temsili orta yaş ve üstü olan dini aidiyetleri güçlü Suriyeli erkekleri kapsamaktadır. İkinci erkeklik temsili ise genç yaşta olan ve önceki ile kıyaslandığında dini aidiyetleri daha düşük ve dönüşüme açık Suriyeli erkekleri içermektedir.

5.4.4.1. “Yaralı Erkeklikler”: Erkeklik Kırılmalarını Onaran Etkenler Olarak Din ve Geleneğe Başvurmak

Derinlemesine yüz yüze mülakatlar ve görüşmecilerin evlerinde gerçekleşen gözlemler bağlamında elde edilen bulgular irdelendiğinde bu erkeklik temsiline dört karakteristiği olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, patriarkal düzen içerisinde erkekten beklenenleri aldığı darbeler ve içinde bulunduğu zor koşullar sonucu tam olarak yerine getiremeyen orta yaş ve üstü erkekler ‘yaralı’ erkeklik hallerinin merhemini güçlü bir dini söylem ve aidiyette bulmaktadırlar. Bu doğrultuda ilk karakteristik, katılımcıların söylemlerinde sıklıkla vurguladıkları ve evlerinin tasarım ve düzenlerinde kullandıkları dini içerikli sembollerdir. Somutlaştırsak, öncelikli olarak bu gruptaki katılımcıların evlerine girmeden önce araştırmacıların evdeki kadın ve kız çocuklarına ‘eve yabancı geldi’ uyarısı mahiyetinde olan ‘Ya Allah’ sözünü söyleyerek eve girmeleridir. Ayrıca, araştırmacılar görüşme odasından çıkmadan önce de aynı söyleme ve pratiğe başvurma gereksinimi duymuşlardır. Bu pratik erkeğin eve gelen yabancıyı karşılayacak olan evin reisi statüsünde olduğu ve evin alanının kamusal ve özel alan olarak kendi içinde tekrar düzenlendiği ve misafir olan yabancı erkek ile hanenin kamusal alandaki temsilcisi olan erkeğin görüşmesinin kabul edilebilir olduğuna işaret etmektedir. İkinci olarak Kâbe ve Allah sembollerinin salondaki saat ve eşyaların arka planında olması ise dini aidiyetin görsel semboller ile beslendiğinin göstergesidir. Üçüncü olarak, görüşme boyunca Kurandan ayetler ile sorulara cevap verilmesi, toplumsal cinsiyetle ilişkili beklentilerin ‘*bizim din ve geleneklerimizde böyle*’ söylemi üzerinden tasvir edilmesi ise dini söylemin meşrulaştırıcı gücüne işaret etmektedir. Burada, güçlü dini aidiyet ve göstergelerine yapılan vurgu, yaralı erkeklik temsiline tanımlanan katılımcılarımızın deneyimledikleri iktidar ve konum kaybı ile bir baş etme mekanizması olarak din ve geleneklere başvurmalarından kaynaklıdır. Başka bir ifade ile güçlü dini ve geleneksel aidiyete sahip olma durumu, zor koşullar dolayısıyla toplumsal cinsiyet sorumluluklarını yerine getirme noktasında acizlik

ve kırılma yaşayan Suriyeli erkeklerin aile içinde eril tahakkümlerini rasyonelleştirmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılarımızın deneyiminde gözlemlenen bu mekanizmayı Önder Mahallesi'nde bir gecekonduya yaşayan dört çocuk babası 43 yaşındaki Vahab'ın erkeklik kaybı beyanından sonraki ifadeleri üzerinden tartışmamız aydınlatıcı olacaktır.

“Büyük lokma iki kişiyi doyurur, çok da sıkışırsan, göğsün sıkışırsa iki rekât namaza bakar. Okuduktan sonra rahatlırsın. İnsanın yetinmesi gerekir. Kadının gözü dışarıdaysa ne getirirsen ona doymaz, biliyorsun yani işte dışarıya bakarsa doymaz ve aynı zamanda gözü doyacak şekilde değilse illa sorunlar çıkacak” (Vahab, yaş 43)

Bir kültürel olgu olarak din, tarihsel süreç içerisinde insan yaşamına dair tüm süreçler üzerinde belirleyici bir etki alanına sahip olmuştur. Din, insan davranışını, tutumunu ve eylemlerini hem şekillendiren ve denetleyen hem de onları meşrulaştırabilen bir niteliğe sahiptir (Gürhan, 2010). Dini öğretilerin bu şekillendirici ve meşrulaştırıcı özelliği toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında erkeği bir varoluş meselesi çerçevesinde ‘fitratı gereği’ kadına karşı üstün ve iktidar sahibi olarak tanımlamaktadır. Bunun en bariz örneklerinden ise Kur’an’ın ayetlerinde erkek “doğrudan” muhatap alınırken kadınlara dolaylı olarak mesaj vermesidir (Tuksal, 2004: 83). Bu olgu, dindar muhafazakâr bir yapıda sosyalleşme süreçlerini tamamlayan katılımcılarımızın toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında erkeklik ve kadınlık üzerinde öne sürdükleri imgelerde bariz bir biçimde gözlemlenebilir. Bu bağlamda, toplumca kabul edilen kadının kamusal ve özel alandaki statüsü, güç ve otorite ile ilişkisi ve biçilen cinsiyet rollerinin mahiyeti önemli tartışma noktalarındandır (Berktaş, 2019). Bu bağlamda, katılımcılarımız, kadınların kamusal alandaki görünürlüğü noktasında geleneklerindeki ‘kadının yeri evdir’ ilkesini ve Suriye’de yaşadıkları bölgelerin aşırı İslamcı bir yapıda olduğunu vurgulayarak eşlerinin nadiren evden dışarı çıktığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, Türkiye’de yaşadıkları bölgenin Suriye kadar muhafazakâr olmadığı halde eşlerinin çok az dışarı çıktığını ifade etmişlerdir. Din ve ataerkilliğin iş birliğiyle şekillendirilen toplumsal cinsiyet ilişkileri eşitsiz bir zeminde gerçekleştiğinden eril iktidar için bir meşrulaştırma mekanizması sunmaktadır. Bu mekanizmanın işleyişi ise katılımcıların ifadelerinde açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin yukarıdaki katılımcımız

bir taraftan toplumsal cinsiyet beklentilerini yerine getiremediği için zorlandığını ve ailesine belli etmeden erkekliğinin zedelendiğini ve yetersiz olduğunu beyan edip diğer taraftan bu erkeklik kırılmasının iyileşmesi için “iki rekât namaza bakar” reçetesini sunup yetmiyor ise de “kadının gözü dışarıda” suçlaması ile geleneksel olarak tanımlanan doyumsuz kadın mitini vurgulayarak kendi erkekliğini yeniden üretebilmiştir. Ayrıca, bu görüşmecimizin içinde bulunduğu zor koşullar sebebi ile kendi erkekliğinde yaşadığı hesaplaşmalara rağmen hem bedensel ve hem de söylemsel anlamda bir erkeklik performansı sergileyebildiği gözlemi göz önünde bulundurduğunda din ve gelenek referanslarının etkisi daha da belirgin bir hale gelmektedir.

Dolayısıyla, din ve inanç sistemlerinin geleneklerde kalıplaştırdıkları değerler hem toplumsal cinsiyet düzenleri ve kurumların cinsiyet rejimi ve hem de bireylerin cinsiyetlerini biçimlendirme süreçlerinde belirleyici bir etkiye sahiptirler (Özbay, 2013: 196). Bu belirleyici ve şekillendirici etkiler dini değerler üzerinden inşa olduklarından aynı zamanda sorgulanamaz bir kutsal mahiyetindedirler. Bu anlamda, toplumsal cinsiyet sorumluluklarında çatışmalı bir deneyim içinde olan ‘yaralı erkeklik’ hallerinin tabiri caizse imdadına geleneksel cinsiyet kalıplarının ‘fitratçı doğası’ ve sorgulanamaz niteliğinin yetiştiği görülmektedir. Dolayısıyla, dini öğretiler ve dini emirler ile geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarının pekiştirilmesiyle erkeklik inşasında deneyimlenen başarısızlık sonucu oluşan boşluğun meşrulaştırılması yoluyla kimliğin onarılması söz konusudur.

“Allah biz erkeklere emir verdi, akıllı ol ve tevekkül et, kuranda bu var, ama üzerimde de çok baskı var, durumu pek anlatmak istemiyorum ama hala ödeyemediğim bir sürü fatura var, 5 fatura var. Para gerektiren önceliklerimiz var, bizde bunlar arasından daha önemli olanı seçiyoruz. Mesela bu çakmak öncelikli değil. Gidip almam, borç ta almam bunun için. Her erkek ailesinin ihtiyaçlarını karşılamadığı zaman ve durumu idare etmediğinde yangın olur içinde. Yangın tam budur. Bu yangını da dışarı yansıtamazsın, kardeşine bile bunu açıklayamazsın. Her erkeğin böyle bir gücü vardır, sabırlı ve azimli olmaktır. Allah erkek ve kadını böyle ayırmış, kadın şefkatli olur, ama erkek sabırlı olur, erdemli olur aile hayatını devam edebilmek için” (Enwar, yaş 43)

Erkeklik kırılmaları bağlamında din, gelenek ve geleneksel kadınlık ve erkeklik imgelerine yapılan vurgunun onarıcı ve koruyucu etkisinin olduğu gösteren ilk husus, katılımcımızın Türkiye’deki erkeklik deneyiminin yeterlilik seviyesi üzerine sorulan soruya cevaben cümleye “*Allah biz erkeklere emir verdi*” şeklinde başlamış olmasıdır. Bariz bir biçimde ‘yetmeyen erkeklik’ deneyiminde olan ve bu anlamda kendi erkekliğini toplumsal cinsiyet beklentileri üzerinden yeniden üretmekte zorluk yaşadığına itiraf eden katılımcımızın sığındığı söylemsel çerçeve emir telakki ettiği dini ve geleneksel öğretilerdir. Nitekim İslami öğretiler ile ataerkil değerlerin sentezi bağlamında şekillenmiş geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde erkeklik konumunun ayrıcalıklı ve sorgulanmaz bir iktidara sahip olması, yetersiz bir erkeklik deneyimini paylaşılanlara bir taraftan meşrulaştırma zemini oluştururken diğer taraftan bir yeniden üretim mekanizması sunmaktadır. Bu mekanizmaların söylemsel tezahürleri ise, erkeğin yaradılışından gelen ‘erdemli’, ‘sabırlı’, ‘akıllı’ gibi sıfatlar ile donatılmış olduğu inancının olması, erkekliğin kırılma anlarında Allah’ın erkeklere emri olarak kabul ettiği tevekkül pratiğinin vücut bulması şeklinde çerçevelenebilir. Sekteye uğramış erkeklik dinamiklerini ayakta tutabilmek amacı ile başvuru bu mekanizmaların yanı sıra aile sahibi olan bir erkek olarak ‘güçlü görünmek’ ve ‘yetersizliğini gizlemek’ gibi mekanizmaların kullanıldığı gözlemlenmektedir. Ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı için erkeklik deneyimini ‘yangın’ metaforu üzerinden tanımlayan katılımcımız, güçsüz ve başarısız bir erkek tablosu çizmemek adına deneyimlediği kırılmaları hem dışarıdan ve hem de kardeşinden bile gizlemek için çaba sarf etmektedir. Kırılmış bir erkeklik halini koruma altına alabilme niteliğinde olan bu gizleme mekanizması ‘yaralı erkeklik’ temsilinde tanımlanan katılımcılarımızın hem deneyimlerinde ve hem de mülakat sürecinde sıklıkla gözlemlenmiştir.

Bu doğrultuda, ‘yaralı erkeklik’ temsilinin ikinci farklılaştırıcı özelliği ise katılımcıların erkekliklerinde deneyimledikleri kırılmalar ve başarısızlıklarının ikrarında direnç göstermeleri ile beraber bir baş etme mekanizması olarak erkekliklerinde sorun yokmuş ve yeterliymiş gibi bir tutumun benimsenmesidir. Geleneksel toplumsal cinsiyet yapısı içerisinde şekillenen güçlü erkek imgesinin zedelenmemesi ve deneyimlenen kırılmaların dönüştürücü bir krize evirilmemesi için başvuru bu mekanizma görüşmeler boyunca gözlemlenmiştir. Aile babası

görünümünü resmetmeye çalışan katılımcılarımızın saha gözlemlerine bakıldığında görüşmelerin başında toplumsal cinsiyet sorumlulukları ve erkeklik halleri bağlamında sorulan sorulara karşı bir gizleme ve yok sayma mekanizması olarak “*Şükür erkekliğimizde bir sıkıntı yok*”, “*zorluklar var tabi, ama ben bir şekilde bakarım aileme*” şeklinde tanımlama yapmışlardır. Fakat görüşmelerde açık bir şekilde bu söylemsel çerçevenin altında yatan gizleme mekanizmalarının olduğu anlaşıldığından dolayı Türkiye’deki erkeklik deneyimine dair sorulara derinlik kazandırılmıştır. Bu süreç, yani toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve sorumluluklar çerçevesinde sorulan soruların farklı bir bağlam ve yaklaşıma taşınması ile vurgulanan gizleme ve yok sayma mekanizmasının çözülmeye başlandığı görülmüştür. Bu doğrultuda, erkekliklerinde cereyan eden yetersizliği beyan etmek noktasında direnç gösteren aynı katılımcılarımız, Türkiye’deki erkeklik deneyimleri bağlamında karşılaştıkları sekteye uğrama süreçlerini “*erkekliğimde kırıklık hissediyorum*”, “*ailemin ihtiyaçlarını gideremiyorum*”, “*çocuğum benim yerime çalışıyor, mecburuz*”, “*içimde yangınlar var*”, “*bu durumları kimseyle paylaşamazsın, bana özel bunlar*” gibi net ifadelerle öne sürmüşler. Bu çerçevede, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında bir rol kaybı deneyimledikleri gerçeğini gerek din ve gelenek gerekse gizleme ve yok sayma mekanizmaları üzerinden rasyonelleştirmeye çalışan katılımcılarımızın erkekliklerinde vuku bulan kriz eğilimlerine dair 51 yaşında olan Sayid’in çizdiği tasvire dikkat çekmek faydalı olacaktır.

“Bu olaylar sonucu herşeyden önce maddi olarak her şeyimi kaybettim, tüm varlıklarımı satıp kaçakçılara para verdim. Nerdeyse elimde hiç para kalmadı. Türkiye’ye vardığımızda cebimde 6 lira para kaldı. Dolmuş parası için bile yeterli değildi. Ben eşimin çalışmasına izin vermem, ama koşullar o kadar zordu eşim ve çocuklarım bile çalışmaya başladı. Genel olarak bu yaşadığımız şeyler her şeyi değiştirdi. Suriye’de çocuklar ve eşim daha fazla laf dinliyorlardı, düzen vardı, buraya gelince koşullar çok farklılaştı, eşim ve çocuklarım hepsi çalışmak zorundaydı, gelir elde etmeye başladı hepsi, ben onlardan daha az çalışabiliyorum. İşsizlikte var. Evde bu yüzden bazen tartışıyoruz evet ama son sözü ben söylerim yine, bizim geleneklerde böyle, evin babası karar verir en sonunda” (Sayid, yaş 51)

Erkeklik dinamiklerinin sert koşullar içerisinde sekteye uğrayıp bir iktidar alanı niteliği taşıyan yönetme, hükmetme ve kontrol etme özelliklerini yitirdiklerinden dolayı sürekli farklı meşrulaştırma mecralarına başvurmaktadırlar. ‘Bizim geleneklerde böyle’ söylemi üzerinden şekillenen bu mecraların en önemlilerinden birisi ise ataerkil değerler çerçevesinde şekillenmiş geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kültürel kodlardır. Bu mekanizmanın işleyişi bağlamında 51 yaşında olan Sayid’in deneyimine bakıldığında, erkeklik kırılmasının beyanında bir direnç ile başlayan fakat bu mekanizmanın çözülmesi ile açık bir rol ve iktidar kaybının olduğu bilgisi ile devam eden ve ‘*son sözü ben söylerim*’, ‘*bizim geleneklerde böyle*’ meşrulaştırıcı söylemler ile sonlanan bir tasvir ile karşılaşmaktayız. Bu tasvirin içeriği incelendiğinde, erkekliğin iktidar kaybına işaret eden birkaç önemli hususun olduğu görülmektedir. Birincisi, geleneksel toplumsal cinsiyet iş bölümü bağlamında ‘*ben eşimi dışarıda çalıştırmam*’ inancında olan katılımcımızın zorunlu göç sonrası hem eşi ve hem de çocuklarının yoksulluk nedeniyle çalıştığını ifade etmesidir. Bu bağlamda, katılımcımızın geleneksel toplumsal cinsiyet sorumlulukları bağlamında deneyimlediği başarısızlık halinin bir iktidar kaybına neden olduğunu “*İşsizlikte var. Ben onlardan daha az çalışabiliyorum, evde bu yüzden bazen tartışıyoruz*” ifadelerinde açık bir şekilde görmekteyiz. Bu anlamda, eril tahakkümünün bir kriz eğiliminde olduğunu gösteren bir diğer gösterge ise ‘*laf dinlemiyorlar*’ söylemi üzerinden ortaya çıkmıştır. Tahakküm gücü zayıfladığından dolayı tartışma yaşandığını vurgulayan katılımcımız geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamındaki baba konumunun sorgulanmaz niteliğini hatırlatarak iktidarının yeniden üretimi ve meşrulaştırma yoluna gitmektedir. Bu onarım süreçlerinin içselleştirilmiş ataerkil ilişkilerinin etkisi ile kısmen eril iktidar için bir koruma alanı sağladıkları söylenebilir.³⁵ Bu koruma alanının oluştuğunu gösteren ve aynı zamanda yaralı erkeklik temsilinin bir diğer ortak özelliği mekân ve toplumsal cinsiyet olguları arasındaki ilişki bağlamında gözlemlenmiştir.

Bu çerçevede, orta ve üstü yaş grubunda olan ve gelenek ve dini bağlılıkları güçlü katılımcıların oturma odalarında televizyona bakacak şekilde

³⁵ Birçok çalışmada görüldüğü üzere, erkekliğin iktidar kaybı deneyimlediği durumlarda başvurduğu en sık mekanizmalardan birisi şiddettir. Bu doğrultuda vurgulamak gerekir ki bu çalışmanın sınırlılığından dolayı şiddet gibi mekanizmalarının varlığı veya yokluğu ile ilgili bir tartışma yürütülemediği.

ayarlanmış ‘ev reisinin yeri’, ‘ev erkeğinin yeri’ veya ‘baba yeri’ şeklinde tanımlanabilecek bir iktidar köşesinin olduğudur. Bu iktidar köşesi oturma odasının en iyi yerinde konumlandırılır. Yani tüm odayı gözlemleyebilen, kapıya hâkimiyeti olan ve özellikle televizyonu rahatça görebilen bir yerde konumlanır. Oturma odasına girince ilk fark edilen ve bariz bir biçimde ‘burası bu evin yönetim merkezi’ şekliyle kendini hissettiren bu iktidar köşesi ailelerin toplumsal sınıfına göre farklılık göstermektedir. Genel olarak üst sınıfa mensup ailelerde bu iktidar köşesi, abartılı bir koltuk (şekil olarak padişah koltuğuna benzer) ve üzerinde sigara, cep telefonu ve tespih olan bir masa şeklindedir. Fakat, bu çalışmada da sıklıkla gözlemlendiği üzere, alt sınıf ve yoksul ailelerde sözü geçen iktidar köşesinin şekli farklılaşmaktadır. Bu ailelerdeki ‘evin reisinin yeri’, altında ve arkasında birer minder ve önünde ise sigara, kül tabağı, çay/kahve ve televizyon kumandası olmak suretiyle şekillenmektedir. Burada vurgulanan erkeklik köşesinin daha kapsamlı bir biçimde anlaşılması için tam olarak anlatılan öğeleri içermese de aşağıdaki fotoğraf örnek oluşturmaktadır.³⁶

Şekil 1: Katılımcıların yaşadığı mahallede ikamet eden ve katılımcılara ulaşmada kolaylık sağlayan bir bağlantı tarafından çekilmiştir.

Kuşkusuz, ‘aile reisinin yeri’ şeklinde tanımlanan bu iktidar köşesi, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin vücut bulmuş halidir. Başka bir ifadeyle, bu iktidar köşesi, aslında toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında eşitsizliği,

³⁶ Şekil 1: Fotoğraf katılımcıların yaşadığı mahallede ikamet eden ve katılımcılara ulaşmada kolaylık sağlayan bir bağlantı tarafından çekilmiştir.

kontrol mekanizmasını, hükmetme yetkisini ve muktedir olanı temsil etmektedir. Bu alanın önemini ortaya çıkaran bir diğer önemli gözlem ise eve misafir geldiğinde misafirperverlik hissiyatını ‘sadece’ göstermek amacı ile misafire evin erkeği tarafından bu alanda oturmasının önerilmesidir. Bu öneri aslında misafire evin en önemli yerini size layık görüyoruz mesajını vermektedir. Dolayısıyla, mekân, toplumsal cinsiyetin yeniden üretilebilmesi için bir vazgeçilmezdir. Bu vazgeçilmezlik, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin farklılaşan mekânlarda dönüşebildiğine ve dolayısıyla mekân ile toplumsal cinsiyet arasında ciddi bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir (Massey, 1994: 178). Kısaca, erkeklik inşasında kırılmalar deneyimleyen ve bu anlamda ‘yaralı’ erkeklik temsilini oluşturan katılımcılarımız erkekliklerini yeniden üretebilmek ve bir meşrulaştırma zemini inşa edebilmek adına erkeğin varoluşsal üstünlükleri ve geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarına sıkça vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda, erkeklik köşesi olarak tanımlan bu sembol ise tam olarak geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mekânsal tezahürüdür.

Bu erkeklik temsilinin dördüncü ve son tanımlayıcı ortak özelliği bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kadınlık ve kadınlara karşı dışlayıcı, küçümseyici ve ikincilleştirici bir söylemin ve tutumun farklı rasyonelleştirme mekanizmaları üzerinden üretilmesidir. Simone de Beauvoir’ın *İkinci Cinsiyet* (Beauvoir, 2019) adlı çalışmasında da öne sürdüğü üzere, ataerkil yapı içerisinde kadınların ikincilleştirilmesi aslında onların toplumsal cinsiyet güç ilişkilerinin ezilen bileşeni olduklarına işaret etmektedir. Eril zihniyetinin egemen olduğu bu cinsiyet rejimi, yasalar, gelenekler ve düşünce sistemleri ve inanç yapıları vasıtası ile kadınlar üzerinde denetim ve baskı mekanizması oluşturmaktadır (Aydınalp, 2020). Eşitsizliği bir değer olarak kendinde barındıran ataerkil yapı, özellikle dindar muhafazakâr toplumsal yapılar içerisinde meşruiyetini dini öğretiler ve erkek egemen zihniyetinin hâkim olduğu geleneklerden almaktadır. Bu doğrultuda, dindar muhafazakâr olarak kendilerini tanımlayan katılımcılarımızın bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kadınlığa bakış açıları irdelendiğinde, ötekileştirilmiş, ezilmiş, önemsizleştirilmiş, zayıflaştırılmış, denetim ve kontrole tabi tutulmuş bir tasvir ile karşılaşmaktayız. Dolayısıyla, görüşmelerde kadınların konumu bağlamında öne çıkan birkaç ifadeyi tartışmak faydalı olacaktır. Bu çerçevede öne çıkan ortak bir görüş olarak kadınların görünürlük alanlarını

belirleyen ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini şekillendiren “...Bizde kimse eşinin dışarıda çalışmasına izin vermez, kadın ancak dul kalırsa çalışır, alışverişi çıkabilir” inancıdır. Dini değerler üzerinde inşa olmuş geleneksel ilişkilere bağlılığı yüksek orta ve üstü yaşlarda olan katılımcılarımızın hepsi kadının varlık gösterebileceği alanın evle sınırlı olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda, 57 yaşında olan Mohammad kadınların evin dışında çalışması hakkında düşüncesini “Suriye’de ev işi ve çocukların bakımını kadınlar yapar. Kadın erkeğin işine karışmaz. Bizde de ev işini kadın yapıyor, burada da böyle” şeklinde ifade etmiştir. Kadının kamusal alanda görünürlüğünü yok eden ve ev işleri ile emeğini sömüren bu toplumsal cinsiyette dayalı iş bölümü anlayışının kültürel kodlar üzerinden normalleştirildiği görülmektedir. Fakat burada vurgulamak gerekir ki, bu erkeklik temsilinde yer alan bazı katılımcılarımız istemedikleri halde ekonomik şartlardan dolayı eşleri çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum ise ‘Suriyeli erkek’ imgesinin taşınması gereken niteliklere ters düştüğünden dolayı bir erkeklik kırılmasını ortaya çıkarmıştır. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere bu erkeklik kırılmaları farklı düşünce sistemleri ve inanç mekanizmaları üzerinden rasyonelleştirilerek yaralanmış eril tahakkümlemlerini kısmen yeniden üretebilmektedirler. Bu doğrultuda, kadınların ikincilleştirilme süreci katılımcıların evdeki karar alma ve paylaşım mekanizmalarının nasıl çalıştığına dair yaptıkları açıklamalarda vücut bulmaktadır.

“Bazı şeyler paylaşılır da her şey paylaşılmaz kadınla, çünkü kapasitesi yeterli değil. Elbette bazı şeylerde kadın fikri soruluyor, ama dediğim gibi her şeyde değil. Büyük ve ciddi konuları paylaşmıyorum. Özellikle durum sorunlu ve problemlili ise kadınla istişare etmezsin, konuşmazsın konuyu. Hep aynıydı hem Suriye hem de Türkiye’de böyle, sıkıntı yok. Zaten kadının ne sorunu olur ki, dışarıda işi yok, çalışmıyor rahat, eşinden ve çocuklarından sorumlu, hakkında alıyor üstelik bu bizim peygamberimizin mesajı, o bana kadınlarla iyi davranın demiş bende öyle davranıyorum.” (Naser, yaş 46).

“...dışarıdaki meseleleri eşimle paylaşmam, anlamaz çünkü, mesela işte bir sorun olsun belli etmem, elinden de bir şey gelmez çünkü, Suriye’de hep böyle kadın evden sorumlu, evet ev meseleleri hakkında konuşurum fikrini alırım, ama son kararı ben veririm...” (Shakour, yaş 48)

Bu ifadelerde, toplumsal cinsiyet beklentileri ve ilişkileri bağlamında kadının konumunu değersizleştiren, ikincilleştiren, dışlayan, sömüren ve acizleştiren söylemler açık bir şekilde görülmektedir. Ataerkil cinsiyet rejimi içerisinde kadınların duygusallık ve erkeklerin ise akıl üzerinden tanımlanmasının bir benzerini katılımcıların düşünce sistemi içerisinde görmekteyiz. Daha somut bir biçimde ifade edecek olursak, katılımcılar ikincil bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeğe eş değer görmedikleri kadının varlık alanını ev ile sınırlandırırken, sebebini ise önemsiz ve rahat olduğuna inandıkları ev işlerini yapmak ve annelik görevini yerine getirmek olarak belirlemişler. Ayrıca, kadınlığı önemsiz olarak tanımlandıklarından önem arz eden herhangi bir konunun kadın ile paylaşılmasını *'kadının kapasite yetersizliğinden'* veya *'anlayamayacağından'* hareketle uygun bulmamaktadır. Eşitsizliğin katmanlı bir biçimde tezahür ettiği bu ideolojinin en temel meşrulaştırma alanı *'peygamberimizin mesajı'* söylemini de içeren dini öğretilerdir. Dolayısıyla, bu erkeklik temsiliinde yer alan katılımcılar, bir taraftan İslami öğretilerin sorgulanmaz niteliği üzerinden kadının konumunu değersizleştirirken, öte yandan ataerkil ideolojisinin cinsiyetçi yapısına istinaden bir tahakküm ilişkisi inşa etmektedirler. Bu durum ise İslam ile ataerkil ideolojilerinin iş birliğinden doğan kadına karşı ikili ikincilleştirme sürecine işaret etmektedir.

Özetle, bu erkeklik temsili, savaş, zorunlu göç, mültecilik ve bu süreçlerin bir sonucu olarak yoksulluk koşullarının etkisi ile erkeklik sorumluluklarını yerine getiremedikleri için bir erkeklik kaybı deneyimlemektedirler. Bu anlamda erkekliklerinde kırımlar yaşayan orta ve üst yaş Suriyeli erkekler, dini öğretiler, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarının içselleştirilmesi, zor koşulların vurgusu ve mekân olguları üzerinden eril iktidarlarını meşrulaştırmaktadırlar. Bu meşrulaştırma mekanizmalarının aile içi iktidar ilişkilerindeki tezahürüne bakıldığında, katılımcılarımızın erkeklik inşasında birçok kez sekteye uğrama süreçleri deneyimlemiş olmalarına rağmen bir koruma alanı sağlayabildikleri ve bu anlamda eril tahakkümünü yaralı olsa da sürdürebildikleri ortaya çıkmaktadır.

5.4.4.2. İkrar, Hesaplaşma ve Dönüşümler: ‘Alternatif Erkeklikler’

Sert yaşam koşullarını simgeleyen savaş, zorunlu göç ve mültecilik yaşam süreçlerinin erkeklik dinamikleri üzerinde oluşturduğu tahrip edici tezahürleri ile beraber bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklere, aile içi ilişkiler başta olmak üzere bir değişim ve dönüşüm fırsatı da sunabilmektedir (Donaldson ve Howson, 2009). Ataerkil ilişki ve düşünce yapılarından kısmen uzaklaşma niteliği taşıyan bu dönüşüm süreçlerinin gerçekleşmesinde katılımcıların farklı aidiyet biçimleri önemli rol oynamaktadır. Fakat, ‘alternatif erkeklik’ olarak öne sürdüğümüz erkeklik temsilinin ayırt edici özelliklerinin oynadığı rolü irdeleyebilmek adına ilk başta savaş, zorunlu göç ve mültecilik yaşam koşullarının şekillendirdiği erkeklik krizi deneyiminin genel bir tasvirinin çizilmesi açıklayıcı olacaktır.

“...her şeyimi kaybetmiştim ama az bir miktar param vardı onu da kaçakçıya verdim. Türkiye’de hayatım ilk başta çok zordu, kimseyi tanıımıyordum, kimsem yoktu, yani kimsesiz hissediyordum. İnsanın elinden bir şey gelemeyince bir şey yapamayınca bir eksiklik hissediyor, çünkü ailesine istediklerini sunamıyor, o an işte zayıf olduğun yer... kesinlikle bu erkeğin zayıf noktasıdır.” (Habib, yaş 27)

“...Hayat çok zor oldu burada, insan kendini yalnız hissediyor, gece gündüz ailem için çalışmak zorundayım, hatta iki işte çalıştım bir ara, çocuklarımı göremiyordum, hep iş iş iş... ama yine buna rağmen yetmiyor, ailemin ihtiyaçları oluyor onlara yetişemiyorum, üzüyor beni bunlar, zor durumda kalıyorum aileme karşı.” (Hamid, yaş 32)

Ataerkil rejim içerisinde bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak inşa edilen erkekliğin güç, cesaret, savaşçı, çalışkan, sağlayıcı vb. kültürel kodlar ekseninde şekillendiği bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerini eşitsizleştiren bu normlar, “erkeklik sosyalizasyon” süreçleri ile beraber erkeklere aşılanmaktadır. (Arık, 2016: 230). Fakat, iktidar ilişkilerinin belirleyicisi mahiyetinde olan bu norm ve değerler farklı zaman, mekân ve olaylar ile birlikte sekteye uğrayabilmektedirler. Katılımcıların ifadeleri çerçevesinde geleneksel erkekliğin dönüşüm zeminini hazırlayan erkeklik kırılmalarının dinamiklerine bakıldığında,

zorunlu göçün oluşturduğu savunmasızlık hali ile derinleşen yoksulluk koşulları dolayısıyla ataeril rejim içerisinde belirlenen ‘sağlayıcı’ rolünü kaybederek ‘elinden bir şey gelmeyen’ başarısız bir erkeklik görüntüsü ile karşılaşmaktayız. Örneğin, eril iktidarın devamı için bir vazgeçilmez niteliğinde olan güçlü, koruyucu ve özellikle ‘sağlayıcı’ rollerinin kayboluşunu “*Kesinlikle bu erkeğin zayıf noktasıdır*” veya “*aileme karşı zor durumda kalıyorum*” şeklinde nitelendiren katılımcılar bir *erkeklik kaybı* deneyimlediklerini açık bir şekilde göstermektedirler. Dolayısıyla, birinci erkeklik temsilinde (Yaralı erkeklik) olduğu gibi bu erkeklik temsilinde yer alan görüşmecilerimiz de içinde bulundukları yeni ekonomik, toplumsal ve hukuksal yapılar ile karşılaşmaları sonucu erkekliklerinde bir güç kaybı deneyimlemişlerdir. Fakat, bu erkeklik temsilindeki katılımcıların birinci gruptan farklı olarak deneyimlenen erkeklik kaybını daha rahat ve yüzleşerek paylaştıkları görülmüştür. Tam bu noktada, alternatif erkeklik temsilinin karakteristik özellikleri önem kazanmaktadır. Zira, bu erkeklik temsilinin geleneksel bir yerde duran birinci erkeklik temsili karşısında ‘alternatif’ olduğunu gösteren temel husus, deneyimlenen erkeklik kaybı ile bir dönüşüm sürecine başlamalarıdır. Bu doğrultuda, alternatif erkeklik temsilinin karakteristik özelliklerini geleneksel erkekliğin dönüşümüne işaret eden göstergeler üzerinden irdelemek aydınlatıcı olacaktır.

Bu grup içerisinde yer alan katılımcılar, orta ve alt yaş gruplarında olup dini ve geleneksel yapılara kısmen mesafeli bir duruş sergilemektedirler. Bu bağlamda, ‘alternatif erkeklik’ temsilinin ilk karakteristiği Suriye’deki aile ilişkileri ile karşılaştırıldığında zorunlu göç süreci sonucunda aile içerisinde dayanışma, birlik ve beraberlik duygusunun oluşmasıdır. İktidarlara sarsılan erkekler bu durumu yaşadıkları zorlu sürecin doğal bir sonucu olarak görmekte ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinde yaşadıkları bu dönüşüme ailenin birliği ve hayatta kalabilmek için pozitif bir anlam yükleyerek onu “birlik ve beraberlik” duygusu üzerinden tanımlamaktadırlar. Kendilerinin kontrol edemediği ekonomik ve toplumsal koşullar nedeni ile aile içindeki iktidar konumu zayıflayan katılımcılar, aile içinde oluşan birlik duygusunu şu şekilde ifade etmektedirler:

“Sonuç olarak deneyimlediğimiz tüm bu kötü olaylar geliştikten sonra mecburen aile ilişkilerimizde yeni bir konuşma ortamı yaratmak zorunda kaldık kesinlikle, birlik duygusu daha fazla oldu, evet Suriye’de yaşarken

kararları ben alıyordum, ben karar veriyordum eşime sormadan, ama burada bu mümkün değil, sorunları paylaşmak ve konuşmak zorundayız. Çocuklarımla da konuşuyorum, yakın arkadaşlarımla da karar verirken konuşuyorum fikir alıyorum. Bu durumlar insanı içten içe değiştiriyor. Ben ailemin son ümidiyim, ben onların yanındayım, onlar için elimden geleni yapıyorum, onların güvendiği kişiyim.” (Habib, yaş 27)

“Burada cidden zor süreçler yaşadık ailemle beraber, birbirimize sarılmaktan başka bir çaremiz yoktu burada, kimsemiz de yok, ben eşim ve çocuklarım için varım, onlarda benim için. Suriye’de böyle değildi ama, orada yaşamımız daha rahattı, ailemin ihtiyaçlarını giderebiliyordum, burada öyle değil, her şey çok değişti, Suriye’de ilişkilerimiz de daha farklıydı, mesela burada eşimle daha fazla konuşuyoruz, bir şey yapacaksak eşimle beraber karar veriyoruz, çünkü sorunlarımız da daha büyük, birbirimize güç olarak üstesinden gelebiliriz.” (Ahmed, yaş 31)

Mülteci olmanın ortaya çıkardığı kayıtsızlık, işsizlik, yoksulluk ve dışlanmışlık hallerinin, erkekliğin inşasının olasılıklarını ciddi bir biçimde sınırlaması ile eril tahakkümün çözülmesine yol açtığı bilinmektedir. Bu çözülme ile beraber baş gösteren “birlik ve beraberlik” söylemi ve durumu bağlamında üç temel dönüşüm noktasına değinmemiz mümkündür. Birincisi, aile içerisinde bir konuşma ve istişare alanının zorunluluk olarak inşa edilmesidir. Bununla ilişkili olarak ikinci dönüşüm noktası ise Suriye’de tek karar mercisi olan katılımcıların Türkiye’de çoğunlukla tek başına kimseye sorma ihtiyacı duymadan karar verme yetilerini kaybetmiş olmalarıdır. Son olarak katılımcıların ataerki ilişkiler içerisinde tam anlamı ile bir iktidar kaybını çerçeveleyen dönüşümleri, ‘*bu durum insanı içten içe değiştiriyor*’ veya ‘*her şey çok değişti, Suriye’de ilişkilerimiz de daha farklıydı*’ gibi söylemler üzerinden açık bir biçimde ikrar etmeleridir. Burada vurgulamak gerekir ki katılımcılar bu dönüşümlere olumlu bir anlam yüklemektedirler. Fakat, katılımcıların ifadelerinde gözlemlenen ikrar ve hesaplama süreçleri sonucu iktidar ilişkileri içerisinde vuku bulan dönüşümler geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında inşa edilmiş ‘Suriyeli erkek’ olgusuna ters düşmektedir. Genç katılımcılarımızın zorunlu göç sonrası aile ilişkileri içerisinde bir demokratik mekanizma olarak istişare ortamı ve birlik duygusunun tezahür etmesinde başarısızlık ve yoksulluk gibi zor yaşam şartları

ile oluşan erkeklik krizi rol oynamaktadır. Tam da bu noktada yaş ve geleneksel yapıların içselleştirmesi etkenleri bir farklılaşma unsuru olarak ortaya çıkmaktadırlar. Çünkü bu erkeklik temsiliinde yer alan katılımcılarımız, yaralı erkeklikler temsiliinde tanımlanan katılımcılarımız gibi deneyimledikleri iktidar kaybını dini söylem ve geleneksel toplumsal cinsiyet referansları ile meşrulaştırma yoluna başvurmamışlardır. Buna karşın, erkekliklerinde deneyimledikleri kırılmalar ve rol kayıplarını kabullenerek bir yüzleşme süreci neticesinde geleneksel toplumsal cinsiyet iktidar ilişkilerinde dönüşümü simgeleyen istişare ve ortak karar alma mekanizmasını aktif hale getirmişlerdir.

Bu doğrultuda, bu gruptaki katılımcılarımızın bir diğer ayırt edici özelliği, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında kadınları tanımlarken geleneksel ve dini söylemler üretmekten kaçındıkları gibi daha eşitlikçi bir bakış açısı sergilemiş olmalarıdır. Katılımcıların ataerkil ve dindar muhafazakâr ilişkilerinin hâkim olduğu bir yapıdan geldiklerini göz önünde bulundurduğumuzda gerçekleşen bu dönüşümün neden bir alternatif teşkil ettiğini daha iyi anlamaktayız.

“Kadın toplumun yarısıdır, vurguluyorum kadın toplumun yarısıdır, kadınlar çalışabilir bence, bunda bir sakınca yok, ben böyle düşünüyorum. Başkaları farklı düşünüyor olabilir. Mesela, savaştan önce genellikle evdeki kararları ben alıyordum, ama savaş başladıktan sonra buraya yerleştik ve birlikte paylaşma ve karar alma süreci başladı, gurbette ve zor koşullar bizi birbirimize sarılmaya ve beraber karar vermeye zorladı diyebilirim.” (Majd, yaş 28)

“Suriye’de böyle kadın hakları ve kadının söz hakkı gibi şeylerden bihaberdim, buraya geldikten sonra farklı farkındalık eğitimlere katıldım ve anladım ki kadınların da söz hakkı var hakları var, o da benim gibi evde sorumlu, o da çocukları büyütüyor benim gibi, bundan dolayı bunları fark ettim. Ben Suriye’de eşimle pek bir şey paylaşmazdım, ama Türkiye’de paylaşıyorum, beraber karar alıyoruz artık. Tabi bunları sadece yakın çevremle paylaşıyorum herkesle değil. Babam, annem ve eşim.” (Omar, yaş 25)

Bu erkeklik temsili, geleneksel erkeklik ve kadınlık ilişkileri çerçevesinde inşa edilen ‘Suriyeli erkek’ olgusunun yapısında yaşanan çatlakları iki katılımcımızın deneyimi üzerinden irdelemek aydınlatıcı olacaktır. İlk olarak göze çarpan husus ‘*kadın toplumun yarısıdır*’ ve ‘*Kadınların da söz hakkı var*’ söylemleri üzerinden toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında inşa edilen eşitlikçi yaklaşımdır. Geleneksel erkekliğin düşünce yapısında açık bir dönüşüme işaret eden bu süreci erkekliğin krizi olarak tanımlayabiliriz. Zira ataerkil yapı içerisinde eril iktidarı koruyan ve yeniden üreten olgu, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki eşitsizliktir. Fakat genç katılımcılarımız buna karşın dindar muhafazakâr bir toplumsal ve kültürel yapı içerisinde ‘Suriyeli erkek’ olma yolunda erkeklik inşa süreçlerini tamamlamış olmalarına rağmen toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında daha eşitlikçi bir tasvir çizmişler. Erkekliğin dönüşümünü gösteren bu sürecin gerçekleşmesinde erkeklik kırılmalarının yanı sıra yeni toplumsal, kültürel ve hukuksal yapıların ve göçmenler ile çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının da bir etki alanına sahip olduğunu görmekteyiz. Burada belirtmek gerekir ki, özellikle bu gruptaki katılımcılar Türkiye’nin toplumsal ve kültürel yapılarının bu düşüncenin oluşmasında önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Siteler’de işçilik yapan 25 yaşında iki çocuk babası Omar’ın kadınlara karşı yaklaşımındaki dönüşüm bu faktörlerin etki alanını ortaya çıkarmaktadır. Burada önem taşıyan bir diğer husus, geleneksel erkekliğin dönüşüm süreçleri karşısında genç katılımcılarımızın muhafazakâr bir tutum yerine geleneksel erkeklik değerlerinin tartışılmasına yönelik açık bir tavır sergilemiş olmalarıdır.

Bu erkeklik temsilinde yer alan katılımcılarımızın geleneksel toplumsal cinsiyet iş bölümü anlayışından uzaklaştığına işaret eden bir diğer husus ise ‘*kadınlar da erkekler gibi dışarıda çalışabilir*’ söylemine sahip çıkmalarıdır. Burada vurgulamak gerekirse cinsiyet rollerinin şekillenmesinde ve yeniden üretilmesinde rol oynayan temel olgulardan birisi kuşkusuz toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Erkeklerin üstün olduğu bu eşitsiz iş bölümünde kadınlar, duygusal ve ücretsiz emeğin gerçekleştirildiği ev alanı ile sınırlandırılmışlardır. Bu bağlamda, Suriye’deki geleneksel toplumsal cinsiyet düzeninde eril iktidarın yeniden üretiminde önemli bir mekanizma olarak işleyen bu eşitsiz iş bölümüne işaret eden, ‘*Suriyeli erkek eşini çalıştırmaz, kadın anca dul kalırsa çalışabilir,*

kadın ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenir, başka işi yoktur'' (Hamid, yaş 32) gibi kültürel kodlar ile karşılaşmaktayız. Fakat genç katılımcılarımız zorunlu göç öncesi bu söylemler doğrultusunda erkekliklerini inşa etmiş olmalarına rağmen, zorunlu göç sonrası kadınların evin dışında çalışma haklarının olduğuna yaptıkları vurgu alternatif bir erkeklik inşa ettiklerinin önemli bir göstergesidir.

Katılımcılarımızın erkeklik inşasında yeni bir yola girdiklerinin diğer bir işareti ise kadın işi olarak görülen ev işlerine Suriye'ye göre daha fazla yardım etmeleridir.

“Savaştan önce Suriye’de ev işleri, temizliği ve sorumlulukları hep eşime aitti, ama deneyimlediğimiz onca şeyden sonra ve içinde bulunduğumuz yaşam koşullarında bende evde çalışıyorum, çocuklarım ile daha fazla ilgileniyorum. Hepimiz zor koşullardayız, bu anlamda eşime de yardımcı olmak durumundayım. Genel olarak şöyle diyebilirim, şimdi yüzde 70 eşim, yüzde 30 ben şeklinde yapılıyor ev işleri.” (Tarek, yaş 29)

“...Vallah Suriye’de az evde oluyordum, ben dışarıda çalışıyordum eşim evde, ev işine bulaşmazdım ben orada, hep böyleydi. Türkiye’de öyle olmuyor, şartlar zor... yani ben işe gitmediysem veya işsizsem daha fazla yardım ediyorum, yoğunsam elimden geldikçe katkı sunmaya çalışıyorum...” (Hamid, yaş 32)

Geleneksel toplumsal cinsiyet tanımları doğrultusunda ücretsiz bir emek türü olarak bakım emeği kadınlarla ilişkilendirilmektedir. Duygusal emek süreçlerini de kendinde barındıran bakım emeği, “bir yandan bakımla ilgili faaliyetler/işler, öte yandan da bakımla ilgili duygular, yani bakımının üstlenildiği kişiye karşı duyulan ilgi, sevgi vb. duyguları” çerçevelemektedir (Özkaplan, 2009: 17). Kadınları erkeklere tabi kılan bu eşitsiz iş bölümü farklı biçimleriyle sürekli üretilir ve yeniden yapılandırılır. Bu teorik çerçeve doğrultusunda katılımcıların erkeklik rolünde deneyimlediği dönüşümün göstergelerine bakıldığında, Suriye’deki bakım emeği tamamen eşleri tarafından yerine getiriliyor olmasına karşın, zorunlu göç sonrası erkeklerin bu emek süreçlerine katkı sunmak zorunda kaldıkları görülmektedir.

Bu grup katılımcılarımızın alternatif bir erkeklik temsili inşa etme çabası içinde olduklarının diğer bir göstergesi ise duyguların paylaşımıdır. Her ne kadar geleneksel toplumsal cinsiyet hiyerarşisi içinde Suriyeli erkek olarak duygularını eşleri ile paylaşmamayı öğrenmiş olsalar da yaşadıkları bu zorunlu süreçler sonrasında duygularını ve sorunlarını eşleri ile daha fazla paylaşmaya başlamışlardır. Bu dönüşüm bağlamında ataerkil cinsiyet rejimi içerisinde şekillenen erkeklik ve kadınlık imgelerinin önemli toplumsal örüntülerine bakıldığında akıl ve duygu bileşenleri ile karşılaşmaktayız. ‘Güçsüzlüğü’ ve ‘dengesizliği’ simgeleyen duygusallık hali bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kadınlar üzerinden tanımlanırken, ‘gücü’ ve ‘iktidarı’ temsil eden akıllı olma hali ise erkeklik ile özdeş kılınmıştır (Çelik, 2016). Bu toplumsal cinsiyet rejiminde, duygusallık göstergesi olan davranış örüntülerinin erkekler tarafından gerçekleştirilmesi erkeğin feminenlik ile suçlanmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla, duygusallık ve duygu hallerinin ifade edilmesi ve paylaşılması, geleneksel erkeklik anlayışında güçsüzlük ve yeterince erkek olmama durumuna tekabül etmektedir. Fakat bu tasvir doğrultusunda genç katılımcılarımızın zorunlu göç sonrası aile ilişkilerinde tezahür eden dönüşümlere bakıldığında, duygusal etkileşimin arttığı gözlemlenmektedir. Bu dönüşümün şekillenmesinde, savaş, zorunlu göç ve yoksulluk hallerinin erkekliklerde yarattığı travmatik etkileri temel bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda katılımcılar deneyimledikleri depresyon, üzüntü, ağlama, endişe, güvensizlik ve korku gibi ‘aciziyet’ ifade eden duygusal durumlarının konuşulması ve özellikle eşleri ile paylaşılmasında bir sakınca görmediklerini belirtmişler. Ve bu anlamda Suriye’deki erkeklik pratiklerinde dönüşüme işaret eden bu sürece karşı kabullenici ve hesaplaşıcı bir erkeklik deneyimi tasvir etmişler.

Özetle, Ankara’da yaşayan evli orta yaş ve altı katılımcılar, maruz kaldıkları savaş, zorunlu göç ve mültecilik yaşam şartları dolayısıyla geleneksel olarak erkeklerden yerine getirmesi beklenen rolleri oynama konusunda bir kayıp yaşamaktadırlar. Fakat, bu gruptaki katılımcılarımızın özgünlüğü deneyimlenen bu kayıplara karşı geleneksel erkeklik normlarından kısmen uzaklaşmış bir alternatif erkeklik deneyimi oluşturmalarıdır. Diğer bir deyişle, bu katılımcıların başarısız erkeklik deneyimlerini farklı mecralar vasıtası ile meşrulaştırmak yerine ikrar, hesaplaşma ve dönüşüm mekanizmalarını benimsemek zorunda kaldıkları

görülmektedir. İkrar, hesaplaşma ve dönüşüm sürecinin somut tezahürlerine bakıldığında, evdeki karar mercisinin değişimi, bakım emeğine erkeğin katkı sunması, aile ilişkilerinde birlik ve beraberlik duygusunun oluşması vb. örneklerden bahsedilebilir. Son olarak vurgulamak gerekir ki alternatif erkeklik olarak tanımlanan erkeklik temsili, Suriyeli erkek profilini de içeren geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin veya aynı zamanda yaralı erkeklik temsili karşısında bir alternatif mahiyet taşımaktadır.

5.4.5. Rol Değişimi Sonrası Bekâr Suriyeli Gençler ile Babaları Arasında Oluşan İktidar Mücadelesi

Aile ilişkileri, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin karmaşık yapısını ve erkeklik kırılmalarını anlamak için merkezi bir role sahiptir. Bu doğrultuda, erkeklik krizinin hissedilmesi, derinleşmesi ve dönüşmesi bağlamında aile içindeki kadın ve çocukların deneyimlerini anlamak önemlidir. Çünkü erkeklik krizi ancak diğer aile üyelerinin konumlarıyla ilişkisellik içinde anlaşılabilir. Bundan dolayı, erkeklik krizinin diğer aile fertleri üzerinde bıraktığı etki ve bu doğrultuda ise aile içindeki ataerkil ilişkilerin nasıl yeniden inşa edildiğine odaklamak aydınlatıcı olacaktır. Nitekim, zorunlu göç sonrası eril tahakkümün kırılması ile aile ilişkilerinde dönüşümü deneyimleyen ve bu süreçten farklı şekillerde etkilenen bekâr Suriyeli gençlerin deneyimlerine başvurduk.

5.4.5.1. “Evin erkeği biz olduk burada”

Bekâr katılımcılarımızın hepsi savaş ve zorunlu göçün sonucu olarak evin geçiminden sorumlu babanın bu rolünde bir sarsılma olduğunu vurgulamış ve çocuklar olarak kendilerinin bu rolü daha fazla üstlendiklerine işaret etmişlerdir. Evi geçindirme sorumluluğu babadan çocuklara doğru kayarken babalar otoritelerini korumak ve hatırlatmak amacı ile çocuklarını daha fazla kontrol altında tutmak için farklı yollara başvurmaktadırlar. Genç katılımcılarımız hane içinde babalarının evi geçindirme rolünü yitirmeye başladığını ve ilişkilerinde gerilimlerin yaşandığını şu ifadeler ile dile getirmişler:

“Suriye’deyken evimizin temel bakıcısı babamdı. Yani, babam asıl maddi destekleyicimizdi. Ama Türkiye’ye geldikten sonra koşullar tamamen değişti. Çünkü burada maddi koşullarımız çok zorlaştı, ben ve kız kardeşim

çalışmak zorunda kaldık ve çalışıyoruz hala. İşsiz ve evin geçiminden sorumlu olan babamın yerini ben ve kız kardeşim aldık, babam evde işlevsiz hale geldi, 'evin erkeği biz olduk' bu anlamda. Böyle olunca Babamla ilişkimiz çok değişti, biliyor musun? Para gücünü elinde bulundurmamak meselesi çok önemli. Mesela benim babam Türkiye'ye geldikten sonra babalık yapamadığı için sürekli her şey kontrolündeymiş gibi davranmaya ve farklı konularda sesini yükseltmeye başladı. Suriye'de biz açık görüşlü bir yerde yaşıyorduk, babam bizim hayatımıza ve yaşam şeklimize pek karışmazdı, ama burada kaybettiği gücü farklı yollarla gösterebilmek için bizim hayatımızla ilgili yorum yapmaya başladı, ne yapıyorsun, böyle yapma, erken gel eve, böyle giyinme gibi. Hatta, hiç beklemediğimiz bir şey olarak babam annemden örtünmesini istedi. Burada gidip kahvehanede arkadaşlarından erkeklik öğreniyor, kendini öyle avutuyor. Aslında babam elinden gittiği gücü, ben sizden üstünüm ve size karışırım imajını yaratarak telafi etmeye çalışıyor. Evin geçimini biz sağlıyoruz, bir de bize karışıyor. Kızları olarak biz evin babası konumuna geldiğimizden böyle davranıyor.” (Reyyan, kadın, yaş 25)

“...Suriye'de savaş olana kadar tek geçim kaynağımız babamdı, her şey altüst olunca bizde Türkiye'ye geldik, burada ben hep çalışmak zorunda kaldım, babam da çalışıyor tabi ama o benden daha az çalışabiliyor, ben ona göre daha rahat iş bulabiliyorum, pahalılıkta oldu, ihtiyaçlarımızı gideremediğimiz için diğer 2 kardeşlerim de yeni çalışmaya başladılar... babamla ilişkimiz tabi etkilendi, sonuç olarak aileyi geçindirmek için benden gelecek paraya bakıyor, Suriye'de öyle değildi mesela. Bu durum farklı geliyordu bize, babam içten üzüliüyordu hissediyordum, ama belli etmemeye ve sert durmaya çalışıyor hep... (Jalal, erkek, yaş 26)

“Suriye'de babam bize bakıyordu, annem ev hanımıydı bizde okuyorduk, Suriye'de böyle, babalar çalışır, ama Türkiye'ye geldikten sonra maddi durumumuz çok kötü oldu, babam zaten çok zor iş buluyordu, çalışsa bile hiçbir şeyimize yetmiyordu, ben ve kardeşlerim de işe başladık Türkiye'de, zor işlerde de çalıştık bir sürü vallah, babam arada işe gidiyordu ama genellikle işsizdi, aileye ben ve kardeşlerim bakıyoruz... tabi bu durum değişik geliyordu bize, çünkü hep o bakı bize, ama şimdi durumlar değişti,

biz ona bakıyoruz, bak mesela bir defa ben kendime bir şey aldım, para harcadım diye kızdı, bağırıp çağırırdı, bende kendi paramızı da mı harcayamıyoruz dedim, ben çalıştım kazandım ne hakla karışyorsun bana yani, Suriye’de banama karşı pek sesimizi çıkaramıyorduk, ama dediğim gibi Türkiye’de yaşam şartlarımız değişti, yani en azından sesimiz çıkmaya başladı, bir tartışma olduğunda bende kendimi savunuyordum, insanın zoruna gidiyor çünkü, tabi böyle olunca da ortalık karışıyordu. Gururuna dokunuyordu sonra da bağırıp çağırıyor, bana sen kendini ne zannediyorsun, adam mı oldu başımıza, sen ne anlarsın falan filan...
(Mostafa, erkek, yaş 24)

Patriarkal yapı içerisinde erkeklik inşasının gerçekleştiği en temel alanlarından birisi aile kurumudur. Erkeklik pratiklerinin vücut bulduğu ve kendini yeniden ürettiği aile içi ilişkilerin farklı şekillerde dönüştürücü etkilere maruz kaldığında, ataerkil değerler doğrultusunda şekillenen geleneksel toplumsal cinsiyet iktidar ilişkileri yeniden oluşabilmektedir. Bekar genç katılımcıların deneyimi doğrultusunda aile içi iktidar ilişkilerinin yeniden yapılanma süreçlerinin altında yatan faktörlere bakıldığında, ilk olarak zorunlu göç sonrası geleneksel cinsiyet rollerinin göçmenlik yaşam şartlarında ciddi bir biçimde dönüştüğünü görmekteyiz. Çocuklar ve babalar arasında meydana gelen bu dönüşüm geleneksel erkekliğin temel iktidar zemini ve meşruiyet alanı olarak belirlenmiş ‘eve ekmek getirme’ rolünün yok olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, Suriye’de ailelerinin tek geçim kaynağı olma rolünü geleneksel toplumsal cinsiyet sorumlulukları çerçevesinde yerine getiren bekar genç katılımcıların babaları, yeni toplumsal ve ekonomik koşullarda bu sorumluluğu yerine getiremediğinden bir rol ve iktidar kaybı deneyimlemektedir. Bu doğrultuda, Suriye’den alışlagelmemiş şekliyle katılımcılarımız zorunlu göç sonrası deneyimledikleri rol değişimini “evin erkeği biz olduk burada”, “aileye ben ve kardeşlerim bakıyoruz” veya “babam benden gelecek paraya bakıyor...” şeklinde tanımlayarak dönüşümün varlığına dair açık bir beyanda bulunmuşlardır. Bu doğrultuda, para gücünü eline bulundurmanın iktidar ilişkilerinin şekillenmesinde nasıl bir rol oynadığını ve katılımcıların zorunlu göç sonrası aile içi iktidar ilişkilerinin hangi dinamikleri içerdiğini irdelemek aydınlatıcı olacaktır. Bu çerçevede, ilk olarak göze çarpan husus geleneksel cinsiyet rolleri bağlamında

gerçekleşen dönüşümlerin baba ile çocuklar arasında farklı düzeylerde iktidar çatışmalarına neden olduğudur. Katılımcılar aile ilişkilerinde ortaya çıkan iktidar çatışmalarını babalarının hayatlarına karışması ve müdahil olmasına karşı sessiz kalmamaları ile gerçekleştiğini belirtmişler. Babanın geleneksel iktidarına karşı gelmeye denk düşen tabiri caizse bu ‘baş kaldırma’ bir taraftan iktidar çatışmasına işaret etmektedir, diğer taraftan çatışmaya mahal vermeyecek muktendir ve son sözü söyleyen ‘Suriyeli erkek’ konumunun zedelendiğini göstermektedir. Fakat katılımcıların babaları ise bu sürece karşı kontrol etme, denetleme, kızma, ses yükseltme vb. şiddet ve iktidar hatırlatıcı mekanizmalara kendi erkekliklerini yeniden var edebilmek için başvurumaktadırlar. Bu yeniden var etme sürecinin en belirgin bileşenleri ise iktidar ve şiddettir. Arendt’ın de öne sürdüğü üzere iktidarın var olduğu yerde şiddet barınamayıp iktidarın krize girdiği süreçlerde ise şiddet vücut bulmaktadır (Arendt, 1970, 1969). İktidar ile denetim ve şiddet arasındaki bu ilişkinin bir temsilini katılımcılarımızın babaları ile ilişkilerinde görmekteyiz. Yani, katılımcılar babalarının iktidar kaybı ile beraber hem bağırma, kızma, küçümseme vb. psikolojik şiddet içeren süreçler ile ve hem de kontrol ve denetim mekanizmalarının artışı ile karşılaşmışlardır.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri doğrultusunda babalarının yeniden üretim mekanizmaları olan şiddet ve denetim biçimleri bekar genç katılımcılarımızın cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, babaların kızlarına müdahale süreçleri ve uyguladıkları denetim mekanizmalarının daha derin ve kapsamlı bir çerçeveye sahip olduğu görülmektedir. Somutlaştıracak olursak, erkek katılımcıların babaları ile iktidar çatışması giyimi ve kuşamı, eve giriş çıkış saati, örtünme vb. tahakküm biçimlerini içermemektedir. Zira, ataerkil yapıda bu tür denetim ve kontrol mekanizması kadın ve kız çocukları üzerinden inşa edilmektedir. Erkek katılımcılarımızın babaları ile çatışması ise baba otoritesini sarsacak bir itiraz durumunda “*çalışıyorsun adamı mı oldun*”, “*bıyıkların çizildi, dışarıda çalışıyorsun adam mı oldun*” şeklinde kendini göstermiştir. Bu anlamda, menşei toplumsal cinsiyet eşitsizliği olan bu farklılaşma kadın katılımcıların maruz kaldığı denetim ve iktidar biçimlerinin çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Örneğin, kadın katılımcılarımızdan birisi olan Hüsna, “...benim babam hep karıştırdı hayatımıza, buraya geldikten sonra biz çalıştığımız ve dışarıda olduğumuz için çok abarttı, erken gel geç git, bunu yap şunu etme...”

(Hüsna, kadın, yaş 23) ve bir diğer kadın katılımcımız olan Reyyan “...bizim hayatımızla ilgili yorum yapmaya başladı, ne yapıyorsun, böyle yapma, erken gel eve, böyle giyinme gibi. Burada gidip kahvehanede arkadaşlarından erkeklik öğreniyor, kendini öyle avutuyor” (Reyyan, kadın, yaş 25) ifadeleri ile kendi deneyimlerini aktarmıştır. Burada Toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında Reyyan’ın babası ile ilişkisi çerçevesinde kahvehanenin bir erkeklik öğrenme mekânı olduğuna yaptığı vurgu önem taşımaktadır. Bu doğrultuda vurgulamak gerekir ki kahvehaneler erkekliğin kamusal alanda homososyalleşebildiği mekânların en başında gelmektedir (Arık, 2009). Erkekliğin pekiştirmesinde ve yeniden üretiminde merkezi bir rol oynayan kahvehaneler aynı zamanda erkeklere, kadınlardan ayrı kendilerini üstün hissetme ve erkeklik sıkıntılarını ve eksiklerini terapi etme fırsatı sunmaktadır. (Sancar, 2016: 263). Dolayısıyla, katılımcımızın ifadelerinde de tezahür bulduğu üzere babasının toplumsal cinsiyet rolünde deneyimlediği kayıpları bir *erkek mekânı olarak kahvehane*’de (Özkök, 2019) öğrendiği erkeklik ile çocuklarını daha fazla kontrol ve denetime tabi tutarak telafi etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu anlamda eril değerler ile özdeşleşmiş kahvehane bir erkeklik dayanışması zemini de sunmaktadır.

5.4.5.2. Kimin sevdiği yemek yapılacak?

Zorunlu göç sonrası ortaya çıkan derin yoksulluk halinin bir sonucu olarak geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşmesiyle aile içi iktidar ilişkilerinin farklılaştığı açıkça görülmektedir. İktidar ilişkilerindeki dönüşüm ataerkil toplumsal yapıda bir taraftan erkekliğin kırılmasını diğer taraftan ise erkeklik ve çalışmanın özdeşleştirilmesinin öneminin altını çizmektedir. Dolayısıyla, ataerkil düzenin eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini besleyen, kapitalizm ile ataerkil yapıların iş birliği şeklinde tezahür bulan ve aynı zamanda toplumsal cinsiyet iktidar ilişkilerinin temel belirleyicisi niteliğini taşıyan cinsiyetçi iş bölümü ayrımı, gelir getirici üretim süreçlerini erkekler üzerinden tanımlarken, ücretsiz yeniden üretim sorumluluğunu ise kadınlara bırakmıştır (Ok, 2011; Chafetz, 1998; Cohen, 2004) Erkeklerin ‘üstün’ toplumsal cinsiyet kategorisi olarak konumlandığı bu ayrımın, savaş, zorunlu göç ve yeni ekonomik ve toplumsal yapıların vücut bulması ile dönüşüme uğraması geleneksel eril iktidar ve tahakkümün özel alanda sorgulanmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda, aile ilişkileri içerisinde gelir getirici rolünün dönüşmesi sonucu ‘*kimin*

istediği olmalı?’ söylemi üzerinden geleneksel baba iktidarının sorgulandığını 23 yaşındaki eşcinsel erkek katılımcımızın deneyimi çerçevesinde irdelemek aydınlatıcı olacaktır.

“...Bak mesela böyle bir şey oldu, bizim evde hep babamın istediği yemekleri yapar annem, kardeşlerimi bilmiyorum ama bir süre sonra bende böyle bir duygu oluştu, ben bu evin ekmeğini, etini, çatalını, yemeğini, sebzesini almak için çalışıyorum, benim kazandığım para ile alınıyor bunlar, neden benim söz hakkım yok ya da olmamalı? Bunu dile getirmeden içimde sorguluyordum hep. Örnek vereyim, Suriye’deyken her şeyin kontrolü babamdaydı, sevmediğim bir yemek olduğunda babamın yanında söyleyemezdin, anneme gizlice bunu söyledim, ama Türkiye’de birkaç kez sevmediğim yemek yapıldı, babamın yanında itiraz ettim, ben bunu sevmiyorum dedim, çünkü eşek gibi çalışıyorum her gün bari istediğim yemeği yiyebileyim, babam sinirlendi, siktir git evden, istediğin ye dedi, senin bıyıkların çizildi, dışarıda çalışıyorsun adam mı oldun sanıyorsun diye hakaret etti bana.” (Hamit, erkek, yaş 23)

Lefebvre’nin de öne sürdüğü üzere tüm mekânlar toplumsal ilişkileri kendinde barındırır ve gizler (Lefebvre, 1991: 83). Erkeklik dinamiklerinin mikro ve makro düzeyde tezahür bulduğu bu mekânların başında kuşkusuz ev gelmektedir (Barutçu, 2015: 132). Bu anlamda erkekliğin inşası, yeniden üretimi, sekteye uğraması, sorgulanması ve krize girmesinin önemli bir kısmı bu mekân içerisindeki ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu doğrultuda, zorunlu göç sonrası Suriyeli ailelerde deneyimlenen rol değişiminin iktidar ilişkileri üzerindeki etkisini açığa çıkarmak adına bir kültürel öge olarak ‘Suriyeli erkek’ konumundan gelen geleneksel iktidarın evdeki hallerine odaklanmak gerekir. Hamit’in deneyiminde de görüldüğü üzere geleneksel erkeklik iktidarının vücut bulduğu aile pratiklerinden birisi yemek yeme davranışıdır. Eril iktidarın aile davranışındaki temsillerine bakacak olursak; Kimin istediği yemeğin yapılacağı, “masaya kimlerin oturup oturamayacağı, yemeğe kimin başlayacağı, ilk kimin kalkacağı, eğer konuşulacaksa hangi konulardan ne şekilde bahsedileceği, konuk kabul edilecekse bunun biçimi ve ayarlaması hep evin erkeğini gözeterek icra edilen sessiz bir protokol gibi. Çalıştığı dış dünyadan evine gelen adam, “doğru düzgün” bir yemeği, kendi arzularına göre şekillenmiş bir sofrada içinde

yemeyi elbette hak etmektedir” (Özby, 2004: 96). Fakat tam da bu noktada, aile içerisinde dış dünyada çalışan ve gelir getirici rolünü üstlenen kişilerin değişmesi ile sessiz ve gizli olan bu protokol sorgulanmaya tabi tutulmuştur. Neredeyse tüm bekar katılımcılarımızın deneyimlerinde farklı şekillerde ve alanlarda iktidar çatışmasına yol açan bu sorgulamalar ile karşılaşmaktayız. Bu sürecin dinamiklerini 23 yaşında olan katılımcımızın deneyimi üzerinden somutlaştıracak olursak, gerçekleşen sorgulamanın altında yatan düşünce zemini gelir getirici olmanın sağladığı iktidar alanına istinaden *“ben bu evin ekmeğini, etini, çatalını, yemeğini, sebzesini almak için çalışıyorum, benim kazandığım para ile alınıyor bunlar, neden benim söz hakkım yok ya da olmamalı?”* sorularının sorulmasıdır. Hamit’in babasının Suriye’de mesleğinin asker olması sebebiyle otoriter ve şiddete meyilli bir geleneksel erkeklik türü ile karşı karşıya olduğu için zihninde başlayan sorgulamanın bir süre dile getirmeye cesaret edemediğini görmekteyiz. Fakat, göçmenlik yaşam koşullarında giderek ‘sözde baba’ konumuna gelmiş erkeklığe karşı sorgulamaların beyanı ile ataerkil protokole tabiri caizse ‘isyan’ ederek bir iktidar çatışmasını ortaya çıkarmıştır. Meydana gelen bu iktidar çatışmasının en belirgin göstergesi ise *“senin bıyıkların çizildi, dışarıda çalışıyorsun adam mı oldun sanıyorsun”* söylemidir. Burada baba figürü, aile içinde zedelenmiş eril tahakkümünü koruyabilmesi ve hala benim istediğim olacak mesajını vermek için psikolojik şiddette başvurduğu görülmektedir. Farklı şiddet biçimlerini kendinde barındıran bu çatışma süreçlerinin aile ilişkileri içerisinde geleneksel baba iktidarının zedelendiğini gösteren bir diğer örnek ise katılımcımızın annesinin evdeki sorumluluk süreçlerinde daha fazla katılım göstermesidir. Bir iktidar çatışması neticesinde ortaya çıkan bu dönüşümü katılımcımız bu şekilde ifade etmiştir:

“Buraya geldikten sonra annem de Suriye’ye göre çok daha fazla sorumluluk aldı, yani kısmi olarak birçok şeyin kontrolü gizli de olsa anneme geçti, babam sözde baba oldu burada, eve lafı geçiyor evde ama eskisi gibi değil, mesela bir şey yapılacaksa annem çok daha fazla fikrini söylemeye başladı, hatta annem bir sefer babama ‘şimdiye kadar istediğini yaptın, yeter artık, yanlış bir sürü şey yaptın, her şey elindeydi ama yeter artık, benim de bir payım var artık burada’ dedi.” (Hamit, erkek, yaş 23)

Burada, yeni ekonomik ve toplumsal yaşam şartlarında ‘Suriyeli erkeğin’ kendini yeniden yapılandığı cinsiyet rollerinde deneyimlediği kayıplardan oluşan iktidar boşluğunun diğer aile fertleri tarafından doldurulmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. İktidar çatışması şeklinde işleyen bu süreç eril iktidarın nüfuz ettiği farklı aile davranışlarında kendini göstermiştir. Erkeklik ideolojisi üzerinde inşa edilmiş bu aile davranışlarından bir diğer örneği ise evde karar verme yetisinin kimde olduğudur. Bu alıntıda, katılımcımızın “*neden benim istediğim yemek yapılmıyor?*” sorgulamasının bir benzerini “*yetti artık benim de burada payım var*” söyleminde görmekteyiz. Fakat, ‘Suriyeli erkeğin’ aile içi iktidar mekanizmalarının kriz eğilimlerine işaret eden bu iktidar çatışmalarının bir erkeklik krizine yol açmadığının da altı çizilmelidir. Zira, Suriye’ye kıyasen aile içi iktidar ilişkilerinin yeniden şekillendiğini ve bu anlamda dönüşümlerin gerçekleştiğini vurgulayan katılımcımız, sözde de olsa geleneksel baba konumunun gerektiği saygıyı halen gösterdiklerini öne sürmüştür. Katılımcımız bu ilişkileri “*herkes farkında babamızın artık baba olmadığını, ama sözde de olsa baba yani*” şeklide tarif etmiştir.

Toparlayacak olursak, savaş koşulları içerisinde zorunlu bir göç deneyiminden sonra ‘Suriyeli mülteci’ olarak yeni bir toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıda yaşamının ortaya çıkardığı *erkeklik kayıplarının*, bekar genç görüşmecilerimizin aile ilişkilerinde de yaşandığını açık bir şekilde görmekteyiz. Fakat bekar katılımcılarımız ile gerçekleştirdiğimiz görüşmeler çalışmanın temel çıktısı ile örtüşen bu savın gizli kalmış kimi boyutlarının anlaşılmasına fırsat sunmuştur. Başka bir deyişle, bu görüşmeler, hem ‘Suriyeli erkek’ tasvirinin hangi süreçlerde bir iktidar çatışması ile zedelendiğini ve hem de bu sekteye uğramaya karşı şiddet, denetim ve muhafazakârlaşma mekanizmalarının vücut bulduğunu göstermiştir.

6. SONUÇ

En temel anlamıyla insanların yer değişimini ifade göç olgusu tarih boyunca farklı biçim ve şekilleriyle var olmuştur. Fakat, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem ile beraber yoksulluk, çatışma, savaş, doğal afetler vb. sebeplerden dolayı zorunlu olarak göç eden insanların sayısında çarpıcı bir yükseliş yaşanmıştır (Castles, 2003). Bu durum, bir sorunsal olarak göç olgusunun akademik, politik, ekonomik, kültürel ve hukuksal tartışmaların merkezinde yer almasına yol açmıştır. Öte yandan farklı cinsiyet kimliklerinin göç süreçlerindeki deneyimlerinin ciddi anlamda farklılaştığı gerçeğine binaen göçün ayrılmaz parçası niteliğinde olan toplumsal cinsiyet tartışmalarının derinlik kazandığını görmekteyiz. Dolayısıyla, bir taraftan toplumları derinden etkilediği ve dönüşmelerine yol açtığı için göç sorunsalına odaklanmak önem taşırken diğer taraftan belirleyici bir faktör olarak göç sürecinin özünde bulunan toplumsal cinsiyeti irdelemek önem arz etmektedir. Zira, özellikle çatışma ve zorunlu koşullarda gerçekleşen göçlerin, toplumsal cinsiyet yapısı ve bilhassa erkeklik dinamikleri üzerinde doğrudan dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Somutlaştıracak olursak, örneğin Suriye savaşı ile beraber Lübnan'a göç etmiş Suriyeli ailelerin geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinde dönüşümlerin gerçekleştiği saptanmıştır (El-Masri, Harvey, ve Garwood, 2013; Tuzi, 2020). Ayrıca, zorunlu göç sürecinin etkisiyle ataerkil ilişkileri içeren geleneksel toplumsal cinsiyet yapısının dönüşümü meselesi Hollanda gibi Avrupa ülkelerine göç etmiş Suriyeli ailelerde de gözlemlenmiştir (Krabbe, 2017). Bunlara istinaden halihazırdaki araştırma göç tarihinde benzerine pek rastlanmayan kapsamlı bir göç dalgası olarak Suriye örneğine odaklanarak savaş, zorunlu göç ve yoksulluk koşullarının Ankara'da yaşayan Suriyeli erkeklerin erkeklik dinamikleri üzerindeki etkisini irdelemeyi hedeflemiştir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemini kullanarak Ankara'nın yoksul ve aynı zamanda Suriyelileşmiş mahalleleri olan Önder, Ulubey, Hüseyingazi ve Battalgazi'de saha çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda, saha çalışması boyunca iki veri toplama tekniği kullanılmıştır. Birincisi, 17 Suriyeli erkek ile kendi özel alanları olan evlerinde derinlemesine yüz yüz görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, toplumsal cinsiyet ve erkeklik olgularının karmaşık yapısı ve mekân ile iç içe geçmiş ilişkilerini göz önünde bulundurarak hem katılımcıların yaşadığı mahallelerde ve bu mahallelerde

bulunan falafelci, dönerci, giyim mağazası ve pazar yerlerinde, hem de görüşmelerin gerçekleştiği evlerde sıkı gözlemler gerçekleştirerek veriler toplanmıştır. Bunlara ek olarak, erkeklik inşasının ve yeniden üretiminin önemli bir kısmının aile ilişkilerinde gerçekleştiğinden dolayı ve aynı zamanda araştırmanın üzerinde durduğu sorunsala farklı bir perspektif ile bakmasını mümkün kılmak için savaş, zorunlu göç ve yoksulluğu aileleri ile beraber deneyimleyen 2 Suriyeli genç kadın ve 3 Suriyeli genç erkek olmak üzere toplam 5 kişi ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada elde edilen veriler ilk olarak savaş ve çatışma ortamının geleneksel erkeklik dinamiklerinde çözülmeye neden olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, korkmayan, koruyan ve ailesine layıkıyla bakan gibi egemen erkeklik özelliklerinin savaş ve çatışma koşulları ile beraber korku, çaresizlik ve rol kaybına dönüştüğü gözlemlenmiştir. Geleneksel erkekliğin savaş ile beraber kırıldığına işaret eden bu dönüşüm süreci katılımcılarımızın deneyiminde kimi zaman ‘bir Suriyeli erkek’ olarak çocuklarının günlerce evde aç kalması ve dolayısıyla kendilerinden beklenen cinsiyet rollerini yerine getirememeleri üzerinden tezahür bulurken, kimi zaman ise derin korku ve acizlik duygularının hâkim olması ile şekillenmiştir. Savaş ile beraber altüst olan ekonomik ve toplumsal düzenin erkekliğin yeniden üretim mekanizmalarını sınırlandırdığından oluşan ‘aciz erkeklik’ deneyimi katılımcıların erkeklikleri ile hesaplaşma ve kendi içlerinde ‘ben yeterince erkek miyim?’ şeklinde bir sorgulamaya yol açtığı görülmüştür. Öte yandan belirtmek gerekir ki bu sorgulamaların ortaya çıkışında Suriye toplumsal yapısı içerisinde erkeklik inşasının en temel unsurlarından birinin aile kurma ve her hâlükârda ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermek olduğu önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, tüm bu koşulların yarattığı tahribatlar ve yaşanabilir bir ortamın kalmaması ile Suriyeli erkekler aileleri ile beraber risk dolu bir zorunlu göç sürecine başlamışlardır. Bu doğrultuda, katılımcılarımızın deneyimlediği zorunlu göç sürecinin risk, tehdit ve belirsizlik gibi sert koşulları içerdiğinden dolayı erkeklik hallerinde yeni kırılmalara yol açtığını görmekteyiz. Savaş nedeniyle geleneksel erkeklik mekanizmalarında kayıplar deneyimleyen katılımcılar zorunlu göç süreci ile beraber bir taraftan tüm sermaye biçimlerinin kaybına işaret eden ‘her şeyimi kaybettim’ ve arkada bıraktım düşüncesi ile erkekliklerinin daha da savunmasız

bir konuma geldiğini belirtirken, öte yandan dilini ve kültürünü bilmedikleri bir yerde ‘aileme bakabilecek/koruyabilecek miyim?’ fikri üzerinden erkeklikleri ile ilgili derin endişe duyduklarını öne sürmüşler. Ayrıca, katılımcılar farklı tehditler içeren zorunlu göç süreci içerisinde geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkekliğin önemli öğelerinden biri olan aile üzerindeki kontrol mekanizmalarını kaybettiklerini de ifade etmişler. Nitekim, savaş ve zorunlu göç süreçleri ile ‘acizleşmiş ve kaybetmiş erkeklik’ deneyimlerini paylaşan Suriyeli erkeklerin akabinde yerleştikleri yeni ekonomik, toplumsal, hukuksal ve kültürel yapıda geleneksel erkeklik imgelerindeki çatlakların derinleştiği gözlemlenmiştir. Başka bir ifade, geleneksel erkeklik ilişkilerinde kayıplar deneyimleyen katılımcılar yeni yaşam şartlarında işsizlik ve kayıtsız çalışma koşulları, toplumsal, hukuksal ve mekânsal dışlanma ve derinleşmiş yoksulluk gibi erkekliğin inşası ve yeniden üretim sürecinde temel bir rol oynayan olgular ile karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmalar neticesinde ise katılımcılar toplumsal cinsiyet sorumluluklarını yerine getiremeyerek hem kendileri hem de diğer aile fertleri tarafından gözlemlenen bir erkeklik sorgulaması ve iktidar kaybı deneyimlemiştir. Dolayısıyla, bu çalışmaya katılım gösteren Suriyeli erkekler hem deneyimledikleri zorunlu göç sürecinin tahrip edici etkileri ile ilişkili olarak hem de ‘Geçici Koruma’ statüsü ile yaşamının ortaya çıkardığı işsizlik, kayıtsızlık ve yoksulluk dolayısıyla erkekliklerini yeniden üretebilme noktasında ciddi engeller ile karşılaşmakta olup bu anlamda bir erkeklik krizi eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Fakat, tam da bu noktada katılımcılar deneyimledikleri erkeklik kaybına karşı verdikleri tepki ve izledikleri stratejiler itibari ile farklılaşmaktadırlar. Bu farklılaşmanın menşei ise katılımcıların yaşı ve dini ve geleneksel değerlere bağlılık seviyeleridir. Bu bağlamda, birincisi erkeklik temsili dini ve geleneksel aidiyetleri güçlü orta yaş ve üstü Suriyeli erkekleri kapsamaktadır. İkinci erkeklik temsili ise geleneksel ve dini değerlere bağlılıkları kıyasen az olan orta yaş ve altı Suriyeli erkeklere işaret etmektedir. Zorunlu göç sonrası erkeklik kaybı deneyimleyen bu iki erkeklik temsili arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilk göze çarpan temel farklılık noktası, birinci grupta yer alan katılımcılarımız deneyimledikleri erkeklik kaybını dini ve geleneksel cinsiyet kodları üzerinden meşrulaştırmaya ve yeniden üretmeye çalışırken, ikinci grupta yer alan katılımcılarımız ise deneyimledikleri kayıplara karşı kabullenici ve dönüşüme açık bir tavır sergilemişler. Diğer bir ifade ile, orta

ve üstü yaşlarda olan katılımcılarımız erkekliklerinde oluşan yaraların merhemi olarak dini söylem ve eril değerler üzerinde inşa edilmiş geleneklerine başvurup erkekliklerinin yeniden üretimini kısmen sağlamaktadırlar. Fakat, öte yandan zorunlu göç sonrası geleneksel yapılardan uzaklaşan orta ve altı yaşlarda olan katılımcılarımız deneyimledikleri erkeklik kayıplarından bir ‘alternatif erkeklik’ üretmeye çalışmaktadırlar. Bu erkeklik temsilinde yer alan katılımcılarımızı ‘alternatif’ kılan temel faktör erkekliklerinde deneyimledikleri kırılmalar neticesinde geleneksel erkeklik ideolojisinden uzaklaşarak dönüşüm geçirmeleridir. Bu dönüşüm alanları, evdeki emek süreçlerine katkı sağlamaya başlamaları, kadınların evin dışında çalışmasını desteklemeleri, aile ilişkilerinde yeni bir konuşma ve istişare ve beraber karar alma mekanizmasının oluşması vb. şeklinde özetlenebilir. Geleneksel erkeklik karşısında konumlanan bu dönüşüm alanlarından bir diğerini iki erkeklik temsili karşılaştırması üzerinden öne sürmemiz aydınlatıcı olacaktır. Bu bağlamda, orta yaş ve üstü Suriyeli erkekler kadınları ‘kapasitesi kısıtlı’ ve ev ile sınırlı olması gereken ikincil bir varlık olarak tanımlarken, orta yaş ve altı katılımcılar ise kadınlar toplumun yarısıdır ve kadınların hakları vardır söylemleri ile kadınlara bakış açılarını öne sürmüşler. Dolayısıyla, bu örnekte de görüldüğü üzere orta ve altı yaşlarda olan katılımcılarımız zorunlu göçün madunlaştıran ve marjinalleştiren etkileri ile dini ve patriarkal ideolojilerinin bir sentezi olarak görülen geleneksel Suriyeli erkeğin karşısında bir alternatif erkeklik oluşturmuşlardır. Ayrıca, burada belirtmek gerekir ki bu dönüşümün gerçekleşmesinde zorunlu göçün etkilerinin yanı sıra Suriye’ye göre daha demokratik bir toplumsal yapısı olan Türkiye’nin ortamı da etkili olmuştur.

Son olarak savaş ve zorunlu göç ve yoksulluğun erkeklerde ortaya çıkardığı halleri bir başka bakış açısı ile tahlil edebilmek adına bu süreci aileleri ile deneyimleyen genç bekar Suriyeliler ile de mülakatlar gerçekleştirdik. Genç katılımcılarımızın ifadelerinde tezahür bulan ilk husus aile içerisindeki geleneksel cinsiyet rollerinin babalarının işsiz kalması ve derinleşen yoksulluk ile beraber radikal bir değişim geçirmesidir. Yani, zorunlu göç sonrası genç katılımcılarımız babalarının toplumsal cinsiyet sorumluluğu olan ailenin geçim kaynağı olma rolünü yerine getirmeye başlamışlardır. Cinsiyet rollerinde gerçekleşen bu dönüşüm katılımcıların aile içi iktidar ilişkilerinin de dönüşümüne ve babanın

iktidar kaybından doğan çatışmaların şekillenmesine neden olmuştur. Aile içi ilişkilerinin farklı katmanlarında ortaya çıkan bu iktidar çatışmalarının psikolojik şiddet süreçlerini içerdiği de katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla, genç katılımcılarımızın savaş, zorunlu göç ve yoksulluk deneyimlerinin aile içi toplumsal cinsiyet ilişkilerinde babalarının bir erkeklik kaybı ile karşılaştığı şeklinde bir dönüşüme yol açtığını görmekteyiz. Bu bulgu ise bu araştırmanın ana saha çalışmasından elde ettiği verileri desteklemektedir. Zira, yukarıda da tasvir edildiği üzere savaş, zorunlu göç ve yoksulluk hem kronolojik olarak hem ayrı ayrı erkeklik dinamiklerini sekteye uğratmakta olup hem de kesişimsel bir şekilde geleneksel erkekliği sarsmaktadır.

7. KAYNAKÇA

- Adak, F. (2020). *Göç ve gündelik Yaşam: Suriyelilerin Gündelik Hayat Pratikleri Üzerine Bir Analiz*.
- Adams, R, Savran, D. (2002). *The Masculinity Studies Reader*. New York: Wiley-Blackwell.
- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel.
- Ager, A, Ager, W, Long, L. (1995). The Differential Experience of Mozambican Refugee Women and Men. *Journal of Refugee Studies*, 265–287.
- Ahmad, A. N. (2008). Gender and Generation in Pakistani Migration: a Critical Study of Masculinity. In W. W. Louise Ryan, *Gendering Migration: Masculinity, Femininity and ethnicity in Post-War Britain* (pp. 155-169). London: Routledge.
- Ali Köroğlu, M, Nur Dural, F. (2020). Türkiye'ye Göç Etmiş Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneyimleri ve Sosyal Hizmet. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 1-34.
- Alkhaled, S, Sasaki, İ. (2021). Syrian Women Refugees: Coping with indeterminate liminality during forcible displacement. *Organization Studies*, 1-23.
- Affleck, W, Thamotharampillai, U, Jeyakumar, J, Whitley, R. (2018). *"If One Does Not Fulfil His Duties, He Must Not Be a Man": Masculinity, Mental Health and Resilience Amongst Sri Lankan Tamil Refugee Men in Canada*. Springer.
- Alptekin, K, Akarçay Ulutaş, D, Ustabası Gündüz, D. (2018). Konya'da Geçici Koruma Altında Yaşaya Suriyeliler Üzerine Bir Çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 87-114.
- Akpınar, T. (2020). *Sermayenin Yeni Hafif Pyadeleri*. İstanbul: Kor Kitap.
- Alpman, P. S. (2019). Mülteciliğin Dört Mevsimi: "Gel dediler geldim, git dediler kaldım". *Birikim*, 6-14.
- Altıntaş, S. (2014). Davetsiz Misafirler: Türkiye'deki Mültecilerin Maduniyet Görünümleri. *İdeal Kent*, 252-276.
- Arendt, H. (1970, 1969). *On Violence*. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers.
- Arık, H. (2009). Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi. In A. Alkan, *Cins Cins Mekân*. İstanbul: İstanbul: Varlık Yayınları.
- Aslan, P. S. (2019). Mülteciliğin Dört Mevsimi: "gel dediler geldim. git dediler kaldım". *Birikim Dergisi*, 6-14.

- Avşar, S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden “Yeni Erkek”liğin Doğuşu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 224-241.
- Aydıralp, E. B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet. *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 465-488.
- Ayoub, M. (2017). Gender, social class and exile. In Z. K. Jane Freedman, *A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis* (pp. 77-104). London: Routledge.
- Baczko, A, Dorronsoro, G, Quesnay, A. (2018). *Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi*. İstanbul: İletişim.
- Bakioğlu, A, Artar, F, İzmir, H. (2018). *Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri: göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını.
- Baran, B. H. (2019). Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 295-303.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 10-56.
- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 331-360.
- Bartolomei, M. R. (2010). Migrant male domestic workers in comparative perspective: Four case studies from Italy, India, Ivory Coast, and Congo. *Men and Masculinities*, 13(1), 87-110.
- Barutçu, A. (2015). Bir erkeklik stratejisi: özel alanda eril suskunluk. *F Dergisi*, 131-145.
- Bauman, Z. (2014). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beauvoir, S. d. (2019). *İkinci Cinsiyet*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Biehl, K, Danış, D. (2020). Toplumsal Cinsiyet Prespektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları. In D. D. Kristen Biehl, *Toplumsal Cinsiyet Prespektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları* (pp. 8-17). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları ve Göç Araştırmaları Derneği.
- Bora, A, Üstün, İ. (2005). *“Sıcak Aile Ortamı”: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Braithwaite, A, Salehyan, I, Savun, B. (2018). Refugees, forced migration, and conflict: Introduction to the special issue. *Journal of Peace Research*, 1-7.
- Bora, A. (2016). Kadınlar ve Hane: "Olmayan Nesini İdare Edeceksin?". In N. Erdoğan, *Yoksulluk Halleri* (pp. 97-132). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bora, A. (2018). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emek ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozok, M. (2019). Göç Sonucu Yaşanan Erkeklik Krizlerinin Bir Yüzü Olarak Erkekliğin Kaybı. *Journal of Economy Culture and Society*, 171-185.
- Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler. *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, 199-205.
- Boyle, P, Halfacree, K. (1999). *Migration and Gender in the Developed World*. London: Routledge.
- Buckley-Zistel, S, Krause, U. (2017). *Gender, Violence, Refugees*. New York: Berghahn.
- Butler, J. (2019). *Vinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul : Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2019). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çatak, B. D. (2019). Yabancıyı Bedeninden Okumak: Suriyeliler Simasından Bellidir. *Birikim Dergisi*, 29-35.
- Çelik, G. (2016). “Erkekler (de) ağlar!”: Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *F Dergisi*, 1-12.
- Canbaz, B, Koca, C. (2020). Ankara’daki Suriyeli Mülteci Kadınların Fiziksel Aktivite Deneyimlerinin SosyoEkolojik Model ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Analizi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 121-139.
- Can Çarpar, M, Göktuna Yaylacı, F. (2021). Forced Migration as a Crisis in Masculinity: A Sociological Approach to Refugee Men’s Remasculinization Strategies in Turkey. *Journal of Refugee Studies*, 3846–3870.
- Castles, S, Miller, J, M. (1998). *The Age of Migration*. London: MACMILLAN PRESS LTD.
- Cengiz, K, Ulaş Tol, U, Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik Erkekliğin Peşinde. *Toplum ve Bilim*, 50-70.
- Cranny-Francis, A, Waring, W, Stavropoulos, P, Kirkby, J. (2003). *Gender Studies: Terms and Debates*.
- Coşkun, B, Kılıç, T. (2019). Sınır Kentlerindeki Suriyelilerin ve Yerleşik Halkın Güvenlik Algıları: Gaziantep, İzmir ve Szeged Örneği. *Göç Dergisi*, 11-36.
- Cenk Özbay, İ. B. (2004). Erkekliğin Ev Halleri. *Toplum ve Bilim*, 89-103.
- Chafetz, J. S. (1998). The Gender Division of Labor and the Reproduction of Female Disadvantage: Toward an Integrated Theory. *Journal Of Family Issues*, 108-131.

- Cockburn, C. (2013). War And Security: Women And Gender. *Gender and Development*, 1-39.
- Cohen, P. N. (2004). The Gender Division of Labor: “Keeping House” and Occupational Segregation in the United States. *Gender and Society*, 161–188.
- Connell, R. W. (1987). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Ayrıntı.
- Charsley, K, Wray, H. (2015). Introduction: The Invisible (Migrant) Man. *Men and Masculinities*, 403-423.
- Connell, R. W. (2015). *Erkeklikler*. Ankara: Phoenix.
- Charles, L, Denman, K. (2013). Syrian and Palestinian Syrian Refugees in Lebanon: the Plight of Women and Children. *Journal of International Women's Studies*, 96-111.
- Constant, L, Culbertson, S. (2015). *Education of Syrian Refugee Children: Managing the Crisis in Turkey, Lebanon, and Jordan*. California: RAND Corporation.
- Coşkun, C. (2016). Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 88-105.
- Coşkun, M. N. (2012). *Türkiye’ De Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar Ve Yoksulluğun Profili*. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- CTDC. (2015). *Syrian Refugees in Turkey*. London: Center For Transnational Development an Collaboration.
- Culcasi, K. (2019). “We are women and men now”: Intimate spaces and copinglabour for Syrian women refugees in Jordan. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 463-478.
- Datta, A. (2008). Spatialising Performance: Masculinities and Feminities in a 'fragmented' Field. *Gender, Place and Culture*, 189-204.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Day, K. (2010). Constructing Masculinity and Women's Fear in Public Space in Irvine, California. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 109-127.
- Delphy, C. (1993). Rethinking Sex and Gender. *Women's Studies International Forum*, 1-9.
- Dennen, J. M. (1980). *On War: Concepts, Definitions, Research Data - A Short Literature Review and Bibliography*. Rijksuniversiteit .
- Doğangün, G, Özgür Keysan, A. (2021). Göçün Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Pratikleri Üzerindeki Etkisi: İmkânlar ve Zorlukla. *Ankara Üniversitesi SBF Dergis*, 1-26.
- Donaldson, M, Howson, R. (2009). *Men, migration and hegemonic masculinity*.

- Donaldson, M, Hibbins, R, Howson, R, Pease, B. (2009). *Migrant Men: Critical Studies of Masculinities and the Migration Experience*. New York: Routledge.
- Douglas S. Massey and Nancy A. Denton. (1988). The Dimensions of Residential Segregation. *Social Forces*, 281-315.
- Edward H. Thompson, Jr., Joseph H. Pleck ve David L. Ferrera. (1992). Men and Masculinities: Scales for Masculinity Ideology and Masculinity-Related Constructs . *Sex Role*, 573-607.
- Elçik, N. (2019). *Syrian Women's Experience of Being Refugee in Turkey*. İstanbul: İstanbul University.
- Emin, M. N. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştığı sorunlar Ankara ili örneği*. Ankara.
- Engel, B. A. (1999). The Womanly Face of War: Soviet Women Remember World War II. In N. A. Dombrowski, *Women and War in The Twentieth Century* (pp. 102-119).
- Erbaş, H. (2019). *Göç ve Göçmenler: Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*. Ankara: Phoenix.
- Erdem, T. (2011). *Altındağ'ın Sosyo-Kültürel Dokusu*.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erez, E. (2018, 11 24). *Varoluşçu 'Yabancı' kimdir?* Retrieved from Gazete Duvar: <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2018/11/24/varoluscu-yabanci-kimdir>
- Fiddian-Qasmiyeh, E, Loescher, G, Long, K, Nando. (2014). Political Theory, Ethics, and Forced Migration. In M. J. Gibney, *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies* (pp. 60-107). London: Oxford.
- Gallo, E. (2006). Italy is not a good place for men: narratives of places, marriage and masculinity among Malayali migrants . *Global Networks*, 159-174.
- Gardiner, J. (2004). Men, Masculinities and Feminist Theory. In J. H. Michael S. Kimmel, *Handbook of studies on men and masculinities* (pp. 35-50). Sage Publications.
- Garton, S. (1998). War and masculinity in twentieth century Australia. *Journal of Australian Studies*, 86=95.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goldstein, J. S. (2001). *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. London: Cambridge University Press.
- Graham R. Davidson, Stuart C. Carr. (2010). Forced Migration, Social Exclusion and Poverty: Introduction. *JOURNAL OF PACIFIC RIM PSYCHOLOGY*, 1-6.

- Green, N. L. (2012). Changing Paradigms in Migration Studies: From Men to Women to Gender. *Gender & History*, 782–798.
- Gren, O. (2018). *Gender in displacement: a phenomenological study of a Syrian refugee experience in Sweden*.
- Greig, A, Kimmel, M, Lang, J. (2000). *Men, Masculinities & Development: Broadening our work towards gender equality*. Gender in Development Monograph Series #10.
- Grabska, K, Fanjoy, M. (2015). "And When I Become a Man" Translocal Coping with Precariousness and Uncertainty among Returnee Men in South Sudan. *Berghahn Journals*, 76–95.
- Gürcüoğlu, O. (2015). *An Analysis Of Hatay Arab Alevis' Accounts Of Their Relations With Syrian Refugees In Hatay After Syrian Crisis In 2012*.
- Gürhan, N. (2010). TOPLUMSAL CİNSİYET VE DİN. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 58-80.
- Habib, N. (2018). *Gender role changes and their impacts on Syrian women refugees in Berlin in light of the Syrian crisis*. Berlin: WZB Berlin Social Science Center.
- Haas, H, Miller, J. M, Castles, S. (2013). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: Red Globe Press.
- Harvey, C, Garwood, R, El-Masri, R. (2013). *Shifting Sands: Changing gender roles among refugees in Lebanon*. Oxfam Publishing.
- Hearn, J. (1999). A Crisis in Masculinity, or New Agendas for Men? In S. Walby, *New Agendas for Women* (pp. 148–168). macmillan publishing.
- Hearn, J. (2004). From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men. *Feminist Theory*, 49-72.
- Heise, L. L. (2007). Culture, society and sexuality: a reader. In P. A. Richard Parker. Routledge.
- Hibbins, R, Pease, B. (2009). *Men and Masculinities on the Move*. Routledge.
- Hibbins, R, Pease, B. (2009). Men and Masculinities on the Move. In R. H. Mike Donaldson, *Migrant Men: Critical Studies of Masculinities and the Migration Experience* (pp. 1-20). London: Routledge.
- Hondagneu-Sotelo, P. (2000). Feminism and Migration. *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 107-120.
- Hondagneu-Sotelo, P, Messner, A, M. (1994). Gender Displays and Men's Power: The "New Man" and the Mexican Immigrant Man. In M. K. Harry Brod, *Theorizing Masculinities* (pp. 200-2018). California: SAGE Publication.

- Huizinga, P, R, van Hoven, P. (2020). Hegemonic masculinities after forced migration: Exploring relational performances of Syrian refugee men in The Netherlands. *A Journal of Feminist Geography*, 1151-1173.
- İlkkaracan, P. (2018). *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: İletişim.
- Indra, D. (1998). *Engendering Forced Migration: Theory and Practice*. New York: Berghahn Books.
- Ingvars, Á. K. (2019). The social butterfly: hunted subjectivity and emergent masculinities among refugees. *International Journal for Masculinity Studies*, 1-15.
- Inhorn, M. C. (2012). *The New Arab Man: Emergent Masculinities, Technologies, and Islam in the Middle East*. Princeton University Press.
- Inhorn, C, M, Wentzell, A. (2011). Embodying emergent masculinities: Men engaging with reproductive and sexual health. *Journal of The American Ethnological Society*, 801–815.
- Jack S. Levy, William R. Thompson. (2010). *Causes of War*. Wiley: Oxford.
- Jaji, R. (2009). Masculinity on Unstable Ground: Young Refugee Men in Nairobi, Kenya. *Journal of Refugee Studies*, 177-194.
- Jewkes, R, Morrell, R, Hearn, J, Lundqvist, E, Blackbeard, D, Lindegger, G, Quayle, M, Sikweyiya, Y, Gottzéni, L. (2015). Hegemonic masculinity: combining theory and practice in gender interventions. *Culture, Health & Sexuality*, 112-127.
- Kane, E. W. (2010). " No Way My Boys Are Going to Be Like That! " : Parents ' Responses to Children's Gender Nonconformity. In M. i. Messner, *Men's Lives* (pp. 56-69).
- Karadağ, A. K. (2018). Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 485-498.
- Keedi, A, Yaghi A. (2017). *A Qualitative Study on War, Masculinities, and Gender Relations with Lebanese and Syrian Refugee Men and Women*. Lebanon : Image MENA.
- Kimmel, M. S. (1993). Invisible Masculinity. *Society*, pages 28–35.
- Kimmel, M. S. (2015). the contemporary crisis of masculinity in historical perspective. In H. Brod, *The Making of Masculinities: The New Men's Studies* (pp. 121-154). Routledge.
- Kothari, U. (2002). *Migration and Chronic Poverty*. Manchester: Chronic Poverty Research Centre. Kimmel, S, M, ve Messner, A, M. (2010). *Men's Lives*. Boston: Pearson.

- Kimmel, S. M, Hearn, J, Connell, R.W. (2005). *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. California: Sage Publications.
- Krabbe, B. M. (2017). *Masculinities in Conflict: A research about the affected masculine identities of Syrian refugees*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Koyuncu, B, Onur, H. (2004). "Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalleşme Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 31-49.
- Kukreja, R. (2020). *Migration has Stripped Us of Our Manhood: Contradictions of Failed Masculinity Among South Asian Male Migrants in Greece*. SAGE.
- Leeds, A. (1976). "Women in the Migratory Process": A Reductionist Outlook. *The George Washington University Institute for Ethnographic Research*, 69-76.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Blackwell Publishing.
- Levant, R. F. (1997). The Masculinity Crisis. *The Journal of Men's Studies*, 221-231.
- Levitas, R, Pantazis, C, Fahmy, E, Gordon, D, Lloyd, E, Patsios, D. (2007). *THE MULTI-DIMENSIONAL ANALYSIS OF SOCIAL EXCLUSION*.
- Lindley, A. (2014). *Crisis and Migration*. New York: Routledge.
- Lokot, M. (2018). Syrian refugees: thinking beyond gender stereotypes. *Forced Migration Review*, 33-35.
- Lwambo, D. (2013). Before the war, I was a man': men and masculinities in the Eastern Democratic Republic of Congo. *Gender & Development*, 47-66.
- Maggio, J. (2007). "Can the Subaltern Be Heard?": Political Theory, Translation, Representation, and Gayatri Chakravorty Spivak. *Alternatives*, 419-443.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin bir Rehber*. Ankara: Nobel.
- Messerschmidt, J. W. (2019). The Salience of "Hegemonic Masculinity". *Men and Masculinities*, 85-91.
- Moblo, B. (2008). *Failed Men: The Postwar Crisis of Masculinity in France 1918-1930*.
- Morawska, E. (2019). Nitel Göç Araştırmaları: Uygulanabilir Hedefler, Açık Uçlu Sorular ve Çok Boyutlu Cevaplar. In E. Y. Ricard Zapata-Barrero, *AVRUPA GÖÇ ÇALIŞMALARINDA: NİTEL ARAŞTIRMALAR* (pp. 134-156). Ankara: GARKitaplık.
- Morgan, D. (2006). The Crisis in Masculinity. In M. E. Kathy Davis, *Handbook of Gender and Women's Studies* (pp. 109-123). London: SAGE Publications.

- Näre, L. (2010). Sri Lankan men working as cleaners and carers: Negotiating masculinity in Naples. *Men and Masculinities* (13) 1, 65-86.
- Nakanishi, H, Sirkeci, İ, Cabbarlı, H, Tezel Yağcıbaşı, N. (2008). *Sorunlu bölgelerde göç = Migration in conflict areas*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Nawyn, S. J. (2010). Gender and Migration: Integrating Feminist Theory Into Migration Studies. *Sociology Compass*, 749–765.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. Hampshire: Gower Publishing Company.
- Ok, S. (2011). *Erkeklik Krizi ve İşsizlik*.
- Özbay, C. (2013). “Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı*, 185-204.
- Özdemir, M. M. (2020). *Intersectional Vulnerability and Resilience: Syrian Male Refugee Textile Workers In Northwestern Turkey*. Netherlands.
- Özekmekçi, M. İ. (2010). Tehdit Sınırını Geçemeyen Göçmen. *Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 44-48.
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş . *Çalışma ve Toplum*, 15-24.
- Özkazanç, A. (2020). *Bir Musibet: Yeni Türkiye’de Erillik, Şiddet ve Feminist Siyaset*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özkök, E. (2019). *Bir Erkeklik Mekânı olarak Kahvehaneler*.
- Özkürallı, İ. (2020). Feminizm ve Erkeklik Çalışmaları İttifakına Dair. In N. B. Feryal Saygılıgil, *Feminizm* (pp. 579-586). İstanbul: İletişim.
- Öztürk, A. B. (2020). *Bebekten Katile Erkeklik*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Pease, B. (2009). Immigrant Men and Domestic Life Renegotiating the Patriarchal Bargain? In R. H. Mike Donaldson, *Migrant Men: Critical Studies of Masculinities and the Migration Experience* (pp. 79-95). London: Routledge.
- Pedraza, S. (1991). Women and Migration: The Social Consequences of Gender. *Annual Review of Sociology*, 303-325.
- Pilcher, J, Whelehan, I. (2004). *Fifty Key Concepts in Gender Studies*. London: SAGE Publications Ltd.
- Pickup, F. (2010). More words but no action? Forced migration and trafficking of women. *Gender & Development*, 44-51.
- Poynting, S, Tabar, P, Noble, G. (2009). Looking for Respect: Lebanese Immigrant Young Men in. In R. H. Mike Donaldson, *Migrant Men Critical Studies of Masculinities and the Migration Experience* (pp. 135-153). London: Routledge.
- Perruchoud, R, Redpath - Cross, J. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü (İOM).

- Rubin, G. (1975). The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of Sex. *Monthly Review Press*, 157--210.
- Refaat, M, Mohanna, K. (2013). Syrian refugees in Lebanon: facts and solutions. *Correspondence*, 763-764.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Yardım ve Dayanışma*, 71-80.
- Şeker, O. (2019). Suriyeli Mültecilerin Değişen Toplumsal Cinsiyet Roller. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 227-245.
- Seçer, A. B. (2017). *Sığınmanın ötesinde eğitim arayışı: İstanbul'daki Suriyeli ebeveynlerin çocuklarının eğitime dair görüşlerinin analizi*.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis.
- Saygılıgil, F. (2013). Mekânın Cinsiyeti. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 209-21.
- Saygılıgil, F. (2020). Giriş. In F. Saygılıgil, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (pp. 9-16). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Saraçoğlu, C, Belanger, D. (2018). Mekân, Yer ve Şehir: Türkiye’de Suriyeli Karşıtlığının Kentteki Görünümleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 46-73.
- Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, 1053-1075.
- Segal, L. (2007). *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. New York: PALGRAVE MACMILLAN.
- Savran, S, Sat, N, A. (2019). Ankara’da Suriyeli Göçmenlerin Yer Seçimi Tercihlerinin İncelenmesi ve Bir Etnik Kentsel Adacık Örneği Olarak Önder, Ulubey, Alemdağ Mahalleleri. *Ankara Araştırmalar Dergisi*, 283-302.
- Shahidian, H. (1999). *Gender and Sexuality Among Immigrant Iranians in Canada*. SAGE Publication.
- Sjoberg, L. (2014). *Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma: Savaşın Feminist Teorisi*. İstanbul: Altın Bilek Yayınları.
- Smyth, I. (2016). *Gender Analysis: The Situation of Refugees and Migrants*. OXFAM.
- Suerbaum, M. (2018). Defining the Other to Masculinize Oneself: Syrian Men's Negotiations of Masculinity during Displacement in Egypt. *Journal of Women in Cultural and Society* , 665-684.
- Thorleifsson, C. (2014). Coping strategies among self-settled Syrians in Lebanon. *Forced Migration Review*.
- Tuksal, H. Ş. (2004). İslamcı Erkekliğin İnşası- Geleneksel Erkekliğin İhyası. *Toplum ve Bilim*, 81-88.

- Tümtaş, M. S. (2020). *Nobetleşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*. İstanbul: İletişim.
- Tuzi, I. (2020). *Forced Migration and Gender Relations: The Impact of Displacement on Masculinity among Syrian Refugees*. ROME: SAPIENZA - UNIVERSITY OF ROME.
- TH Ellison, G, Wet, T. (2018). Biological determinism. *The International Encyclopedia of Biological Anthropology*, 1-6.
- Ülgül, M. (2017). Suriye İç Savaşı'na Feminist Bir Yaklaşım. *Alternatif Politika*, 442-470.
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konuklari: "Öteki" Bağlamındayabancı Göçmen Ve Mülteci Deneyimi. *Journal of World of Turks*, 65-89.
- Usta, J, Reese Masterson, A, M. Farver, M. (2016). Violence Against Displaced Syrian Women in Lebanon. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-13.
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 114-129.
- Walby, S. (2007). *Complexity Theory, Systems Theory, and Multiple Intersecting Social Inequalities*. London: SAGE.
- Walby, S. (2014). *Patriyarka Kuramı*. Ankara: Dipnot .
- Wilson, C. (2018). *Yabancı*. İstanbul: Notos Kitap.
- Wojnicka, K. (2020). Men and masculinities in migration processes. In U. M. Lucas Gottzén, *Routledge International Handbook of Masculinity Studies* (pp. 283-291). New York: Routledge.
- Walker Rettberg, J, Gajjala, R. (2015). Terrorists or cowards: negative portrayals of male Syrian refugees in social media. *Feminist Media Studies*, 1-3.
- Wojnicka, K, Nowicka, M. (2021). Understanding Migrant Masculinities through a Spatially Intersectional Lens. *Men and Masculinities*, 1-20.
- Willis, K, Yeoh, B. (2000). *Gender and Migration*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing.
- Yassin-Kassab, R, Al-Shami, L. (2016). *Burning Country: Syrians in Revolution and War*. London: PlutoPress.
- Yıldız, A, Tekke, A. (2021). Suriyeli Erkek Göçmenlerin Değişen Erkeklik Pratikleri. In C. A. Meryem Bulut, *The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration* (pp. 57-71). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- Yolcu, F. H. (2016). Iran's Involvement with Syrian Civil War: Background, Reasons and Alternatives. *Bilgi*, 3 5 - 6 4. Retrieved from Brookings: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/301337>
- Yüceşahina, M., M. Tuysuz, S. (2011). Ankara Kentinde Sosyo-mekânsal Farklılaşmanın Örüntüleri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 159-188.
- Zeynep Karakılıç, İ, Körükmez, L, Soykan, C. (2019). *Resilience, Work and Gender in the (Turkish) Migratory Context Literature Review*. İstanbul: Association for Migration Research.
- Zlotnik, H. (1995). Migration and the Family: The Female Perspective. *Asian and Pacific Migration Journal*, 253-271.

EKLER

Ek 1: Soru Formu: (Türkçe- Arapça)

Demografik Sorular

Yaş:

Eğitim:

Hukuki statü:

Meslek (Suriye’de ve Türkiye’de) / Ailenizin hangi üyesi çalışıyor?

Aylık gelir:

Çalışma izniniz var mı:

Suriye’de hangi şehirden geliyorsunuz?

Hangi etnik kökene aitsiniz?

Hangi semtte yaşıyorsunuz? Daireniz kaç odalı? Ailenizde kaç kişi var?

Aylık kiranız ne kadar?

Ne kadar süredir Türkiye’de yaşıyorsunuz?

Türkçe konuşabiliyor musunuz?

Devletten veya STK'lardan herhangi bir mali destek alıyor musunuz?

Genel Sorular

1- Genel olarak Türkiye’ye göç sürecinizi anlatır mısınız?

2- Genel olarak Suriye krizi deneyiminizi anlatır mısınız?

3- Suriye krizi ve göç süreci sizi ve ailenizi nasıl etkiledi?

4- Dini pratikleriniz nasıldı ve şu an nasıl?

5- Endişelerinizi eşinizle paylaşır mısınız?

6- Başkalarıyla birlikteyken üzüntü, depresyon, çaresizlik gibi duygularınızı paylaşır mısınız?

7- Göç etmeden önce Türkiye'yi nasıl hayal ediyordunuz?

Erkeklik ve Savaş Soruları

1- Suriye krizi bir erkek olarak sizi ve aile ilişkilerinizi nasıl etkiledi?

2- Suriye krizi öncesi ve sonrası aile üyelerinizle olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

3- Evdeki işlerden (temizlik, yemek pişirme, market alışverişi, çamaşır yıkama vb.) kim sorumluydu?

4- Evdeki işlerden (temizlik, yemek pişirme, market alışverişi, çamaşır yıkama vb.) kim sorumludur?

Erkeklik ve Göç Soruları

1- Suriye'deyken ailenizin geçimini kim sağlıyordu? Peki ya şimdi?

2- Ailenizde karar verici kimdi?

3- Ailenizde karar verici kimdir?

4- Türkiye'de ekonomik durumunuz nasıl değişti?

5- Türkiye'ye geldikten sonra ailenizde birlik duygusu oluştu mu?

6- kadınların ev dışında çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz? Eşiniz Türkiye'de çalışıyor mu? Peki ya Suriye?

7- Göç ettikten sonra eşiniz ve çocuklarınızla ilişkiniz nasıl değişti?

8- Ailece başka akrabalarınızla görüşüyor musunuz?

Erkeklik ve Kentsel Yoksul Soruları

1- İyi bir baba/koca olmayı nasıl tanımlarsınız? Erkek olarak toplumun ve ailenizin beklentilerini karşılayamadığınızı hiç hissettiniz mi?

2- Eşinizin evdeki rolünü yerine getirmek için zorluk çektiğini düşünüyor musunuz? (Örneğin yemek pişirme? Temizlik?)

3- Ankara'da iş bulup ailenizin ihtiyaçlarını karşılayabiliyor musunuz?

4- Ankara Suriyeliler için iyi bir şehir mi? Neden?

5- Ankara'da Suriyeli arkadaşlarınız var mı? Evet ise, onlarla düzenli olarak görüşüyor musunuz? Nerede?

6- Hayattaki zorluklarınızı nasıl tarif edebilirsiniz?

Erkeklik ve Geçici Koruma Statüsü ile Yaşamak

1- Türkiye'de Suriyeli olma durumunu nasıl tanımlarsınız?

2- Bir erkek olarak Türkiye'deki deneyiminizi Suriye'ye kıyasla nasıl tanımlarsınız?

3- Türkiye'de kendinizi güvende hissediyor musunuz?

4- Türkiye'de bir erkek olarak ailenizin ve toplumun beklentilerini karşılayabildiğinizi düşünüyor musunuz? Suriye'de nasıldı?

5- Türkiye'de yaşamaya başladıktan sonra aile ilişkilerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu? Evet ise, lütfen açıklayınız.

6- Suriye ve Türkiye'de ailenizin 'reisi' kim?

7- Kızınızı Türkiye'de okula gönderiyor musunuz? Kadınların eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

العمر:

التعليم :

الحالة القانونية:

المهنة: في سوريا و في تركيا (من يعمل من أفراد عائلتك؟)

الدخل الشهري :

هل لديك إذن عمل؟

من أي مدينة سورية أنت؟

العرق:

في أي منطقة تعيش؟ كم عدد الغرف في شقتك؟ كم عدد أفراد عائلتك؟

ما هو إيجار منزلك الشهري؟

ما هي مدة إقامتك في تركيا؟

هل تتحدث اللغة التركية؟

هل تتلقى دعم مادي من الحكومة؟

اسئلة عامة

- 1- بشكل عام، صف رحلتك إلى تركيا.
- 2- بشكل عام، صف تجربة الحرب السورية التي عشتها.
- 3- كيف تأثرت أنت وعائلتك بالحرب و الهجرة؟
- 4- كيف كانت العبادہ في سوريا وكيف اصبحت في تركيا؟
- 5- هل تشارك أفكارك و قلقك مع زوجتك؟
- 6- هل تشارك مشاعرك كالحزن، الاكتئاب، العجز مع الآخرين؟
- 7- كيف كانت نظرتك لتركيا قبل الهجرة إليها؟

أسئلة عن الذكورة والحرب

- 1- كيف أثرت الحرب عليك كرجل و على علاقتك بعائلتك؟

2- كيف يمكن أن تصف علاقتك بأفراد عائلتك قبل و بعد الحرب؟

3- من كان مسؤولا عن الأعمال المنزلية ؟

4- من هو المسؤول عن الأعمال المنزلية حاليا؟

أسئلة عن الذكورة والهجرة

1- من كان المعيل المادي للأساسي للعائلة في سوريا؟ ماذا عن الآن؟

2- من كان صاحب القرار في عائلتك؟

3- من هو صاحب القرار في عائلتك الآن؟

4- كيف تغير وضعك الاقتصادي في تركيا؟

5- هل لديك شعور بالوحدة و الابتعاد عن عائلتك بعد القدوم إلى تركيا؟

6- ما هو رأيك حول عمل المرأة خارج المنزل؟ هل تعمل زوجتك خارج المنزل في تركيا؟ هل كانت تعمل في سوريا؟

7- بعد الهجرة، كيف تغيرت علاقتك مع زوجتك و أولادك؟

8- هل تلتقي مع أقبائك وأصدقائك؟

أسئلة حول الذكورة والفقر في المناطق الحضرية (العمرانية)

1- هل أحسست بأنك لا تستطيع إرضاء توقعات المجتمع و العائلة منك كرجل؟ ماذا يعني لك بأن تكون أب و زوج صالح؟

2- هل تعتقد بأن زوجتك لا تستطيع القيام بواجباتها على أكمل وجه بسبب سوء الوضع بالمنزل (بالنسبة للطبخ و التنظيف)؟

3- هل استطعت العثور على عمل في أنقرة و تغطية احتياجات عائلتك؟

4- هل تعتبر أنقرة مدينة جيدة للسوريين؟ ولماذا؟

5- هل لديك أصدقاء سوريين في أنقرة؟ هل تلتقي بهم دائما؟ أين تلتقون؟

6- ما هي الصعوبات التي تواجهها الان في حياتك؟

الذكورة والعيش في أنقرة كطالب لجوء أو تحت الحماية المؤقتة

1- كيف يمكن أن تصف حالة السوري في تركيا؟

2- كيف يمكن أن تصف تجربتك كرجل في تركيا مقارنة بتجربتك في سوريا؟

- 3- هل تشعر بالأمان في تركيا؟
- 4- هل تعتقد بأنك لا تستطيع إرضاء توقعات المجتمع والعائلة منك كرجل في تركيا؟ كيف كان الحال في سوريا؟
- 5- هل يوجد أي تغييرات في علاقاتك العائلية بعد قدومك لتركيا؟ هل تستطيع الشرح؟
- 6- من كان رب الأسرة في سوريا ومن هو رب الأسرة في تركيا؟
- 7- هل ترسل ابنتك للمدرسة التركية؟ ما هي أرائك حول تعليم المرأة؟

